84

2004

metmenys

kūryba ir analizė

metmenys

84/2004

Kostas Ostrauskas, Stiksas 3 * *Bronius Vaškelis*, Išvietintas aktorius (Henriko Kačinsko 100 metų gimimo sukaktį minint) 18 * *Aldona Veščiūnaitė*, Paukštis ir nepaukštis 41, Romėnų mozaika 42, Koks gi tas šimtmetis? 44, Ūpingai skleidžiasi šakos 46, Vaikinas saksofonu palieja 47, Harpic the Horrible 48, Le dromadaire 49 * *Ramūnė Sakalaitė-Jonaitienė*, Tobulybės ieškojimas: vertimo menas, jo uždaviniai ir trūkumai 51 * Veros Radauskienės laiškai Žibuntui Mikšiui 67 * *Nora Aušrienė*, Rita Giedrė Bulova Forest 85 * *Giedrius Subačius*, Standartinių (bendrinių) kalbų istorijos chronologija 97 * *Ray Filip*, Gyvanašlės šaknys 116, Bakso kultas, imigrantas išdurtas ir lydymo katilo burtas 118, Jūra ir mano būsimoji nuotaka 119, Kryžių kalnas pragare 121 * *Dalia Cidzikaitė*, Filmo Anotacija: iš paribio į vis labiau populiarėjantį žanrą 123 *

XI Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso studijų savaitė Vokietijoje, *Zita Udrys* 143 * Julijos Švabaitės „Kur šią naktį nakvosi", *R. Šilbajoris* 156 * Leonido Donskio „Identity and Freedom. Mapping Nationalism and Social Criticism in Twentieth-Century Lithuania, *Eglė Rindzevičiūtė* 163 * Kęstutučio Nastopkos „Reikšmių poetika", *R. Šilbajoris* 169 *

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

*Dailės darbai: Rita Giedrė Bulova Forest 87–96 * Žibuntas Mikšys 40, 84, 115, 155 * Rasa Prišmontienė 66 **

STIKSAS

Ketvirtoji antrojo kvarteto (*Bacho fleita*) dalis*

KOSTAS OSTRAUSKAS

...—staiga blyksteli akinanti šviesa—

IV. O! Šviesa! Visų daiktų veidrodis!

—ir vėl prietema—
dar gūdesnė negu anksčiau.

I. Štai tau ir šviesa.
II. Štai tau ir veidrodis.
III. Visų daiktų.

Prietemoje—upės krantas.
Nendrės.
Rūkas.

*Pasigirsta „požemių" muzika.***

KVARTETAS suklūsta ir apsidairo.

---

* Žr. trečiąją dalį „Labirintas": *Metmenys*, nr. 83 (2003).

** Sakysim, Tibeto budistų vienuolių duslus, ypatingai žemų registrų liturginis giedojimas.

II. Štai ir išėjome iš Labirinto.
III. Taigi, išėjom.
IV. Kas per peizažas!
I. Peizažas?
II. Duobė.
III. Dugnas.
I. Skylė.
IV. Juodoji?
III. Kad tik neprarytų.

Muzika garsėja.
KVARTETAS susigūžia.

I. Drėgna.
II. Tvanku.
III. Sąnarius smelkia.
IV. Gelia kaulus.

Iš rūko lėtai, be garso išnyra valtis.
Be irklų.

Valtyje sėdi CHARONAS—barzdotas, skuduruotas senis.
Valtis priplaukia prie kranto.

KVARTETAS žiūri į CHARONĄ, CHARONAS į KVARTETĄ.

Muzika praplyšta fortissimo ir nutrūksta.

IV. Tai meškerioji, tėvai?

CHARONAS nusikvatoja—gergždžiančiu, pridususiu balsu.

CHARONAS. Nebent išdvėsusias žuvis.

III. Nekimba?

CHARONAS vėl nusikvatoja.

CHARONAS. Čia niekas nekimba.

I. Niekas?

CHARONAS. Niekada.

II. Bergždžia upė?

CHARONAS. Bergždesnės nerasi. Negyva.

IV. Negyva?

IV apsidairo.

IV. A, taip. Akivaizdu.

I. Kas akivaizdu?

IV. Ką matai.

II. O ką?

IV. Dabar aišku.

III. Kas?

IV (*CHARONUI*). Stiksas?

CHARONAS nusišypso ir linkteli galva.

I. Stikso upė?

IV prieina prie vandens ir kyšteli pirštą.

IV. Kaip ledas. Tai čia požemio viešpatija?

II. Kokio požemio?

IV. Vėl Hado karalystė?

I. O ten, anoj pusėj—mirusiųjų pasaulis?
CHARONAS. Tikrai ne gyvųjų.

Tyla.

II. Nejaugi mes jau taip arti... (*Bijo užbaigti*).
CHARONAS (*šyptelėjęs*). ...—mirties? Nebūtinai. Bet net ir nenumiręs gali būti miręs.
III. Ką jis čia tauškia?

IV vėl apsidairo.

IV. Atėjom, kur pradėjom? Mūsų pradžia yra mūsų galas?
I. O mūsų galas—mūsų pradžia?
CHARONAS. Kuriuo galu beatsuksi,—vis tiek galas.

IV žiūri į CHARONĄ.

IV. Tai tu Charonas?
CHARONAS (*su šypsena*). Paslaugiausias jūsų tarnas.
I. Tasai, kuris nuplukdo į Anapus?
CHARONAS. Paslaugiausias ir ištikimiausias.

Tyla.

III (*nerimaudamas*). Galas ar pradžia, pradžia ar galas,–mes čia tik pakeliui....
II. ...—išėję iš Labirinto, pro šalį traukiam.

CHARONAS peržvelgia šypsodamasis KVARTETĄ.

III. Pro šalį—ir toliau.
CHARONAS. Pro šalį?
II. Ir toliau.

CHARONAS. Tačiau toli vis tiek nenukeliausit.

KVARTETAS susižvalgo.

IV. Girdėjom.

I. Iki įkyrumo.

CHARONAS. Nesistebiu.

II. Aš negirdėjau...

III. ...—ir girdėt nenoriu.

CHARONAS. Taip pat nenuostabu—teisybės nenorime girdėti. Kartoju,—(*II ir III užsiima ausis*),—išėjote iš Labirinto, tačiau toli vis tiek nenueisit. Tik ten, kur visi nukeliauja,—net ir nekeliaudami. Štai ir viskas.

IV. Viskas?

Tyla.

III (*ūmai*). Tegu jis sau šneka, o mes drožiam toliau. Nėra ko laukti.

II. Iš tiesų: galim, ko gero, pavėluoti.

III. O vėluotis nemandagu. Eime.

IV. Palauk. Apsidairykim.

III. O ko čia dairytis?

II. Ką tu čia pamatysi?

CHARONAS. Savo ateitį.

I. Ateitį?

CHARONAS. Kiek jos beliko.

I. Aš jos matyt nenoriu.

IV. Kodėl?

I. Bijau.

CHARONAS. Gal ne be reikalo?

IV pažvelgia į CHARONĄ.
Paskui nusisuka ir žiūri ilgai kitapus Stikso.

IV. Kas per tyla! Kaip muzika. Dar niekad nesu tokios girdėjęs.

CHARONAS. Tobula tyla.

IV. Kas per ramybė! Niekur nesu tokios patyręs.

CHARONAS. Čia tobula ramybė. Ramybė ir tyla.

III. Tai sprunkam kuo greičiau!—kol patys nenutilom.

IV. Sakau, palauk. (*Palenkęs ausį*) Aš noriu gerai įsiklausyti.

III. Klausyk, kol apkursi. (*I-ajai ir II-ajai*) O mes keliaujam.

I žvilgteli į IV.

I. Štai mano Skila ir Charibdė.

CHARONAS. Deja, pasirinkimo čia nėra.

I. Nėra? Ką gi, gal ir geriau,—tikrai lengviau,—kai nereikia rinktis. (*IV-ajam*) Dairykis. Aš niekur neskubu.

IV. Puiku.

III. Kaip nori. (*Pažvelgęs į II-ąją*) O mudu neketinam klausytis, ko negirdim. Drožiam.

II lūkuriuoja.

III. Ko lauki?

II. Nieks nedega.

III. Tai padėkim. (*Griebia II-ąją už rankos*).

II pažvelgia į IV.

III. Na?

II. Ne. Eik sau vienas, jei nori.

III (*suglumęs*). Vienas?

I. Kas iš mūsų liks, kas liks iš kvarteto, jeigu kiekvienas nueisime kas sau?
IV. Tik keturi solistai?
CHARONAS. Keturi rėksniai?

III tūpčioja vietoje.

III. Vienui vienas?
I. Risk savo akmenį, risk sąžiningai.

III permeta akimis I, II, IV ir skėsteli rankomis.

III. Na, kur mano neprapuola! Tegriebia velnias mus kartu!
CHARONAS. Bravo!
IV. Sakai, čigonas dėl kompanijos pasikorė?
III. Kartoju: aš joks čigonas!

IV vėl klausosi.

IV. O! Ramybė ir tylos iškalbingumas!
III. Pasiusk tu su ta savo tyla ir ramybe! Reikia riksmo! Triukšmo! Tada bent žinai, kad gyveni. (*Surinka visa gerkle*) Eiiii!..
IV. Šššššš...—pažadinsi kaimynus.
II (*apsidairo*). Kokius kaimynus?
IV. Nejaugi nematai? Mirusius.
CHARONAS. Nesirūpink. Jie nemiega.

IV vėl palenkia ausį ir dar atidžiau klausosi.

I. Tu vis dar girdi tylą?

IV. Tylos negali negirdėti. Ji iškalbingesnė už Babelio chaosą. Tyloje mes girdime save galvojant. Arba negalvojant.

II. Ir sugalvok tu man.

IV. Girdim save mąstant ir suvokiant. O! Kaip nuostabu mąstyt, kas nesuvokiama!

I. Ir suvokti?

III. Visai nusivokei nuo koto.

IV. Išvyst, kas neišvystama, pasiekt, kas nepasiekiama.

CHARONAS. Ir nusibaigt, kai nusibaigiama. Bravissimo!

III. Nei čia bravo, nei bravissimo. Plepalas.

IV. Tikriausiai.

II. Tai ko plepi?

IV. Turbūt ieškau ką nors gudresnio pasakyti.

I. Manai, surasi?

IV. Nežinau. Reikia ieškoti.

I. Sakai, ieškokite ir rasite?

IV. Net jeigu ir nerasite. Vis šioks toks užsiėmimas.

CHARONAS. Sizifo darbas.

SIZIFO BALSAS (*anapus Stikso*). Tiktai šioks toks? Nėra sunkesnio akmens už mano akmenį.

III. Iš kur jis čia atsirado?

CHARONAS. Neatsirado,—jis čia yra.

II. Ką tai reiškia?

IV (*ne visai tikras*). Turbūt nieko.

I. Viskas ką nors reiškia.

IV. Kai viskas ką nors reiškia, niekas nieko nereiškia. Kai bet kas yra kažkas, viskas yra niekas—niekas, ko nėra, ir viskas, kas yra.

II ir III susižvalgo.

I. Iš kur tu žinai?

IV. Nežinau.

CHARONAS. O ar žinai, kad nežinai?

IV. Kur nežinosi.

CHARONAS. Nors tiek gerai. Tas, kuris nežino ir nežino, kad jis nežino, yra kvailys.

III. Kvailys?

CHARONAS. Tokia kinų išmintis. Kiek ji išmintinga, nežinau.

I (*šypteli*). Nežinai?

IV. Sako, viską, kas žinoma, galima išreikšti trim žodžiais.

I. O kokie tie žodžiai?

IV. A! kad žinočiau.

I. Tai šitaip tu tyloje mąstai?

IV. Todėl bijau tylos.

I. Bijai?

IV. Dievinu ją—ir jos baidausi.

I. Be reikalo: sako, tyla—gera byla.

IV. Nebent esi tikras, kad ją laimėsi.

CHARONAS. O jeigu pralaimėsi?

IV. A, jeigu pralaimėsi...—štai kur šuo pakastas.

Staiga kažkas kažkur siaubingai sustaugia.
KVARTETAS krūpteli.

IV. Vėl Minotauras?

CHARONAS. Cerberis.

Atbėga monstras Cerberis—
trigalvis šuo slibino uodega ir gyvačių galvomis.
Akys dega tartum pragaro ugnys.

CHARONAS. Požemių pasaulio vartų sargas. Ištikimas kaip šuo.

Cerberis pasispardo, vėl sustaugia ir pranyksta.

III. Sakiau, kad einam.

I, II ir IV nereaguoja.

IV prieina prie Stikso ir žiūri kažkur anapus į tolį.

IV. Sklinda gandas, jog kažkur egzistuoja dievai.
CHARONAS (*ironiškai*). Nejaugi?
IV. Kuris „nejaugi"? Dievai ar gandas?
CHARONAS (*karčiai*). Gandas, gerbiamasai, tiktai gandas.
IV (*nusijuokęs*). Ką gi, žmogus gandais gyvena.
II (*CHARONUI*). Dievai? Ne Dievas?
CHARONAS. Juo daugiau, tuo linksmiau.
I. Ir dieviškiau.
IV. Ačiū Dievui.
III. Ne dievams?
IV. Kaip tau patogiau.

IV tebežiūri į tolį.
Rūkas tirštėja.
Vėl „požemių" muzika.
IV susvyruoja—tartum apsvaigęs.

IV. Rūkas? Migla? O gal jau sutemos? (*Palūkėjęs*) Atrodo, jau imu prarasti savo pasaulį.
CHARONAS. Nieko neprarandi.
IV. Nieko? O Mozartas? Šekspyras? Michelangelo?

CHARONAS (*nusijuokia*). Ne Mickey Angelo?

IV. Vien dėl jų pasaulis toleruotinas. (*Palūkėjęs*) O kas žmogus be pasaulio?

I. O pasaulis be žmogaus?

IV. Pasaulis yra žmogus.

I. Tad žmogus yra pasaulis?

IV. Tuo labiau.

CHARONAS. Taip grandioziška?

IV. „Die Welt ist alles, was der Fall ist."

III. Kas?

II. Vėl grįžtame į Babelį?

BRUEGELIO BALSAS. Tik jau, meldžiu, be mano bokšto.

III. Ir jo čia esama?

BRUEGELIO BALSAS. Be patrankos.

II. Jis vis dar tos patrankos užmiršt negali.

IV. Grįžtame į Babelį? Mes niekad nuo jo nepabėgom. Sumišę tartum Babelis, paklydę lyg Labirinte, kiekvienas kaip Sizifas ritam savo akmenį.

CHARONAS. O aš? Kur aš?

IV pažvelgia į CHARONĄ ir apsidairo.

IV. Čia. Kur jau nieko nebėra, kur lieka nepaklaustas paskutinis klausimas...

I. Koks klausimas?

IV. ...—kurio atsakymas būtų „Ne!" Kur viskas nuskęsta į Stikso vandenis—giliausiame dugne be dugno—ir nieko nebelieka. Nieko nėra—tik valtis—be irklų ir be vairo. Ir amžina tyla.

Muzika tyla ir nutyla.
IV užsidengia ranka veidą.

IV. „Vakaras."

I. Vakaras?

IV. „Nereikia nieko,
Tik sėdėti ir žiūrėt."

II. Sėdėti ir žiūrėt?

IV. „Kaip ta saulė mus palieka,
Ir lyg vakaras žėrėt."

III. Iš kur tu tą ištraukei?

IV. Kai prieini liepto galą, reikia improvizuoti.
„Taip sėdėti ir žiūrėti
Be jokios, jokios minties
Ir jau nieko nenorėti,
Nieko, nieko, net mirties."

I. Net mirties?

IV ima bristi į Stiksą.

II. Kur eini?..

III. Pripusi!..

I puola prie IV,
tačiau valtyje atsistoja CHARONAS, iškelia ranką,—
ir IV sustoja.

CHARONAS. Per Stiksą niekas nebrenda.

I. Niekas?

CHARONAS. Niekas. Ir neplaukia. Niekada.

II. Niekada?

CHARONAS. Tik aš perplukdau.

III. Ar ne per daug tau darbo?

CHARONAS šypteli ir skėsteli rankomis.

CHARONAS. Tokie mano darbai ir dienos.

IV išbrenda iš Stikso ir stovi pasimetęs.
CHARONAS vėl atsisėda.

Tyla.

Horizonte pakyla didžiulė pilnatis.
KVARTETAS žiūri į ją tartum užburtas.

IV. O! Dievai! Koks išblyškęs,
Koksai svaiginantis mėnulis!

Vėl sustaugia Cerberis.

CHARONAS. Ne, ten ne mėnulis—tai užgesusi saulė ir paskendus pasaulio dugne.

Mėnuo vėl nusileidžia į Stiksą—
ir nuskęsta.

Ilga tyla.

Staiga—

IV. Kažkas šnara.

KVARTETAS klausosi.

I. Nendrės?

Vėl sušnara.

IV. Gal Minervos pelėda?

CHARONAS šypteli.

CHARONAS. Kažin.

ARIADNĖS BALSAS. Siūlas!.. Kur mano siūlas?..

II. Jos tik betrūko.

I. Bet nenutrūko.

III. Pasikark tu ant to savo siūlo.

Ilga ilga tyla.

III. Šalta.

II (*kalendama dantimis*). Drebu.

IV. Kažin ar čia šaltis.

I. O kas?

IV. Baimė?

III. Baimė?

IV. Siaubas?

II. Siaubas?

I. Tiktai?

CHARONAS peržvelgia KVARTETĄ.

CHARONAS. Nežinote?

KVARTETAS tyli.

CHARONAS (*šypsodamasis*). Nejaugi iš tiesų nežinot?

KVARTETAS tebetyli.
Pagaliau—

IV (*atsargiai*). O tu?

CHARONAS. Neklauskite manęs,—aš tiktai menkas mirtingasis.

KVARTETAS apsikabina ir susigūžia.

CHARONAS kaip atplaukė, taip ir nuplaukia—
be garso.

Kažkur vėl kažkas sušnara.

Nendrės?
Minervos pelėda?

Sklaidosi rūkas, giedrėja,
viskas
—viskas—
palengva blunka, nyksta
ir
išnyksta.

IŠVIETINTAS AKTORIUS

Henriko Kačinsko 100 metų gimimo sukaktį minint

BRONIUS VAŠKELIS

Henrikui Kačinskui (1903–1986) buvo lemta didžiąją savo gyvenimo dalį praleisti užsienyje: paauglystėje keturi karo ir revoliucijos metai Rusijoje, 41-ji – Vokietijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose ir tik 37 metai gimtojoje Lietuvoje. Po Antrojo pasaulinio karo į savo gimtąjį kraštą jis nesugrįžo: amžinam poilsiui atgulė Sunny Hills, Floridoje.

Kačinskas, dar būdamas Antano Sutkaus vaidybos mokykloje, 1923 m. profesionalaus aktoriaus darbą pradėjo Vilkolakio ir Tautos teatruose. Baigęs vaidybos studijas, dirbo Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus Valstybiniame dramos teatre. 1940 m. be jo paties sutikimo sovietų įtrauktas į Liaudies seimą. 1942 m. pasirašė su kitais buvusiais to seimo nariais rezoliuciją, kurioje išdėstyta, kaip okupantai sudarė Liaudies seimą ir kokiu būdu vyko priverstinė Lietuvos inkorporacija į Sovietų sąjungą. Bijodamas sovietų keršto, artėjant antrajai sovietų okupacijai, 1944 m. Kačinskas pasitraukė į Vakarus.

Dvidešimt vieneri Kačinsko Lietuvos teatruose praleisti metai buvo jam kūrybingiausi. Savo išskirtiniu talentu, kruopščiu darbu ir visišku pasišventimu sceninei

kūrybai jis tapo vienu iškiliausiu to meto aktoriumi. Dirbo beveik su visais mūsų režisieriais: Antanu Sutkum, Borisu Dauguviečiu, Andriumi Oleka-Žilinsku, Michailu Čechovu, Vladu F. Sipavičium, Elena Žalinkevičaite, Romualdu Juknevičium, Ipolitu Tvirbutu ir Juozu Staniuliu. Kačinskui nebuvo mažų vaidmenų, jis vaidinio ir tragiškus, ir komiškus personažus, inteligentus ir prasčiokėlius, jaunus ir karšinčius. Iš jo arti šimto sukurtų vaidmenų unikalumu ir monumentalumu išsiskiria: Rainys Vinco Krėvės *Šarūne*, rež. Oleka–Žilinskas (1929); Malvojus W. Šekspyro *Dvyliktoje naktyje*, rež. Michail Čechovas (1933); Chlestakovas Nikolaj Gogolio *Revizoriuje*, rež. Čechovas (1933); Vincas Kudirka Kazio Inčiūros *Vince Kudirkoje*, rež. Sutkus (1934); Strazdelis Juozo Petrulio *Prieš srovę*, rež. Borisas Dauguvietis (1936); Kobus H. Heijermanso *Viltyje*, rež. Juknevičius (1936); Kublajus Eugene O'Neillo *Markaus milijonuose*, rež. A. Jakševičius (1938); Gaigeris Gerhard Hauptmanno *Prieš saulėleidį*, rež. Juknevičius (1939); Topazas Marcel Pagnolo *Topaze*, rež. Juknevičius (1940); Helmeris Henrik Ibseno *Noroje*, rež. Juknevičius (1942).

Po karo Augsbugo priemiestyje Haunstettene pabaltiečių karo išvietintųjų stovykloje suburiama šešių aktorių grupė: Juozas Palubinskas, Kazys Vasiliauskas, Petras Šimkus, Vitalijus Žukauskas, R. Kauneckaitė ir Alfas Brinka. 1945 m. birželio 9 d. jie pasirodo scenoje su Kazio Inčiūros *Vinco Kudirkos* prologu ir dviem humoristiniais škicais. Iš pradžių į savo sceninį darbą jie žiūri kaip į laikiną pramogą, nes, kaip ir kiti karo išvietintieji, tikisi greit sugrįžti į Lietuvą. Entuziastinga žiūrovų reakcija paskatina suburti pastovesnę teatro grupę. Jie pradeda verbuoti aktorius iš kitų lietuvių stovyklų. Tuo laiku

Kačinskas gyveno Austrijoje. Per subombarduotas stotis, sugriautus tiltus, be karinės valdžios leidimo, didelėmis pastangomis Kačinskas atgabenamas į Augsburgą. Jis tampa tos grupės meno vadovu. Netrukus prisijungia ir kiti aktoriai: Antanas Škėma, Anastazija ir Elena Dauguvietytės, Zita Kėvalaitytė, Romas Veselauskas (vėliau Viesulas). Iš Stuttgarto pradeda atvažinėti Elena Žalinkevičaitė-Petrauskienė.

Stovyklos vadovybė spektaklius leidžia rengti kareivinių salėje, kuri nebuvo pritaikyta spektakliams. Aktoriai patys įrengia sceną, įveda elektrą, sukala žiūrovams suolus, parengia dekoracijas. 1945 m. rugsėjo 9 d. pastatomas Škėmos dainų, poezijos montažas *Kančių šalis*. Rugsėjo 28 d. įvyksta trijų dalių spektaklis: *Žaibuoja* – scena iš Krėvės *Šarūno*, *Valsčiaus raštinėje* – iš Krėvės *Žento* ir Škėmos vienaveiksmė pjesė *Vieną vakarą*[1]. Režisūra – Kačinsko, muzika – jo brolio Jeronimo Kačinsko, dekoracijos – Veselausko. *Žaibuoja* atlieka Kačinskas, Palubinskas ir Brinka. Recenzentas Kačinską mini, kaip „geriausią mūsų deklamatorių". *Viena vakarą* Kačinskas papildęs, „net sugyvinęs ir patį veiksmą, davęs impulso, spalvos"[2].

Trupė pasivadina Augsburgo lietuvių dramos teatru. Kačinskas supranta, kad jie negalės sukurti rimto dramos teatro: nėra nei techninio personalo, nei rekvizito, nei repeticijoms, nei spektakliams tinkamesnių patalpų. Žiū-

---

1 *Vieną vakarą* vaidmenis atliko: H. Kačinskas – Algis Baltutis, A. Dauguvietytė – Laima, P. Šimkus – Aleksandras Knipaitis, J. Palubinskas – Senis, A. Škėma – Įsigėręs.

2 J. Jankūnas, „Augsburgo lietuvių dramos teatras", *Žiburiai*, 1945.12.08.

rovai – mišri minia: nuo buvusių teatro lankytojų miestiečių iki dramos teatro nemačiusių kaimiečių, įvairūs savo skoniais ir teatrinio meno patirtimi, o svarbiausia – jie gyvena prarasto krašto prisiminimais ir greito grįžimo namo iliuzijomis. Saugiausia jiems teritorija – praeitis. Iš stovyklinio teatro jie laukia žinomų lietuviškų veikalų, Lietuvoje matytų populiarių spektaklių. Aktoriai taip pat gyvena panašiomis anų dienų nuotaikomis. Po daugelio metų Kačinskas aiškino, kad tuo metu nebuvo įmanoma atskirti stovyklos dramos teatro nuo žiūrovų, nuo savo krašto ir lietuvių teatro tradicijų. O aktoriui Kačinskui svarbiausia buvo dirbti scenos darbą, nežiūrint kokiomis sąlygomis, dirbti, kad išliktum gyvas savo pašaukime.

Prasideda ilgas išvietintųjų dvasiai ir esamoms sąlygoms tinkamo dramos veikalo ieškojimas. Visos pastangos bevaisės. Užuot ką nors išvertę iš svetimos kalbos, jie imasi novatoriško darbo: atkuria veikalus, statytus Lietuvos teatruose. Kačinskas su Palubinsku iš atminties atkuria Inčiūros *Vincą Kudirką* ir M. Henneguino ir B. Cooliero *Pirmą skambutį*. Kačinskas jau buvo bepradedąs *Pirmo skambučio* repeticijas, kai netikėtai iš Jurgio Blekaičio gauna kvietimą atvykti į Detmoldą, kur būrėsi profesionalus lietuvių teatras. Nė kiek nedvejojęs, Kačinskas išvyksta.

Detmolde, Hiddesseno priemiestyje, jau buvo susibūręs dramos aktorių kolektyvas, vėliau pasivadinęs „Aitvaru". Tuo buvo išreikšta pagarba Baliui Sruogai, anuo metu sugrįžusiam iš nacių koncentracijos stovyklos į Vilnių. „Aitvaro" vardu Sruoga norėjo pavadinti 1939 m. Vytauto Didžiojo universiteto teatro seminare sugalvotą leisti teatro meno žurnalą. Stutthofo stovykloje „Aitvaro"

vardu vadino savo būrelį. „Tas vardas buvo lyg ryšys tarp nepriklausomų dienų pro koncentracijos stovyklos kančias su niūriomis tremtinio dienomis"[3].

Pirmasis pasirodymas įvyko 1945 m. Vasario 16. d. minėjime. Koncertine forma buvo atliktas scenai pritaikytas Krėvės *Šarūnas*. Ir Detmolde Kačinskas išrenkamas trupės meno vadovu. Jis šias pareigas ėjęs formaliai, kaip didžiausią patirtį turintis aktorius, o kasdienius reikalus sprendusi trijulė: Blekaitis, Kačinskas ir Antanas Rūkas. Kolektyvo „spiritus movens" buvęs Blekaitis.

Pradedant darbą, anot Kačinsko, norėjosi prabilti į tėvynės pasiilgusio žiūrovo sielą „kažkuo labai jam artimu, savu"[4]. Rūko tik ką parašyta komedija, kaip jis pats vadino „linksmas nutikimas", *Bubulis ir Dundulis*, pasak Kačinsko, kaip tik atvėrė „gilesnį lietuviškojo gyvenimo, lietuviškos buities turinį, išryškinant tą buitį charakterių sodrumu, veiksmingumu, ritmingu dramatiškumu"[5].

Veikalą režisuoja Blekaitis. Scenovaizdį kuria dailininkas Viktoras Andriušis, buvęs ilgametis Kauno dramos teatro dekoratorius. Techninį spektaklio ruošimą atlieka patys aktoriai. Kačinskui tenka ieškoti dažų net keliuose miesteliuose. Blekaitis prisimena: „[. . .] repetavom dieną ir naktį (per 60 dienų – 80 repeticijų. – B.V.), o pavasarį dirbom lauke, tarp žydinčių obelaičių, ir tą pavasario dvelksmą perkėlėm į savo spektaklį. Jo intensyvumą diktavo scenos meistras Henrikas Kačinskas,

---

3 A. Rūkas, „Kaip gimė ir mirė 'Aitvaras' ", *Žiburiai*, 1948.05.01.

4 J. Kardelis, „Lietuvių dramos teatras ištrėmime". (Interviu su H. Kačinsku), *Tėvynės šešėlyje*, 1946, nr. 3.

5 Ten pat.

vaidindamas Bubulį – pasišiaušusiais plaukais bei ūsais, geraširdį, bet karštą, lengvai užsideginantį"[6]. Premjera įvyko 1946 m. gegužės 30 d. puošniame Detmoldo miesto teatre. Publika – išvietintieji lietuviai ir vietiniai vokiečiai teatralai – sukėlė ovacijas[7].

Bubulio ir Dundulio repeticijų metu Kačinskas dalyvavo lietuvių scenos menininkų suvažiavime, kuris įvyko Kasselio–Mattenbergo išvietintųjų stovykloje 1946 m. balandžio 27 – gegužės 5 dienomis. Jis buvo išrinktas į ką tik įkurtos „Lietuvių artistų atstovybės" valdybą vicepirmininku.[8]

Aitvariečiai, lindėdami tarp dekoracijų atvirame sunkvežimyje, gastroliuoja po lietuvių stovyklas britų zonoje. Be okupacinės valdžios leidimo. Sumanus vokietis vairuotojas išvengia britų sargybų, kontrolinių punktų. 1947 m. pavasarį per didelius vargus pasiseka suvaidinti amerikiečių zonoje. Su 35 spektakliais „Aitvaras" „apskraido" 26 stovyklas. *Bubulis ir Dundulis* buvo populiariausias dramos spektaklis lietuvių stovykliniame gyvenime. „Aitvaro" gastrolių sėkmę lėmė ir tai, kad žiūrovai buvo pasiilgę profesionalaus vaidybinio žodžio. Vietinių mėgėjų ruošiami vaidinimai, anot „Aitvaro"

---

6 J. Blekaitis, „Su Antanu Rūku teatre", *Akiračiai*, 1988, nr. 1.

7 Premjeroje dalyvavo visas „Aitvaro" kolektyvas: Algimantas Dikinis, Danutė Josiukaitė, Henrikas Kačinskas, Dalia Kubertavičiūtė, Bronius Kvedaras, Marija Lemešytė, Antanas Rūkas, Vytautas Valiukas, Romas Veselauskas.

8 Suvažiavime dalyvavo 50 baleto, dramos, operos, operetės artistų, kompozitorių, instrumentalistų. Valdybą sudarė: Ipolitas Nauragis – pirmininkas, Vladas Jakubėnas ir Henrikas Kačinskas – vicepirmininkai, Jonas Kardelis – atstovas spaudai ir Petras Maželis – generalinis sekretorius ryšių palaikymui su UNRR'os vadovybe.

spektaklį vertinančio recenzento, „dažnai savo lėkštumu prašoka net mėgėjiškus Lietuvos kaimo vaidinimus"[9].

Nepasakytum, kad komedija *Bubulis ir Dundulis* yra naujas žingsnis lietuvių dramaturgijoje. Siužetą sudaro dviejų kaimynų kivirčai dėl pabėgusio bičių spiečiaus. Kompozicija laisvoka, kai kurie veiksmai mažai motyvuoti. Tačiau gyvybės komedijai suteikia režisūra, vaidyba ir scenovaizdis. Dominuoja ne intriga ir ne veikėjų charakteriai, o išradingai surežisuotos linksmos situacijos, nepikti, sąmojingi ginčai, šmaikštus humoras ir visa akomponuojantis lengvas muzikalumas. Scenovaizdis – žavi, spalvinga lietuviškojo kaimo aplinka benamiui žiūrovui – prarastoji Lietuva: sodyba, kiemas, sodas, aviliai, skraido bitės, linguoja aplipę vaisiais medžių šakos. Bet svarbiausia – profesionalių aktorių vaidyba. Anot recenzento, „tai juk ne mėgėjiškas spektaklis, o tikro teatro pasirodymas"[10].

Kačinskas nepraleidžia nė vienos gastrolių išvykos. „Nepamirškime, – rašė Jeronimas Cicėnas, – Detmoldo 'Aitvaras', vadovaujamas mūsų teatro milžino H. Kačinsko, pliekiasi po stovyklas, kaip reikiant neišsimiegojęs, dažnai sulytas, kaip benamė katytė gilų rudenį."[11]

Rūkas prisimena vieną momentą, kada gastrolėse sugedus sunkvežimiui jie slankioja Kielio gatvėmis, laukdami traukinio.

„– Ar tu smarkiai valgyt nori? – klausia Kačinskas.

---

9 „ 'Aitvaras' skrajoja amerikiečių zonone", *Mūsų kelias*, 1947.05.01.

10 V.S., „ 'Bubulis ir Dundulis' Augsburgo scenoje", *Žiburiai*, 1947.04.26.

11 J. Cicėnas, *Mūsų kelias*, 1948.01.22.

– Noriu.

– Aš radau kišenėje svogūną. Sako, svogūnai labai maistingi. Kacetininkai pasakoja.

Jis rūpestingai perpjauna svogūną į dvi lygias dalis, ir mudu suvalgome."[12]

„Aitvaro" aktorių gyvenimo sąlygos bei jų nuotaikos atsispindi Kačinsko laiške iš Detmoldo Birutei Pūkelevičiūtei:

> Iki šiol, kaip menininkai, gaudavome dirbančiųjų normas, šiandien jos yra atimtos. Dabartiniu maisto daviniu neįmanoma verstis. Antra, tikėjomės pritraukti į mūsų darbą naujų kolegų. Tačiau nėra kur jų apgyvendinti. [...] Esame viso dešimts aktorių. Toks sąstatas yra per mažas, kad pastatyti ką nors rimtesnio. [...] Vieno, ko mums netrūksta, tai entuziazmo, ko taip maža mūsų išeivijoje. Mes dar tikimės sulauksią geresnių sąlygų, pralaušime ledus ir vis dėlto dirbsime. [...] Nors mes šiandien gyvename, kaip ir visi sulaukti palankesnio mums likimo. Viešpatie, negi mes kokie baisūs nusikaltėliai, kad užsitarnavom tokią žiaurią bausmę."[13]

Po dviejų mėnesių „Aitvaras" išgyvena dar skaudesnę likimo rykštę: šaltą 1947 žiemą visi lietuviai iškeliami iš Hiddesseno į 15 kilometrų nuo Detmoldo esantį Augustdorfą, į buvusių karo belaisvių lenkų ir rusų barakus. Barakai neapkūrenami. Vėjas švilpia pro lentines barakų sienas. Vyrams įvedama prievolė miške kirsti malkas. Kačinskui pasiseka išvengti darbo prievolės –

---

[12] A. Rūkas, „Kaip gimė, gyveno ir numirė 'Aitvaras'". *Žiburiai*, 1948.05.01.

[13] B. Pūkelevičiūtė, „Neužmirštuolės žiedelis Henrikui Kačinskui". (Kačinsko laiškas, 1946.09.26). *Kultūros barai*, 1993, nr. 2–3.

bičiuliai jį fiktyviai įformina pradžios mokyklos mokytoju.

Augustdorfe nėra jokių galimybių „Aitvarui" tęsti teatro darbą. Negali net pradėti Sruogos *Kazimiero Sapiegos* repeticijų. Gauta Krėvės *Skirgailos* drama. Aitvariečiai išvertė penkis veikalus. Tai būsimas repertuaras O'Neillo *Anna Christie*, Jean Anouilho *Antigonė*, Luigi Pirandello *Aprenkime nuogalius*, Louis Charles Alfred de Musseto *Andrea del Sarto*, George Bernard Shaw *Ginklai ir vyrai*. Kačinskas tuo tamsiuoju momentu nepraranda vilties ir bičiulius ragina būti ištvermingais. „Mielas Stasy", – rašo Santvarui, – „kas gi atsitiks, jeigu mes su Tavimi tos ištvermės neturėsime. Juk šimtai, tūkstančiai silpnesnių už mus, jeigu mes sugriūsime, kas gi jiems beliks."[14]

Netekęs galimybės statyti dramos veikalų, Kačinskas daug laiko skiria kaip jis vadina, „dailiajam" literatūros skaitymui. Minint 400-jų metų lietuviškos knygos sukaktį Augustdorfe, 1947 m. Vasario 16 dieną Kačinskas surežisuoja literatūrinį koncertą – jis skaito ištraukas iš Kristijono Donelaičio *Metų* ir Antano Baranausko *Anykščių šilelio*[15]. Tos pačios sukakties minėjime Augsburge (1947 m. balandžio 20 d.) „ypač įspūdingai bylojo Kačinsko lūpomis Donelaitis, Baranauskas, Sruoga."[16] Ir Vytautas Alantas sužavėtas dailiuoju Kačinsko *Metų* skaitymu Augsburge, rašytojų suvažiavime:

---

14 Laiškas S. Santvarui. Augsburgas, 1947.05.19. –MLLM, nr. 47292.

15 Koncertui įvadą parašė A. Rūkas. Aštuoni „Aitvaro" trupės aktoriai atliko 14 lietuvių autorių kūrinius. Gastroliuodami su *Bubuliu ir Dunduliu*, kur tik sąlygos leisdavo, atlikdavo ir šio literatūrinio koncerto rečitalį.

16 V–gas, „Lietuviai Vokietijoje", *Žiburiai*, 1947.04.26.

Ir staiga tas Tolminkiemio klebonas, būrų rašytojas, grubus natūralistas, tirštų spalvų mėgėjas Kačinsko interpretacijoje sublizgėjo tokiomis netikėtomis lyriškomis spalvomis, tokiu už širdies tveriančiu jausmingumu bei vaizdo reljefingumu, kad daugeliui klausytojų ištryško ašaros.[17]

Nuaidėjus žiniai, kad profesionalių aktorių trupė „Aitvaras" sužlugo, spaudoje pirmą kartą rimtai susirūpinta lietuvių stovyklinio dramos teatro padėtimi. Iki to laiko į dramos teatro darbą vadovaujantieji lietuvių bendruomenės asmenys žiūrėjo, kaip į vietinės reikšmės veiklą, t.y. jie vaidino tik savajai – lietuviškai publikai. Tuo tarpu, tautiniai ansambliai, chorai, tautinių šokių grupės ir net krepšinis Vokietijoje atstovavo Lietuvai ir jos kultūrai. Periodikoje straipsnis po straipsnio ragino teatro žmones ir bendruomenės vadovus Augsburgo ir „Aitvaro" trupes sujungti į vieną stiprų dramos teatrą. Toks dramos teatras „grįžtų į namus su lietuviško repertuaro kraičiu, [...] kuris ir ten sugriautuose namuose būtų be galo brangus."[18] Deja, visos viltys užgęsta, Augsburgo stovyklos vadovybei atsisakius priimti aitvariečius, išskyrus Kačinską. Žlunga Kačinsko didžioji svajonė – išvietintųjų stovykloje sukurti vieną profesionalų ar bent panašaus lygio teatrą. Laiške Santvarui jis rašo:

Aš sėdžiu Augsburge, mano prieteliai [aitvariečiai – B.V.) greičiausiai važiuoja į Angliją. Išsiskirstėme kaip žydo bitės ir vargu bau ar begalėsime kada nors vėl susijungti.

---

17 V. Alantas, „Lietuvių scenos burtininkas", *Mūsų kelias*, 1948.05.12.

18 „Dramos teatro kryžkelės", *Žiburiai*, 1947.04.26.

Graudu, broleli mano! Mes, aktoriai, menki organizatoriai, o padėti mums niekas nepadeda.[19]

Įsijungusiam į Augsburgo grupę Kačinskui vėl tenka būti meno vadovu. Vėl didysis galvosūkis: ką statyti? Birutė Pūkelevičiūtė ir Kazys Oželis tik ką išvertė Brian Turnerio veikalą *Vanduo Kanitogoje*. Patraukli Sruogos drama *Kazimieras Sapiega*, Krėvės *Skirgaila*. Pastarąją Elena Žalinkevičaitė jau buvo bepradedanti režisuoti. Staiga vienas po kito išvyksta keturi trupės aktoriai: Elena Dauguvietytė – su „Sietynu" gastroliuoti, Škėma, Šimkus ir Vasiliauskas – į amerikiečių darbo kuopas. Devynių aktorių kolektyvui tenka pasitenkinti Ipolito Tvirbuto 1944 m. Šiauliuose statyta Maurice Rostando pjese *Žmogus, kurį užmušiau*. Režisuoja Žalinkevičaitė[20]. Kaip jau stovykliniame teatre įprasta, techninius spektaklio darbus atlieka patys aktoriai. Ir Kačinskui tenka ardyti surduką. „Sėdi susigūžęs kėdėje ir krapšto nepasiduodančias neįpratusioms rankoms įmantrias seno surduko siūles".[21] Tai medžiaga aktoriaus kostiumui. Repeticijos vyksta ir

---

19 H. Kačinsko laiškas S. Santvarui, 1947.05.19, *MLLM*, nr. 47292. Į Angliją emigravo tik keturi aitvariečiai. J. Blekaitis išvyksta į Hanau lietuvių teatro mėgėjų trupę „Atžalynas", D. Kubertavičiūtė ir R. Veselauskas – studijuoti, V. Valiukas kurį laiką dirba „Atžalyne", A. Rūkas teatrinėje veikloje Vokietijoje nedalyvavo.

20 Vaidmenis atliko: H. Kačinskas – prof. Robert von Holderlinas, J. Palubinskas – Marcelis Lorrainas, B. Pūkelevičiūtė – Luise, von Holderlino žmona, Z. Kėvalaitytė – Angelika, V. Žukas – Eitelas, von Holderlino sūnėnas, I. Gatautis – Frauliebas, knygų pirklys, K. Oželis – Kunigas, S. Kielaitė – Augustė, Holderlino tarnaitė.

21 M. Burokas, „Kaip buvo ruoštasi premjerai 'Žmogus, kurį užmušiau'", *Žiburiai*, 1947.07.26.

vakarais, ir naktimis. Vieną naktį į repeticijos patalpas įsiveržia vokiečių policija. Manė, kad užtiko vykdančius kokį nusikaltimą. „Deja, jų nusiminimui", – šmaikštauja žurnalistui režisierė Žalinkevičaitė, – „čia tik pasišiaušusių 'berazumių' būrys".[22]

Kačinskas mėgsta repetuoti vienas. Jo kambariukas keturių kvadratinių metrų – stalas, kėdė, lova – nėra kur apsisukti. Repetuoja parke. „Čia pat upelis", – svajingai traukdamas žurnalisto pasiūlytą dūmą kalba Kačinskas. – „Suoliukai tokie simpatiški. Ir gluosniai ilgais plaukais iki pat žemės".[23]

Repeticijos eina į pabaigą, bet didžiausia kliūtis spektakliui gimti – lėšos. Paskolą žadėjo duoti Lietuvių tremtinių bendruomenės Vyriausias komitetas, bet pažado neištęsėjo. Tik paskutinę akimirką spektaklį išgelbsti dosnūs teatro bičiuliai: Bronius Bieliukas pinigais, dailininkas N. Rybakovas veltui parengia dekoracijas.

Žmogus, kurį užmušiau premjera įvyksta 1947 m. liepos 18 d. Spektaklis, pasak vertintojų, pasisekė. Žalinkevičaitės režisūra „sumani ir vientisa. [...] J. Palubinskas ir Kačinskas – mūsų teatrinės pažibos – visai originaliai įsigyveno į šio idėjinio kūrinio uždavinius ir iš naujo sužibo savo talentingumu."[24] Anot A. Merkelio, Kačinsko vaidmenyje „įkūnyta kančia. Beribis sielvartas skamba kiekviename jo žodyje, jis trykšta iš kiekvieno jo mosto, dvelkia iš kiekvieno jo žvilgsnio, kupino

---

22 Ten pat.

23 B.T., „Į trečiuosius metus", *Žiburiai*, 1947.06.21.

24 J.D., „Teatras, kuris turi gyventi", *Žiburiai*, 1947.07.26.

neapykantos tiems, kurie neatjaučia jo nelaimės."[25] Žiūrovų, o ypač gastrolėse, reakcijos į spektaklį buvo įvairios. Vieniems buvo neįprasta, net „utopiška" pacifistinio spektaklio dvasia, kitiems – svetimas Paryžiaus gyvenimas. Anot Kačinsko, „visose stovyklose publikos meninis lygis yra gana žemas, ir tokie veikalai, kaip „Žmogus, kurį užmušiau", yra tik nedaugelio suprantami ir pergyvenami."[26]

Į kolektyvą sugrįžta pabėgėliai: Škėma, Šimkus, Elena Dauguvietytė. Iš Liubecko atvyksta Ksenia Dauguvietytė. Pagaliau susidaro pajėgi aktorių grupė. Bet staiga kolektyvą sukrečia žinia: Žalinkevičaitė–Petrauskienė grįžta į Lietuvą. Nėra režisieriaus. Palubinskas kategoriškai atsisako režisuoti. Vienintelė grupės viltis – Kačinskas. Gelbėdamas padėtį, nors suprasdamas, kad režisūra nėra stiprioji jo talento pusė, sutinka imtis režisūros.

Pasirenkama statyti Ludwig Fuldos komediją *Mokyklos draugai*, kurioje 1928 Kaune Kačinskas atliko Filipo Vinklerio vaidmenį. Spektaklis buvo atnaujintas 1939 metais. Premjera įvyksta 1948 m. vasario 9 d. teatrui nepritaikytoje kareivinių salėje[27]. Pagal recenzentą, komiški veiksmai ir malonios Kosto Jezerskio dekoracijos „suteikia žiūrovams apie 2,5 val. vientiso skanaus juoko ir tuo prablaivina niūrų nūdienos benamių tremtinių nuo-

---

25 A. Merkelis, „ 'Žmogus, kurį užmušiau'", *Mūsų kelias*, 1947.07.31.

26 M. Bavarskis, „Tremtinių dramos teatro gastrolės", *Tėviškės garsas*, 1947.08.21.

27 Vaidmenis atliko: A. Brinka, A. Škėma, P. Šimkus, V. Žukauskas, K. ir E. Dauguvietytės, Z. Kėvalaitytė, B. Pūkelevičiūtė, I. Gatautis.

taiką."[28] Kačinsko režisūra vertinama su tam tikromis išlygomis; pažymimas kruopštus, subtilus veikalo scenų išnagrinėjimas, vaidmenų įtikinamumas, elegantiškumas, bet tuo pačiu metu pabrėžiama, kad tai yra „kauniškio spektaklio" pakartojimas. Esą, „sukurti tie patys charakteriai ir panaudotos daugiausia tos pačios vaidybinės priemonės".[29]

Tų pačių metų pavasarį Kačinskas pastato papildytą ir atnaujintą, 1946 Vasiliausko Augsburge statytą *Pirmąjį skambutį*.[30] Recenzentai šį spektaklį ignoravo. Pasak Birutės Pūkelevičiūtės, su „abiem prieštvaninėm komedijom"[31] grupė gastroliavo po stovyklas amerikiečių ir prancūzų zonose.

1948 m. birželio 9 d. „Augsburgo lietuvių teatras tremtyje" iškilmingai mini trijų darbo metų sukaktį su Kačinsko papildyta ir atnaujinta Kazio Inčiūros *Vinco Kudirkos* premjera.[32] Kačinskas atlieka elgetos Antanėlio vaidmenį.[33] Taip pat švenčiama Kačinsko 25 metų,

---

28 Jon. Da., „Mokyklos draugai", *Mūsų kelias*, 1948.02.26.

29 Ten pat.

30 Kaune 1929 m. statytame „Pirmas skambutis" spektaklyje H. Kačinskas atliko Emilio Lizolo vaidmenį.

31 B. Pūkelevičiūtės laiškas S. Santvarui, 1948.03.20, *MLLM*, nr. 48693.

32 K. Inčiūros *Vincas Kudirka* Lietuvos teatruose buvo statytas bene penkis kartus: Kaune 1934, rež. A. Sutkus, Klaipėdoje 1935, rež. A. Sutkus, Vilniuje 1940 ir 1942, rež. R. Juknevičius, Šiauliuose 1944, rež. I. Tvirbutas. Kiek žinoma, visuose pastatymuose H. Kačinskas atliko Vinco Kudirkos vaidmenį.

33 Vaidmenis atliko: Vincas Kudirka – A. Brinka, Agota – B. Pūkelevičiūtė, Valerija – K. Dauguvietytė, Moterėlė iš Kražių – Z. Kėvalaitytė, Marija Pševalskytė – S. Kielaitė, Barbora – E. Dauguvietytė, Bevardis – J. Palubinskas, Antanėlis – H. Kačinskas, Galinis – P. Šimkus, Vidmantas – K. Oželis,

Ksenijos Dauguvietytės, Šimkaus ir Palubinsko 15 metų darbo scenoje jubiliejai. Baigiant minėjimą, Kačinskas, sveikintojų ypač išaukštintas, atsakė į sveikinimus visų aktorių vardu, kad „jiems likimas skyręs scenos darbą ir joks vargas nuo pašaukimo negalįs sulaikyti..."[34]

Spektaklis *Vincas Kudirka* daugiau nevaidinamas. Nepasirodo nė viena išsamesnė spektaklio recenzija. Prasideda karšta vasara. Keli trupės aktoriai ieško galimybių emigruoti.

Tuo metu Vokietijoje vyksta radikali valiutos reforma. Dėl finansinių sunkumų didesnio kolektyvo darbas tampa visiškai neįmanomas. Užsidaro keletas ir vokiečių teatrų. Rugpjūtį buvęs vilkolakininkas Kačinskas su Škėma, Žukausku, Brinka suorganizuoja literatūrinį kabaretą „Klumpė". Be dekoracijų, be teatrinių kostiumų „Klumpė" per keturis mėnesius (1948.08–1948.12.07) surengia 39 spektaklius beveik visose lietuvių emigracijos įkarščio tuštinamose stovyklose. Monologais, skečais ir literatūros ištraukomis su satyra ir humoru aktoriai žvelgia į elgetišką stovyklos gyvenimą, emigraciją, politines pasaulio aktualijas. Kritikams, kurie talentingiausius aktorius kaltino nusiritusius iki mažosios scenos – kabareto, atsako Škėma: „Amerikoje gal ir pradėsime nuo 'Klumpės'. Šiuo metu duodame žiūrovui, ką galime. Talentingiems aktoriams karūna nuo galvos nenukris. O jei žiūrovas va-

---

Andriukas – V. Žukauskas, Kunigas – K. Oželis, Laskauskas – I. Gatautis.

34 (d.p.), „Lietuvių dramos teatras tremtyje atšventė savo 3-jų metų darbo sukaktį", *Mūsų kelias*, 1948.06.17.

landėlę pasijuoks ir pasiklausys Kačinsko mūsų žymiųjų rašytojų vertinimo, – jau šioks toks indėlis."[35]

1949 metų pradžioje klumpininkai jau susitvarkę dokumentus emigruoti į JAV ir laukia išvykimo dienos. Išvykimas užtrunka. Pasirenkama Fritz Hochwaelderio trijų veiksmų drama *Pabėgėlis*. Režisuoti pradeda Škėma, o užbaigia Kačinskas. Premjera įvyksta kovo 23 dieną Augsburge. Spaudoje – tik faktinė informacija apie spektaklį. Tai buvo paskutinis Kačinsko pasirodymas stovyklinio lietuvių dramos teatro scenoje.

* * *

1949 m. gegužę Kačinskas atvyksta į Bostoną. Kaip ir daugumos naujųjų emigrantų, jo pirmasis rūpestis yra susirasti darbą – pragyvenimo šaltinį. Jis suprato, kad galimybių pragyventi iš darbo amerikiečių teatre nėra. Dirbti kūrybinį darbą lietuvių išeivių dramos teatre irgi mažai vilčių. Lietuvių išeivijoje vyravo nuomonė, kad kūrybinė veikla, įskaitant ir teatrinę, turėtų būti daugiausia pašvęsta lietuvybei išlaikyti – žadinti tautinę sąmonę, tautinį solidarumą, auklėti jaunąją kartą lietuviška dvasia.

Kačinskas dirba lituanistinės mokyklos mokytoju, o spalio 15 d. jis atidaro ir Dramos studiją, į kurią įstoja 24 jaunuoliai. Pamokos studijoje vyksta 2–3 kartus per savaitę. Mokomasi ne tik teorinių, scenos dalykų, bet ir praktinių – tuo pačiu metu ruošiamas Antano Gustaičio

---

[35] A. Škėma, „1948 m. literatūriniai ir teatriniai epizodai", *Mintis*, 1949.01.14.

vienaveiksmių komedijų *Šilkiniai pančiai* ir *Sekminių vainikas* spektaklis.

1949 m. lapkričio 26 d. Bostone susiburia Lietuvos kultūros rėmėjai. Svarbiausi jų tikslai yra remti lituanistikos mokyklą, taip pat Kačinsko dramos studiją. Po poros mėnesių rėmėjų būrelis išaugo iki 100 narių, kurie kas mėnesį mokėjo vieno dolerio mokestį.

Šilkinių pančių ir *Sekminių vainiko* premjera įvyksta 1950 m. gegužės 7 d. Dekoracijos ir kostiumai sukurti dailininko Viktoro Andriušio. Žinutės apie dramos studentų spektaklį yra trumputės ir santūrios. Po spektaklio darbas Dramos studijoje sulėtėjo, nes dalis narių įsitraukė į įvairius darbus ir ėmė rečiau lankyti studiją. Kai kurie išvyko iš Bostono. Kačinskas, negalėdamas pragyventi iš darbo studijoje ir lituanistinėje mokykloje, pradėjo ieškoti kito užsiėmimo. 1951 m. vasario 16 d. minėjime dramos studijos auklėtiniai dar suvaidina Santvaro vienaveiksmį vaizdelį *Kovoje už laisvę*, bet po to Kačinskas išvyksta į New Yorką dirbti naujųjų rusų emigrantų Naujajame teatre. Jo dramos studija Bostone nustoja veikti. Dalis šios studijos auklėtinių sudarė Aleksandros Gustaitienės–Zdanavičiūtės 1952 metais įsteigto Bostono lietuvių dramos sambūrio branduolį.

1951 ir 1952 metai, kaip kartą Kačinskas paminėjo, buvo sėkmingiausi jo amerikietiškame gyvenime. Jis gyveno pasauliniame modernaus teatro, meno bei bendrai kultūros centre ir dirbo aktoriumi profesionaliame teatre. Tuo pačiu metu laisvalaikiu dalyvavo kaip dailiojo žodžio skaitovas lietuvių koncertuose, minėjimuose, literatūros rečitaliuose įvairiuose Amerikos miestuose, Kanadoje.

Rusų emigrantų spaudoje ne kartą pasirodė teigiami atsiliepimai apie Kačinsko vaidybą Naujajame teatre. Po Charles Dickenso *Svirplys užkrosnyje* spektaklio recenzentas dienraštyje *Russkoe novoe slovo* rašo:

> Giliai džiugina p. Kačinsko išpildymas Kalebo rolėje. Tai vertas įpėdinis Mykolo Čechovo, kurį jis primena ir išoriniu piešiniu, ir begaliniu švelnumu, ir lyrine šiluma. [. . .] Kačinsko asmenyje Naujasis teatras įgijo aukšto lygio aktorių, pažymėtiną pagal kultūrą ir pagal jo didžiulę nuovoką, ir pagal meistriškumą. P. Kačinsko diapozoną jau dabar galima matuoti labai plačiu mastu."[36]

Tuo metu labai populiarūs buvo Henriko Kačinsko, Bernardo Brazdžionio ir Antano Gustaičio literatūriniai vakarai. Po sėkmingo literatūrinio vakaro 1951 metų pradžioje Detroite, trijulė per du metus surengė vakarus Čikagoje, Montrealyje, Toronte, Hamiltone, Clevelande, Bostone, New Yorke. Kačinsko skaitoviškasis repertuaras palaipsniui didėjo: pradėjo su Donelaičio, Baranausko, Krėvės, Sruogos kūryba, o 1952 metų pabaigoje jau skaitė Brazdžionį, Aistį, Radauską, Andriušį, Biliūną, Vaižgantą ir kitus.

1952 m. gruodį Kačinskas pasikviečia Blekaitį ir Škėmą ir įkuria New Yorke Dramos studiją. Išeivijoje, esą,

> patyrę, bet negausūs, išsklaidyti ir neįprastų darbų nuvarginti aktoriai, o juo labiau – veržlūs, bet menkai tepasiruošę mėgėjai, negali tinkamai atsiliepti į visuomenės teatro pasiilgimą. Tarp šių abiejų kategorijų, aktorių ir mėgėjų,

---

36 A. Mironas, „Henriko Kačinsko pasisekimas", *Naujienos*, 1951.12.19.

užpildyti spragą galima, sukuriant pakankamai paruoštą teatro prieauglį.[37]

Gruodžio 17 d. į Dramos studiją priimama 20 jaunuolių. Studija numatė dirbti dvejus trejus metus, tris kartus per savaitę. Kačinskas dėsto scenos kalbą, Blekaitis – vaidybą, Škėma – improvizaciją. Planuojama kviesti dėstytojus dėstyti judesio pagrindų, lietuvių kalbos, teatro istorijos. Į talką studijai ateina Lietuvos teatruose dirbę aktoriai: Teklė Daubaraitė, Albina Katiliūtė ir Kazys Vasiliauskas. Blekaitis pradeda režisuoti Balio Sruogos dramą *Milžino paunksmė*, bet čia studijos auklėtiniai tėra statistai bei stebėtojai, kurie, matydami režisavimą, įgauna teatrinio darbo įgūdžių. Spektaklis, atliktas koncertiniu būdu, įvyko 1953 m. vasario 18 d.

Netrukus Škėma išvyksta į Montrealį, bet darbas studijoje nenutrūksta. Blekaičio režisuotame spektaklyje *Juokingos vertybės* (1954 m. sausio 22 d.) šalia Kačinsko, Daubaraitės ir Vasiliausko, dalyvauja jau penki studijos studentai: J. Bendoriūtė, V. Karečkaitė, R. Adomaitis, K. Gobusas ir J. Lapurka. Tekstą spektakliui parašė Paulius Jurkus pagal Moljero komediją *Juokingos pamaivos*, pagrindiniu konfliktu paimdams tų dienų aktualiją – senųjų ir naujųjų lietuvių ateivių santykius. Kačinskas ir Vasiliauskas atlieka naujųjų ateivių „bomų" vaidmenis.

Po metų intensyvaus studijos darbo, Kačinsko teatrinio darbo 30-mečio proga Blekaitis pastato Archibald Joseph Cronino trijų veiksmų dramą *Jupiteris juokiasi* (1954 m. vasario 6 d.) Scenovaizdis – dailininko Prano Lapės.

---

37 Henrikas Kačinskas, Antanas Škėma, Jurgis Blekaitis, „Steigiama dramos studija", *Aidai*, 1953, nr. 1.

Vaidina aštuoni studijos auklėtiniai o pats jubiliatas atlieka daktaro Paulo Vennerio vaidmenį. Sukaktuvininką Kačinską sveikino ne tik lietuvių literatai bei organizacijos, bet ir latvių bei rusų teatrų atstovai.

Tai buvo paskutinis Dramos studijos spektaklis. Aktorinis darbas lietuviškame teatre vyko vis sunkiau. Teatro entuziastus slėgė pragyvenimo, šeimų kūrimo ir kiti rūpesčiai. Žiūrovams vis daugiau įsijungiant į amerikietišką gyvenimą, ėmė tuštėti ir lietuviškų spektaklių salės. Kačinskas ir Blekaitis vis dažniau dirba ties „Amerikos balso" projektais, kaip pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu. Netrukus abu išvyksta į Vašingtoną. Kačinskas dirba „Amerikos balso" rusų skyriuje.

Tačiau be nuolatinio diktoriaus darbo „Amerikos balse" Kačinskas 1954 metais dalyvauja net trijuose lietuvių scenos mėgėjų sambūriuose: Bostone, Clevelande ir Čikagoje. Gustaitienės režisuojamame Petro Vaičiūno dramos *Tuščios pastangos* spektaklyje Bostone Kačinskas atlieka Jono vaidmenį. „Vaidilos" teatre Clevelande jis talkina režisieriui Petrui Maželiui, statant Inčiūros *Vincą Kudirką*. Stasio Pilkos pastatytame Vaičiūno *Naujųjų žmonių* spektaklyje Čikagoje Kačinskas, kaip ir 1933 m. Kauno Valstybės teatre, atlieka Grafo vaidmenį. Spektaklio recenzentas rašo:

> [...] pakilus 3 veiksmo uždangai ir pasirodžius kėdėje [...] snūduriuojančiam, apsiblaususiam grafui, Henrikui Kačinskui, prapliupo jo adresu karšti, ilgai trukę pasveikinimo aplodismentai, kaip ženklai pripažinimo bei pagarbos tam žmogui, kuris šiandien mūsuose pagrįstai laikomas

vaidybos meno ir dailiojo žodžio, įvairių jo žanrų, burtininku, vaidila, tikra ir tauriąja to žodžio prasme.[38]

Bostono lietuvių dramos sambūris Kačinskui buvo tapęs savais namais. 1953 jis dalyvauja Rudolfo Blaumanio *Indranų* pastatyme, 1954 m. kovo 2 d. Vaičiūno *Tuščios pastangos* spektaklyje jis Jonas; 1955 m. sausio 2 d. jis Skrudžas Dickenso *Kalėdų giesmėje*; 1955 m. gruodžio 11 d. Kevendišas Valdemars Karklinšo *Raudonas vynas*; 1957 m. sausio 13 d. – Vincas Kudirka Inčiūros pjesėje *Vincas Kudirka*. Pastarąją režisavo Ipolitas Tvirbutas. Beveik visi Bostono dramos sambūrio aktoriai buvo scenos mėgėjai. Kačinsko dalyvavimas sambūrio spektakliuose, jo talentas, vaidybos technika, sceninio darbo patirtis buvo didelė paspirtis grupei. Stasys Santvaras, prisimindamas dramos sambūrio darbą, rašė, kad „sceninio darbo ašis būdavo akt. Henrikas Kačinskas".[39]

1961 m. Montrealio lietuvių dramos teatras pasiūlė Kačinskui išleisti jo plokštelę. Kačinskas numatė į plokštelę įrašyti Krėvės *Dainą apie arą*, Donelaičio *Metų* ištraukas, Baranausko *Anykščių šilelį* ir Sapiegos monologą iš Sruogos *Kazimiero Sapiegos*. „Amerikos balso" studijoje jis įrašė net keturias Donelaičio *Metų* ištraukos versijas, bet visomis buvo nepatenkintas. 1962 m. kovo 19 d. laiške Birutei Pūkelevičiūtei jis aiškina, kad dėl tarimo, kvėpavimo ir

---

38 Tytuvėnų padauža (Antanas Ragauskas), „Valio čikagiečiai", *Naujienos*, 1954.10.13.
Būdamas Čikagoje, „Margučio" radijuje literatūros valandėlės „Pelkių žiburėlio" programoje Kačinskas įrašo ištrauką iš B. Sruogos *Giesmė apie Gediminą* ir Vaižganto *Juodžiaus kelmą*.

39 „Teatrinio klausimo anketa", II, *Margutis*, 1964, gegužė.

balso bėdų jis plokštelės atsisako, nes „ne viską gali tęsėti, kai atsimuši į šešiasdešimt metų":

> Aišku, visas mano dėmesys nukreiptas į dikcijos ir tarties švarumą, o veikalo nuotaikingumas ir spalvos jau atsiduria antroj eilėj. Kaip žinote iš savo patyrimo, išauga į baubą. [...] Kasdienei programai atlikti to kvėpavimo visai pakanka, visai kitaip pasirodo, kai imies dailiojo skaitymo. [...] Praradęs gilų ir pilną kvėpavimą, esu priverstas naudotis trumpu, ir negaliu išlaikyti kantilenos, taip reikalingos ilgiems periodams, kuriais pasižymi Donelaičio hegzametras. Lydimas dažnas įkvėpimas, skaitymas praranda monumentalumą, tęstumą ir muzikalumą. Viskas skaitoma tarsi per jėgą, dvokia prakaitu, ir Donelaičio dyvina saulė kopia į viršų kaip chromatinėmis pakopomis.[40]

Gyvendamas Vašingtone, Kačinskas keletą kartų dalyvavo rusų teatro rengiamuose spektakliuose New Yorke, ten jis dažnai lankydavo svarbesnius amerikiečių ir gastroliuojančių europiečių trupių spektaklius.

1972 m. gruodžio 17 d. Kačinskas dalyvauja Čikagoje surengtame Balio Sruogos 25 metų mirties minėjime, kurio programą – Sruogos veikalų ištraukų vakarą – paruošė Dalia Juknevičiūtė. Kačinskas atliko Jogailos ir Kazimiero Sapiegos vaidmenis. 1973 m. sausio 20 d. New Yorke vyko Kačinsko 70-mečio minėjimas. Jubiliatas pirmą kartą papasakojo apie jo brandintą santykį su žiūrovais. Čia jis deklamavo Putino „Rūpintojėlį", Kazimiero Sapiegos monologą iš Sruogos *Kazimieras Sapiega* ir Pulgio Andriušio prozos fragmentą.

1973 m. rudenį Kačinskas išeina į pensiją. Gyvena Vašingtone, bet kaip įprasta, dažnai važinėja į Bostoną ir

---

40 B. Pūkelevičiūtė, „Neužmirštuolės žiedelis Henrikui Kačinskui", *Kultūros barai*, 1993, nr. 2–3.

New Yorką. 1979 m. rugpjūtį persikelia į Floridą. Gyvena su žmona nuošalioje Sunny Hills vietovėje, vieno aukšto penkių kambarių name. 1981 m. žiemą kalbamės jo erdvioje svetainėje. Malonus, ramus, sveikai atrodantis. Nepasakytum, kad jam jau 78 metai. Jis atsakinėja santūriai, kartais lakoniškai į mano tuo metu nepakankamai įžvalgius klausimus. Scena buvusi jo gyvenimas. Vaidinti buvę tas pats, kas egzistuoti. Išeivijoje nuolat stengęsi išlikti gyvu teatrui.

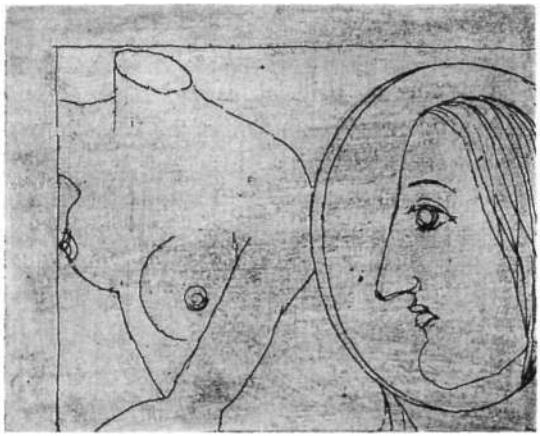

PAUKŠTIS IR NE PAUKŠTIS

ALDONA VEŠČIŪNAITĖ

Čia vis tik ne ežeras o
smėlio jūra –
sausumos karališkai nusitęsiančios
į nesibaigiančias tolumas
monotoniškai dainuojančias

vieniši pavidalai
aštriom viršūnėm į neišmatuojamas
gilumas spoksantys o
tas didžiulis paukštis
oriai nužingsniuojantis
mažyte savo galva beveik akin
nekrentantis
tirštai plunksnuotas
ilgom kojom – emu
paukštis
ir ne paukštis – ir kam toks didelis
nemokantis
net skristi – vandens tuose klampiuose
smėlynuose sako niekad nepasigendantis –

2002
Sydney

ROMĖNŲ MOZAIKA

Merginos visos karūnuotos
atžingsniuojančios dienų
pakraščiais

Jeunes filles à la couronne
Villa Piazza Amerino Sicilijoje
bet tai Sicilija sakysi
tai Romėnų mozaika

dvi tvirtai stovinčios piešinio centre
viena iš jų ranka prilaikanti savąją
karūną išpūstais šiek tiek skruostais
pasipūtusi sakyčiau lieknai nuaugusi
nesudėtingų paprastų linijų rūbu
lengvai sukirptu iš dviejų tik gabalų

kitoje – laiko ištįsusią šakelę
dvidešimt aštuonių smulkių lapelių

tai smagiai įsibėgėjusio menininko
darbas matyt – braukiant teptuku

Antroji mergina kiek stambesnių kojų
rankas plačiai iškėlusi—lyg prakalbinanti kitas
prakalbą sakanti?
taisyklingai plona linija apjuosta
jos kairioj rankoje septynialapė gėlė stilizuota
tai kalbančios moters anuometinis polinkis
nes kitos dvi jau baigia išeiti iš paveikslo

bet tai nereiškia nepasiklaususios prieš tai
nes visos karūnuotosios nemažiau svarbios
matyt pagyrimais jau seniai apdovanotos.

2002
Vilnius

KOKS GI TAI ŠIMTMETIS?

Kosminis ūkas tebeplinta –
Kairėje rankoje šakelė tai va
sparnuočiai trys vėl ruošiasi
pakilti kokiais balsais jie
uždainuos? Tas tolimiausias aukščiau
iškilęs virš lapelių pats mažiausias ir
jauniausias pradžiugins besiklausančius jei
stengsimės—jei pasistengsim
peršokt vandenynus ten Vilniuje
rinksimės gruodžio tryliktąją
nes naujas pirmininkas rinktinas
Rašytojų sąjungai – turėtų sugebėti
suburti rašančius būtent kam?

Gal tiems kurie jau įėję į filosofijos
idėjų pasaulį ir kuriems prireikia
tikslinti sąvokas – Alois Halder filosofijos
žodynas iš vokiečių kalbos verstas
parankus bus o man jau laikas jau laikas
gilintis į Guillaume APOLLINAIRE
Oeuvres poétiques neišmokusiai pakankamai
pravartus bus vertimas iš prancūzų
kalbos pradedant nuo puslapio keturiasdešimt
šešto besibaigiant 2002-iesiems „Kultūros baruose"–

ir šiandien –
kai skaitau pranešimą apie žuvusius
erdvės laive – dar vos vakardienos ryte
begrįžtančius septynis Columbia astronautus –
taip netoli toji mūsų žemė-planeta vos šešiolika
minučių – spengimas jau prasidėjęs artėjant
pranešimas vėl kartojasi su detalėmis vis
pasiaiškinant vis atrandant – spėliojimais
apsiginklavus –
plonytis kaip siūlas šis paskutinis

2002–2002
Sydney

ŪPINGAI SKLEIDŽIASI ŠAKOS

Reikėjo bristi pievomis
lietaus vėsiais lašais
nusibarsčiusiomis
žingsniais palaipsniui artėjant
į šlaito aukštumas

Ūpingai skleidžiasi šakos
turtingiausia augmenija
pro Woolloomooloo vartus vos
įėjus

Gražioji moteriškė sodo
gilumoje
jau visai skendi lapuose
šalimais besišakojančio krūmokšnio
švytinčiais žiedais

Kas nubrauks lapus priėjęs?
Atvers šiai moteriškei uosto vandenis
visuomet viliojančius?
Kas priplauks nesuardęs
tolimųjų kraštų dvelksmo
visad kvepiančio
tai artėjančio tai vėl nutolstančio?

Ruduo – rudens dvelkimas
kasmet pasikartojantis
niekad nepraeinantis

2002
Sydney

VAIKINAS SAKSOFONU PALIEJA

Miesto sodo pakraštyje
dar šią lietingą debesuotą popietę
vaikinas saksofonu palieja
Seargent Pepper's Lonely Hearts
Club Band – virkdančias melodijas

įgudęs saksofoninininkas
galėtum klausytis ilgai į aukštuosius
alėjos medžius nusižiūrėjęs

prieš tai praeidamas išvysi
keistą mašiną spjaudančią
sumaltas nudžiūvusių šakų pjuvenas
dideliu greičiu išnykstančias maišuose
įvairiausių medžių netgi palmių šakas
gremėzdiškai dabar atrodančias o
ilgais metais saugiai čia augusių aukštaliemenių
medžių šakas –

2003
Sydney

HARPIC THE HORRIBLE

Kai diena tik įpusės
tingiai artės vakaras
HARPIC THE HORRIBLE
žiūrėk vis tiek privers nustebti

Sakytum nepavojingas
tarp aukštų tvorų įspraustas

Ragais galingais vainikuotas
Harpic the Horrible
nežada lengvučio pasijodinėjimo
numes – tuoj – nutrenks
labai kieton australiškon žemėn
ir pačius narsiausius
užsispyrusius rodeo jojikus
kai diena tik įpusės
tingiai artės vakaras

Nes ir čia jų esama
tolimiausioj Australijos žemėje –

2002
Sydney

LE DROMADAIRE*

II versija

Stogas rungiasi su debesim
vienas po kito užgula ir vėl
nuslenka
kartais keisčiausių formų debesys
formuojasi
netgi pasibaisėtinų akiai
nutįsdami iki tolimiausių nubangavimų
vėl kartais paprastų persistatinėjimų
giluminiai jų klodai nuolat kaitaliojasi

Antai Vienakupris kupranugaris
šimtmečiais tebekeliauja
pavasariais net vasaromis
rudens ir žiemos mėnesiais
palydimas Francis Poulenc'o įmantrios
muzikos žemaisiais tonais – stogas
tačiau nepajudinamas
kaminais apsikaišęs neprisileidžia
šiuolaikinio žmogaus
neteko matyt – pastebėt per ištisus
keturis mėnesius o tuo tarpu gausybės
paukščių nardančių visom kryptim

---

* „Vienakupris kupranugaris", Paulenc muzikinė kompozicija.

mįslingoji varna užsirepečkinus
aukščiausion pakopon viens du trys
ir keturi iš kur jai jau viskas
matosi
ruošėsi pradėti diriguot
bet tai buvo užvakar
dar vos švintant
mažumėlę po penktos valandos
kai išniręs aukštumose šiųdienis lėktuvas
sudraskė reikiamą tylą – tai vėl!

2002
Vilnius

TOBULYBĖS IEŠKOJIMAS: VERTIMO MENAS, JO UŽDAVINIAI IR TRŪKUMAI

RAMŪNĖ SAKALAITĖ-JONAITIENĖ

Ar įmanoma sukurti tobulą vertimą? Kas yra vertimas? Tai yra darbas, kartu ir paprastas, ir sudėtingas. Tai savotiška kulinarija, kur galima greit pagaminti eilinę kiaušinienę arba sukurti kremo gulbėmis išpuoštą tortą. Vertimui nėra tikslaus recepto – jis priklauso nuo vertėjo ausies, praktikos, įgūdžių, žinių, nuojautos. O „iškeptas" rezultatas bus aiškus. Jis bus arba skanus, t.y. sklandus, arba jausis, kad kažko jame trūksta.

Bet koks pokalbis apie vertimą ar vertėjavimą sukasi apie *žodį*, kuris yra ir vertimo įrankis, ir jo objektas – ir samtis, ir sriuba. Vertimas yra žodžio mokslas, žodžio menas, iš esmės – meilė žodžiui, kai trokštama, kad visi juo galėtų pasigėrėti.

Vertimu vadiname rašytą vertimą iš vienos kalbos į kitą. „Vertėjavimas" yra žodinis – sakomąja arba garsine prasme, angliškai – *interpretation*. Angliškas terminas daug pasako, nes kiekvienas vertėjas „interpretuoja" verčiamą tekstą ir perteikia jo prasmę kitoje kalboje.

Atrodytų, gana paprastas veiksmas. Mes jį atliekame kasdien, versdami įvairias kalbas arba „kodus." Skaitome knygas, žiūrime televiziją, važinėdami gatvėmis sekame ženklus. Matomus, girdimus, net juntamus ženklus bei savo mintis išreiškiame žodžiais. Verčiame ženklus ir žodžius sau, pritaikome pažįstamai ar patirtai aplinkai. Interpretuojame kitų žmonių „signalus" – ar tai būtų intonacijos, kūno kalba (*body language*), ar mūsų aplinkai ar kultūrai būdingi kodai, pavyzdžiui, miesto, gamtos ženklai ir panašiai. Visi, kalbantys daugiau negu viena kalba, taip pat verčia.

Vertimas yra plati ir nepaprasta sritis. Plati, nes siejasi su kitomis disciplinomis – kalbotyra ir bene visais jos padaliniais, taip pat išsišakoja ir į kitas sritis, kaip sociologija, antropologija ir informatika. Todėl ji yra nepaprasta – iš dalies mokslas, iš dalies menas, įvairiais atžvilgiais be galo dinamiška profesija. Ji egzistavo jau gilioje senovėje. Ir sakoma, kad jau du tūkstančius metų vyksta svarstymai apie tai, *kas* yra ir *ar* yra vertimo teorija. Tų teorijų yra daugybė, ypač pastaraisiais dešimtmečiais vertimo sričiai dar labiau pradėjus klestėti, pasauliui siaurėjant šiame kompiuterių ir globalizacijos amžiuje. Šios srities plėtrą liudija augantis universitetų skaičius, kuriuose yra dėstomos vertimo programos. Prieš 30 metų Kanadoje buvo galima pasirinkti iš trijų, dabar yra bent 8. Amerikoje – arti 20.

Nėra vienos galutinės teorijos, kurią galima būtų taikyti vertimams įprasta moksline prasme, nes pati sritis turi daugybę kintančių elementų ir jos esmė glūdi praktikoje. Turbūt galima sakyti, kad vertimo praktika sukuria bazę teorijai.

Visos kalbos apie vertimo teoriją prasideda nuo kalbotyros, nes vertimo mokslas iš jos išaugo, prie jos prisišliejo akademinėje struktūroje. Lingvistikos ir vertimo teorijos vystosi lygiagrečiai, rašo prof. Maurice Pergnier[1], yra neatsiejamos, bet ir nesujungiamos. Ne visi kalbotyrininkai yra vertėjai, o patys vertimo „praktikai" yra geriausiai sugebantys jeigu neišspręsti, tai bent teisingai pristatyti teorinius klausimus ir juos suformuluoti taip, kad į juos būtų įmanoma atsakyti. Seniau visa tai buvo palikta kalbotyrininkų rankose, viso to pasekmė – prastai pristatytų ir net netikslių problemų sąraizga, teigia Pergnier. Užuot tyrinėjus, kaip ir kuo operuoja vertimas, anksčiau itin daug laiko buvo praleista miglotiems filosofiniams svarstymams. Pavyzdžiui, kalbotyrininkų Sapir ir Whorf „logiška" išvada, pritaikius kai kuriuos kalbotyros teorinius dėsnius (*the theoretical model of reductionist structural semantics assimilating grammatical and conceptual categories*) buvo, kad vertimas iš viso yra neįmanomas dalykas! Todėl pastaruoju metu pradėta pripažinti, jog tik patys vertėjai gali kurti vertimo teoriją, ieškant atsakymų ne į klausimą kodėl, bet į klausimą kaip. Tokiu būdu vertimo teorija tampa ne kategoriškų dėsnių, o vartotinų principų deriniu.

Daugelis dabartinių teoretikų sutinka, kad vertimo mokslo tikslas yra ne atitikmenų ieškojimas tarp lingvistinių ženklų, bet ir tarp atitikmenų specifiniame kontekste – *en situation*. Tai – akivaizdus ir elementarus principas, kurį patvirtina Didžiosios Britanijos prof. Ernst

[1] Maurice Pergnier, „Théorie linguistique de la traduction", *META, Journal des traducteurs*, 1981, t. 26, nr. 3.

Gutt[2], kalbėdamas apie vadinamą *relevance theory of translation*, arba „aktualumo principą". Šis liečia ne tik paviršutinišką kontekstą, bet ir gilesnį esmės supratimą. Pirma, aktualumo principas reikalauja spręsti, ar prielaidos, kurias kalbėtojas nori perduoti, bus pakankamai aktualios klausytojui; antra, ar sukurtas stimulas bus pakankamai aiškus, nereikalaujantis nereikalingų klausytojo (žinių gavėjo arba *receptor*), norinčio tą stimulą suprasti, pastangų. Konkretus profesoriaus Gutt pavyzdys, iliustruojantis aktualumo principą, buvo frazės, apibūdinančios spalvą: *the grey of Guiseley sandstone* vertimas iš anglų į vokiečių kalbą. Vertėjas turi nuspręsti, ar versti *„Guiseley sandstone"* ar tik *„sandstone"*? Kitaip tariant, ar klausytojui iš viso bus reikšmingas žodis *Guiseley* – mažai žinomos vietovės Anglijoje, kur galima rasti tokio atspalvio akmens, vartojamo statybai, pavadinimas.

Aišku, čia gali kilti ilga polemika apie vertėjo pareigą ištikimybės principui. Tai keblus klausimas, kurio kraštutinių pavyzdžių galima rasti Šventajame Rašte. Verčiant ištikimai iš graikų kalbos, teigia John McLaughlin (University of Toronto St. Michael's College), Šv. Rašto profesorius, Mišių liturgijoje Konsekracijos pasakymas *„Eat my Body"* turėtų būti *„gnaw"* arba *„chew my flesh"*. Panašiai sušvelnintų pasakymų yra ir kitur, pvz. Apreiškimų knygoje 3:16 originale buvo parašyta ne „išspjauti", bet „išvemti"; Morkaus 1:25 ir Luko 4:34 evangelijose Jėzaus tartas „tylėk" tikrai buvo rūstesnis – „užsičiaupk". Reikšmingas vertimo skirtumas pirmajame Dievo įsakyme,

---

[2] Ernst August Gutt, „A Theoretical Account of Translation—without a translation theory", http://cogprints.ecs.soton.ac.uk/archive/00002597/01/THEORACC.htm.

kuris pažodžiui verčiamas sako: *„You shall not have other Gods in front of me"*; o ne *„besides me"*, taigi aiškinama, jog kitų Dievų garbinimas nėra tiesiogiai uždraustas...

Dabar Biblijos vertėjai tolsta nuo vertimo pažodžiui, jie labiau linkę prie vadinamo *dynamic equivalence*, kurio tikslas yra Šventąjį Raštą atkurti, kad jis paliestų skaitytoją, būtų jam aktualesnis. Bet ir vėl, tai sritis, kurios specifika leidžia tai laisviau daryti. Šių dienų vertėjams dažniau rūpi vertimas ne iš mirusių, bet gyvų kalbų ir jų uždaviniai būna žemiškesni.

Apie vertimą daug rašyta, tačiau, kaip sako prof. Gutt, tai dar neįrodo gilaus tos srities pažinimo. Susirūpinimas vertimų kokybe yra vienas iš stipriausių akstinų sistemingam vertimo aprašymui arba teorijai sukurti. Trumpai tariant, ir seni, ir nauji teoretikai sutinka, jog vertimas yra praktika, kurios negalima visiškai atriboti nuo teorijos, todėl tenka derinti abi – tiek teoriją, tiek praktiką.

Kas yra vertimas?

Jeigu vertimo teorija prieš 30–40 metų klaidžiojo filosofinėje migloje ir buvo norėta jai pritaikyti arba ją pritaikyti prie griežtųjų mokslų metodikos, šių dienų vertimo mokslininkai kiek aiškiau kalba apie jos principus ir kryptis, kartais net visai atsisakydami teorijos. Todėl gal svarbiau kalbėti apie šios srities konkrečius dalykus – kas yra vertimas, t.y. vertimo veiksmas? Jei į vertimą žiūrėsime kaip į procesą, pagrįstą prielaida, jog *yra* įmanoma iššifruoti teksto prasmę ir tą prasmę atgaminti kitos kalbos

atitinkamose formose, sukonkretinsime miglotą vertimo teorijos vaidmenį.

Iš esmės vertimas yra kodų perteikimas, kurį iš dalies gali atlikti kompiuteriai. Bet tai – kita tema. Kompiuteris yra ribotų galimybių vertimo priemonė, nes jis nesugeba mokytis iš konteksto ir daryti artimų prasmių atrankos, kaip tai gali žmogus. Vis dėlto kompiuteris yra itin naudingas techninėse srityse arba nedaugiaprasmiuose kontekstuose.

Vertimo *tikslas* turi būti teikiamos žinios ar minties atkūrimas (*reproducing the message*), kur atkurta žinia perduoda pilną prasmę, turinį ir jausmą, kurios norima, kad klausytojas suprastų.

Todėl į vertimą vis dažniau žiūrima kaip į perrašymą, perredagavimą arba tiksliau – *re-énonciation*. Kaip primena Jean–Paul Vinay[3], kalbotyrininkų Nida ir Taber nuomone, seniau svarbesnė buvo žinios *forma* – vertėjai džiaugdavosi galėdami išversti įdomias stilistines formas, gramatines struktūras. Dabar daugiau dėmesio kreipiama į klausytoją – žinios gavėją (*receptor*). Ir tai labai teisinga kryptis, naudingesnė bei lemianti vertimo sėkmę. Todėl nebeklausiama „Ar tai yra teisingas vertimas?", bet, „Kam yra skiriamas šis vertimas?" – (For whom?) Kaip ir kitose srityse, taip ir čia, būtinas prisitaikymas prie savo publikos. Teoretikai šiais laikais sutaria, kad atsakymai į klausimus: „Kas yra vertimas? Kas yra ištikimybė originalui?" ir „Kokia yra vertėjo paskirtis?" – priklauso nuo vietos ir laiko, ir nuo klausytojų.

---

[3] Jean-Paul Vinay „Regards sur l'évolution des théories de la traduction depuis vingt ans", *META, Journal des traducteurs*, 1975, t. 20, nr. 1.

Vertimas yra tiltas tarp dviejų pasaulių, suteikiantis komunikacijos galimybę. Tai sudėtingas procesas, gal vienas sudėtingiausių, kuriame reikia suausti daugybę kalbinių, kultūrinių ir asmeninių veiksnių.

Kultūrinius konfliktus dažnai pamatome Rytų–Vakarų priešpriešoje. Wong ir Shuen[4] straipsnyje pateikiama įdomių atvejų. Pavyzdžiui, kiniečių/anglų kultūrose „pavojingas" yra drakono-slibino įvaizdis. Kiniečių kultūroje jis simbolizuoja jėgą ir laimę, angliškame kontekste jis reprezentuoja žiaurumą ir blogį. Arba mūsiškio žvaigždyno pavadinimas „Paukščių takas" kinų kalboje yra *„Silver River"*, o angliškai sakoma *„Milky Way"*. Todėl tiek kiniečiams, tiek anglams *„Bird Path"* būtų taip pat keista ir nesuprantama, kaip mums *„Pieno kelias"*.

Prie kultūrinių skirtumų priskiriami ir estetiniai, jie taip pat ryškesni, lyginant Rytų ir Vakarų kultūras. Pavyzdžiui, stiliaus atžvilgiu kas kiniečiams yra gražbylystė, vakariečiams gali būti nesuvirškinama hiperbolė. Svarbus gali būti ir politinis kontekstas. Vėl imant Kinijos pavyzdį, politiškai „jautriame" krašte klasikos vertėjai tiesiog keitė originalą, norėdami (ar privalėdami) pataikauti to laiko poltiikai. Praėjusio šimtmečio pradžioje, kada Kinijoje dar buvo stengiamasi išlaikyti feodalizmą, Servanteso *Don Kichoto* vertėjas „papildė" sakinį *„May God damn you knights"*, pridėdamas *„Knights as such should all be beheaded according to the law and none of them can be pardoned so that they might do no harm to the society"*. Įdomu

[4] Dongfeng Wong & Dan Shuen, „Facts Influencing the Process of Translating", *META, Journal des traducteurs*, 1999, t. 44, nr. 1.

būtų panagrinėti ar būta panašaus „politinio dosnumo" pavyzdžių ir sovietinių laikų vertimuose.

Etikos samprata taip pat skiriasi įvairiose kultūrose. Ir vėl akivaizdūs skirtumai pastebimi tarp Rytų ir Vakarų, pavyzdžiui, Vidurio Rytų valstybių: Irano, Irako, Afganistano – moterų atžvilgiu. Vertėjas gali būti priverstas keisti ar praleisti užuominas arba įvaizdžius, kurie būtų įžeidžiantys, nepriimtini arba tiesiog nesuprantami kito tikėjimo žmonėms, pavyzdžiui, musulmonams arba hindusams.

Kultūriniai skirtumai gali būti ir vidiniai – tarp vienos vienakalbio kontinento dalies ir kitos. Pavyzdžiui, Amerikos pietuose (Deep South) žodis *„rebel"* gali turėti antrą, politizuotą prasmę, išlikusią nuo Amerikos civilinio karo laikų, kuri Kanadoje būtų nesuprantama. Regioniniai skirtumai gali atsispindėti net mažame prielinksnyje, pavyzdžiui, frazė *„waiting on"* JAV pietuose reiškia ne tik patarnauti, kuri yra priimta prasmė Šiaurėje, bet ir „laukti". Anglų kalboje yra aiškių skirtumų tarp Anglijos, Kanados ir Amerikos pasakymų, kartais pagal užsilikusias įtakos sferas. Kanadoje, pavyzdžiui, dar vartojamas britų įdiegtas žodis *„chesterfield"*, o Amerikoje vartojama tik *„sofa"*, arba *„couch"*. Istorinio laiko skirtumai taip pat gali būti reikšmingi, pavyzdžiui, Šekspyro laikais *„wife"* buvo bet kuri moteris, o ne kurio nors asmens žmona.

Kalbos kitimui didelę įtaką turi techninis spartėjimas. Prasmių plėtimasis (*snowballing of meaning expansion)* labai aiškiai pastebimas anglų kalboje. Tai ne tik naujų žodžių atsiradimas, bet ir naujos prasmės sukūrimas seniems žodžiams. Pavyzdžiui, šiandieną „mouse" turi naują

prasmę, neegzistavusią prieš 20 metų. Šis fenomenas, be abejo, pastebimas ir kitose kalbose.

Nesibaigianti kalbos raida vyksta gatvės žargono – *slang* srityje, kur vyrauja principas, kad jeigu mes (ar save vadintume vidurine karta, ar „mokytais" žmonėmis, žodžiu – ne narkomanai, vagys ar paaugliai) pasakymą jau suprantame, tuo labiau jei jis kur nors buvo spausdintas, jis jau nebėra aktualus. Šis kalbos sluoksnis kinta įvairiai, kartais tai priklauso nuo realių įvykių, pavyzdžiui, *„going postal"* Amerikoje tapo pašėlimo sinonimu po žiaurių bombardavimų, kuriuos vykdė išprotėjęs pašto tarnautojas. Žargonas savo prigimtimi yra judriausia kalbos sritis, sudaranti įdomių galvosūkių vertėjui, kuriam svarbu išlaikyti ir atitinkamą kalbos lygį, ir laiką, verčiant žargoninius pasakymus. Šiandien verčiant į anglų kalbą lietuviškus populiarius posakius derėtų išlaikyti „modernesnį" lygį. Tokiam pasakymui, kaip „kad tave velniai" netinka britų vartojama seniena *„the deuce take you"* (*Lituanus*, Winter 2002). Šiais laikais angliškai greičiau būtų sakoma *„the hell with you"*. Panašiai „po šimts velnių" nebūtų *„confound it"*, o paprasčiausiai *„dammit"*, ir „velnių gauti" reikėtų versti *„to get hell"*, o ne *„to be given a dressing down"* (ten pat).

Ko reikia vertėjui?

Asmeninis vertimo teorijos aspektas liečia paties vertėjo požiūrį į šiuos kultūrinius skirtumus ir į jo bendrą bei akademinį pasiruošimą.

Vertėjas bus tas, kuriam žodyne neužtenka perskaityti tik vieno žodžio apibūdinimą – jį patrauks kitas

žodžių lizdas, kitas puslapis. Jis bus tas, kuriam niekada neužtenka žodynų, kuris su malonumu varto gramatikos vadovėlius prieš miegą, kuris be paliovos domisi užrašais ant maisto dėžučių ar gatvės iškabomis bei jų vertimais. Jis visur ieškos klaidų arba gėrėsis dailiai išriesta fraze.

Pirmas ir aiškiausias reikalavimas yra abiejų kalbų nepaprastai gilus ne tik žinojimas, bet ir jautrumas pačioms kalboms ir jas pagimdžiusiai kultūrai. Vertėjas yra ausis, kuri klausosi autoriaus balso, kiekvienos jo intonacijos ir šnibždesio ir ištikimai, kaip magiškas magnetofonas, perduoda jo mintį raštu ir balsu. Vertėjai, norintys toje srityje pragyventi, dažniausiai turi specializuotis daugiau negu vienoje mokslo srityje: inžinerijoje, teisėje, medicinoje ar pan. Vertėjas turi būti kruopštus, sąžiningas, tolerantiškas, kuklus, be galo smalsus savo srities ir kalbos dalykuose. Jis bus nenuilstamas žinių gaudytojas, siurbiantis naujus žodžius, posakius ir kontekstus.

Pasak vieno profesoriaus, vertėjas turi būti *„monstre de savoir et abîme d'humilité"* – žinių ryklys ir nuolankumo bedugnė, visada pasiduodantis autoriaus kūrybos traukai. Vertėjas turi būti greitos ir šakotos, prie įvairių disciplinų prisitaikančios orientacijos, pajėgus spręsti problemas, kruopščiai ieškoti informacijos, paruošti švarius, tikslius vertimus raštu.

O grožinės literatūros vertėjas, gal net labiau negu kiti, turi būti enciklopediškas, nes pati literatūra yra tokia plati. Ir nors literatūriniai vertėjai nėra formaliai rengiami, jiems nėra egzaminų kaip kitose srityse, tačiau jie „matuojami" pagal griežtą taisyklę, kurią naudoja „antivertimo" argumento puoselėtojai, paprasčiausiai sakantys – *tai nėra originalas*. Šioje vertimo srityje galima stengtis

tik *prilygti* originalui semantikos, stilistikos, kultūros, estetikos aspektuose. Literatūriniai vertėjai turi turėti tą kūrybinę gyslelę, įkvėpimą, kibirkštį, kuri gali įsiliepsnoti į pilna autoriaus jėga deganti kūrinį. Vienas profesorius pataria verčiamą tekstą skaityti vėl ir vėl, kol jį išmoksti *mintinai*, mąstyti ir permąstyti, tiesiog persisunkti juo, net jį sapnuoti, nes reikia iš naujo sukurti tą psichologinį ryšį, kurį autorius norėjo užmegzti tarp „aktorių" ir „žiūrovų". Galima teigti, kad šioje srityje vertimas yra tikrai menas, o apie meną sakoma – jo negali mokyti, tik apie jį kalbėti.

Vertėjas dažnai turi atlikti ir leksikologo ir/arba terminologo darbą. Leksikologas renka žodžius, tiria jų kontekstus, stengiasi atskirti ir suprasti žodžių ryšius, kuriuos tie kontekstai simbolizuoja, tiria žodžio esmę. Jis pradeda nuo žodžio, siekdamas tiksliai nustatyti jo prasmę arba prasmes. Jeigu žodžio, pavyzdžiui, kokio nors naujadaro nėra žodyne, vertėjas pats apibrėžia jo prasmę iš įvairių prasmių ir atrenka tą, kuri geriausiai atitinka originalo mintį. Vertėjas ne tik naudojasi įvairiais šaltiniais ir žodynais, bet ir sudarinėja savo žodyną iš gyvų arba aktualių šaltinių spaudoje ir kitur. Pavyzdžiui, nežinančiam, ką reiškia veiksmažodis „fasuoti", nesunku jį suprasti iš reportažo apie narkomanų sulaikymą: „bute policija rado elektronines svarstykles, kelis šimtus polietileninių maišelių narkotikų *fasavimui* bei apie 20 supakuotų maišelių su milteliais". Paprastas pavyzdys, iliustruojantis terminologijos–leksikologijos pratimą, kurio pagrindu yra sudaromi žodynai.

Idealus vertimas visų pirma yra taisyklingas, natūralus klausytojo ausiai ir pilnai suprantamas. Tai reiškia, kad šalia pasitikėjimo, jog turinys atitinka pagrindinio ir išsamaus tikslumo reikalavimus, jog ausies nerėžia sakinių nesklandumas, artikelio buvimas ar nebuvimas (tai dažna klaida, verčiant iš lietuvių į anglų kalbą), klaidingai suprasta metafora, palyginimas ar aliuzija, svarbus ir kalbos istorinis kontekstas arba „laikotarpis", atitinkantis kalbos lygį ir toną. Daug pastangų vertėjai paaukoja arba turėtų aukoti, siekdami taisyklingo, natūralaus ir aiškaus vertimo.

Deja, kasdien ir daug kur matome vertimų, kurie neprilygsta šiam idealui. Kodėl?

Laimingas yra ir dažniausiai tik fantazijomis gyvena tas vertėjas, kuris turi marias laiko ilgai galvoti apie tobulą vertimą. Tikrovėje žmogus, kuris pragyvena iš vertimo darbų, arba laukia vertimų, arba skuba juos atlikti iki nustatyto laiko. Laisvai samdomas vertėjas arba dirbantis vertimo agentūroje turi versti bet kokius tekstus ir per trumpą laiką sugebėti daug išmokti apie jam gal visai nepažįstamą sritį. Tokiu būdu vieną savaitę po 14 valandų per parą galima sėdėti ties ilgiausiu straipsniu apie Šveicarijos alpėse augančius grybus ir samanas, o kitą kartą per porą valandų tenka išpešti tikslią traumos diagnozę iš gydytojo sukeverzoto rašto ir atidžiai kompiuteriu perrašinėti ilgiausias medicinines apžiūros anketas. Tai neįdomi, bet reikalinga vertėjo kasdieninio kasnio dalis. Laikrodis yra jo botagas ir jis priverčia vertėją pastatyti tašką laiku, per ilgai nedvejoti, švariai paruošti. Tačiau

jam padeda tai, kad kiekvienoje profesionalioje agentūroje ar institucijoje vertimo procesą užbaigia svarbioji dalis – revizija, be kurios nė vienas vertimas neturi pasiekti kliento. Nepriklausomas vertėjas taip pat neturi praleisti šios esminės vertimo dalies, atidžiai ir negailestingai peržiūrėdamas savo darbą arba suradęs kas galėtų tą peržiūrą atlikti. Čia daugelis vertimų turbūt suklumpa, kartais deja, tampa net pajuokos objektais. Tikrai gaila, kad rimtos institucijos neatranda būdų tokiam peržiūros žingsniui įtvirtinti arba iš karto nepasirūpina gerai paruoštais vertėjais. O tai kuria skirtumą tarp atmestinio ir profesionalaus teksto paruošimo ir kenkia pačios įstaigos įvaizdžiui. Tai reiškia, kad nėra suprastas esminis vertimo tikslas – pateikti žinią sklandžiai ir tiksliai.

Įvaizdžio klausimas dabar Lietuvoje ir kitose atsikuriančiose valstybėse yra ypač opus, todėl yra būtina informaciją platesnei visuomenei teikiančioms organizacijoms (tokioms kaip muziejai) pagerinti prastai į anglų kalbą išverstus tekstus. Tokių pavyzdžių galima dažnai rasti jų tinklapiuose: „*Information about valuables museum-pieces is complemented with the photographies rotating in the computer's monitor: one can see the exhibits that are put in the in-exhibitions and not exposed exhibits*". Lietuviškai buvo parašyta: „Informaciją apie įsigytas muziejines vertybes papildo kompiuterio monitoriaus ekrane besikeičiančios jų nuotraukos: čia įdėti ir neeksponuojami ir parodoje pristatyti eksponatai". Aišku, jog originalas be priekaištų, o vertimui trūksta anglų kalbos žinių.

Įvairūs laikraščiai, tokie kaip *The Baltic Times* taip pat per dažnai pasitenkina straipsniais, kuriuose anglų kalba nesklandi, nors kartais gana įdomi, pavyzdžiui, iš ELTOS

gautame straipsnyje apie dviratininką Raimondą Rumšą, įsivėlusį į vadinamą „dopingo" skandalą, rašoma: *„conclusions would be made after B sample test, the date of which was being tuned with a Lausanne laboratory"*. Verčiant veiksmažodį, kurio, be abejo, būta „derinti" (datą) žodyne patiekti angliški žodžiai reiškia arba styguoti, arba koordinuoti. Taigi pasirinktas klaidingas variantas.

Trūksta dėmesio ir vertimams verslo srityje. Gavus tokį prašymą *„We are the new subscription agency in Lithuania. We want to met all requirements of our customers as good as we can, that's why we try to concentrate all published titles in one big database... We will also be waiting for free samples..."* retas anglakalbis verslininkas susigundytų atsakyti.

Literatūroje taip pat netrūksta nesklandumo pavyzdžių. Telieka tikėtis, kad jie pasitaiko dėl laiko stokos, o ne dėl vertėjo užsispyrimo, ypač verčiant į kalbą, kuri nėra jo gimtoji. Vertimai, kurie primena mokomuosius kalbos pratimus, palieka blogą įspūdį. Leidinyje *Lituanus* 2002 m. žiemą pasirodė puikios apysakos *The Red Dress* vertimas. Deja, vertime liko neišlygintos kai kurios frazės, išsiskiriančios savo „neangliškumu". Anglakalbis vietoj *„split the spices into equal parts amongst ourselves"* neabejotinai sakytų *„share the spices"*; ne itin grakštaus sakinio *„Vilija twiddled her metal bracelet and watched how the reflected sunbeams were jumping on the walls"* sklandesnis variantas būtų *„Vilija played with her bracelet, watching its reflected sunbeams dancing on the wall"*. Angliškai kalbančiam skaitytojui neaišku būtų, kaip galima atžagria ranka glostyti: *„She...patted Nora's back backhandedly"*, o kalbant apie teatrinius Ofelijos ir Laertes drabužius, kažin ar

pastarasis *Hamleto* veikale nešiotų kelnes, skirtas braidžiojimui ir moliuskų iškasimui pajūryje – *„clam diggers"*. Tai galėtų būti tik senovės laikų taip vadinamos *„breeches"*. Ir visai neaišku, kas yra *„travesty roles"* arba *„barbarous salutes"*.

Įvairiose srityse gerai išverstas tekstas dažnai lieka nepastebėtas, taip ir turėtų būti. Vertimas neturėtų atkreipti dėmesio. Bet jeigu vertimas atidedamas iki paskutinės minutės, dažniausiai nukenčia jo kokybė, o kartu ir jį išleidusios firmos ar institucijos įvaizdis. Tai galima pastebėti net namuose, pavyzdžiui prastai išverstose instrukcijose, pridėtose prie elektrinių prietaisų ar kitų prekių, pagamintų užsienio valstybėse. Pasitikėjimo negarantuoja tokie tvirtinimai, kaip *„guaranteed to work throughout its useful life"*.

Tokie netikslumai kartais yra juokingi, bet iš tikrųjų – apgailėtini. Tokia darkyta kalba šiaip jau rimti vertėjai pjauna šaką, ant kurios sėdi, kenkia verslui ir kitoms sritims, kuriose dirbama. Taisyklingas ir tinkamas kalbos pristatymas laikraščiuose, skelbimuose, diplomatiniuose raštuose yra labai svarbus. Trūkumų atsiranda visur. Štai *Lietuvos ryto* 2003 m. liepos mėn. spausdintame straipsnyje apie Lietuvai pateiktą Europos sąjungos Konstitucijos projektą buvo rašoma, jog ji „išvertė ne tik specifinių, bet ir elementarių politikos, kalbos žinių neturintis asmuo... Susidaro įspūdis, jog tai darė Lietuvoje negyvenę žmonės".

Toks teiginys kaip, „susidaro įspūdis, jog tai darė toj vietoj negyvenę žmonės", viską pasako apie vertimo kokybės įvertinimą bet kurioje kalboje. Nereikia gilių kalbotyros ar teorijos mokslų, kad suprastum, jog tai yra

trijų pamatinių principų nepaisymas, kurių būtina laikytis verčiant – pateikti žinią tiksliai, aiškiai ir sklandžiai.

Tad ir moksline ir praktine prasme vertimo srities nedera apleisti ir palikti antraeilių kalbos ar kalbotyros klausimų gretose. Ji yra verta visų kalbos puoselėtojų ir globėjų dėmesio ir rūpesčio.

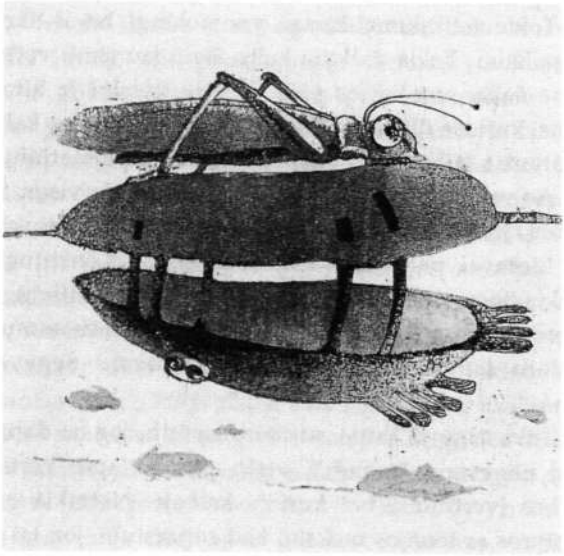

VEROS RADAUSKIENĖS LAIŠKAI ŽIBUNTUI MIKŠIUI

PATS PIRMASIS LAIŠKAS

1953.VIII.24

Cher ami,

Neišsigąskit, nieko blogo neatsitiko – aš tik nutariau pirmą kartą per paskutinius 10 metų atsakyti į laišką. Pažiūrėsime kas iš to išeis.

Jūsų laiškas man buvo malonus siurprizas, už ką ir „je vous remercie tendrement"*. Jaučiu, kad gyvenimas Jūsų neišeina iš tos pačios „Bece"–tonacijos. Nei N.Y. nepadeda. A propos – tas garsus miestas, man kaip paaiškėjo vėliau, visai nepatiko. Falšyvas europeizmas, tirštumas žmonių, kultūrinis gyvenimas „dėl turtingų" – ir kaip Mme Simonova [Radauskų sugalvota pravardė žydei, Chicago Public library tarnautojai] man prašnibždėjo: „жидобскйи город" [žydovskij gorod]. Chicago pasirodė tik „gemütlich" [jauki] ir atvirai amerikoniškai darbininkiška. Viskas aišku. Žinai savo vietą – ir tvarkoj.

Pro domo sua: Atostogos praėjo neypatingai, nes mano (anot Henriko) užakėjusios ausys ir užausėjusios akys mane kankino dar 3 savaites po grįžimo [iš New Yorko birželio 15–19 d.]. Aš ir N.Y. buvau dėl to visą laiką

* [jums jautriai dėkoju]

„absente" [nesanti] ir be mielos Astridėlės, Fricko galerijos [muziejaus] ir Luise Ulrich [„Die Nachtwache" (Naktinis budėjimas) – 1949 metų Harald Brauno vokiečių filma[s] su Luise Ulrich, H. Nielsen] nelabai ką atvežiau su savim. Dar, žinoma, – Čipkiukai [Baltimorėje]. Vienas už kitą žavingesnis. Berenika – tikra Diana vaikystėje, „Aristidas" siurrealistas (rodo savo kūrybos pagaliukus ir rutuliukus, ir aiškina tėvo užkimusiu balsu: čia smakai, slibinai ir siaubai, o čia prikeltas sūnus) ir lėliukas mažiukas.

Namie – je cultive mon jardin [rūpinuosi savo sodu], kuris margai žydi ir kuriame sėdim iki vėlyvo vakaro. Oras labai, labai karštas, bet pas mus galima kentėti. Dažnai galvoju apie Jūsų šeštą aukštą [Brooklyne]!!

Gyvename labai tyliai. Būtent ne ramiai, bet tyliai. Tyliai kalbam, tyliai judame. Tyliai senstame. Beveik malonu. Kadangi (pagal [Mikalojaus, 1903 Šiauliuose – 1954 Northmaptone, Mass.] Vorobjovo žmonos įsitikinimą) „все приходит в тишине" [viskas ateina tyloje], gal kas nors ir ateis. Darbas tas pats [adresografas] – tik man pridėjo dar 10 ct. ir žada greit vėl pridėti. Henrikas [Woolworth prekių bendrovės sandėly] nustojo stengtis perdaug. Važiavimas tas pats (tik dabar 22 ct.) traukiniuku [rytais į darbą Michigano ežero pakraščiu į downtowną], bet su ilgais pasikalbėjimais su Jumis įvairiomis demonų mintimis. Anksčiau aš kalbėjau, o Jūs silpnai reagavot, dabar – daugiau ginčų būna. Nepastebiu kaip atvažiuoju. Skaitau, žinoma, daug, daug. Atėjo naujų rusiškų knygų, emigrantiškų leidinių. Žaviuos Claude Mauriac knyga (prancūziška) apie A.[ndré] Gide ir pasikalbėjimus paskutiniojo su François Mauriac, kuriuos sūnus užrašinėjo. Jau

savaitė gyvenu labai inteligentišku, subtilių ir gilių žmonių draugijoje. Knyga maža. Peut-être, une fois? [gal vieną kartą?] [aliuzija man – Ž.M.]. Dažnokai užeinam į Hyde Parko [miesto dalis, kur Radauskai gyvena] kiną. „Orfėjus" [„Orphée" 1949 metų Jean Cocteau filmas su Jean Marais ir Maria Casarès] patiko, net labai ir antrą sykį. Šį kartą labai įvertinau kalbą Mirties [M. Casarès], kuri vartoja elegantišką 17-ojo amžiaus kalbą. Be to dar kartą įsitikinau, kad nežiūrint klaidų ar negerumų, Cocteau tikrai žino ar jaučia kino esmę, kuris yra ne teatras, ne psichologinis etiudas, ne literatūros iliustracija, ne... ir t.t., o... tai, ką rodo ar mėgo parodyti Cocteau. Apie tai buvo pakalbėta traukiniuke.

Kronika.

Turėjome svečią net du kartu, poną A[leksį] Rannit. Bendrai išbuvo apie savaitę. Mėgina „apiblefuoti" „crazy" milijonierių stipendijai meniškai moksliškam darbui. Gudrus ėjimas. Gal ir išeis. Pats Rannitas Amerikos gerokai per galvą sumuštas. Liūdnas, sunkus ir neįdomus pasidarė. Net grožis praėjo. Nors suspėjo per 10 minučių sutirpinti vienos estiškai-vengriškos panelės širdį per mūsų bendrą vizitą su juo pas [Viktorą ir Aldoną] Petravičius [tik vengrės; jos tėvas buvo vitražų firmos, kurioje ir V. Petravičius kurį laiką dirbo, direktoriaus meno patarėjas, kai ankstyvesnis meno patarėjas ir vitražistas Albinas Elskus išvyko į Paryžių]. Petravičiai gyvena 65-oje gatvėje, prie ežero, visai netoli mūsų, dideliame bute su [Adomu] Šermukšniu [po karo studijavo kurį laiką Stuttgarto meno akademijoje]. Labai patenkinti, ponia tiesiog laiminga ir labai nuoširdžiai miela buvo su manim. Ten pat atsidūrė ir [Petras] Jurkštas [1916–1990] su

nauju automobiliu ir ponia, kuri laukia baby ir labai žavingai atrodo.

[Vytautas] Saulius [H. Radausko leidėjas; 1915–1987 Čikagoje] jau turi milžinišką, l[i]uksusinį, visai atdarą Cadillacą, su kuriuo blaškosi po Čikagą ir apylinkes (šeštadieniais ir sekmadieniais su mumis, kur tik mes nebuvom jau?). [Aplankė] Canadą ir dabar išvyko į Rytines valstijas. Po savaitės bus N.Y. Jau turėjo visokių istorijų, apie kurias pats papasakos. Labai išsidrąsino ir aš jau vargu su juo bevažiuosiu. Jis – laimingas. Primena truputį negrus. Nepavyko kultūriniame fronte – tai štai jums visiems Cadillacas. Ir malonu, kad džiaugiasi, ir gaila jo. Biednas mano Saulius! Jis, važiuodamas į N.Y. prieš mėnesį, man žadėjo būti geras ir niekam blogo neprikalbėti, ir gerai laikytis. Atvažiavęs pasigyrė, kad buvo viskas gerai. O paskui paaiškėjo, kad nuėjo pas geriausius Rannitų draugus (Jurkštienės gražuolę seserį) ir taip iškoneveikė Rannitą (jų idealą), kad ji paprašė... Bėda man su juo.

Matėmės kelis kartus su Tumėnaite, buvom Ravinijos festivaly (dirigavo [Pierre] Monteaux [1875–1964], senas liūdnas prancūzas), plaukiojome laiveliu po Michigano [ežerą] ir t.t. Ji yra labai mielas padaras, bet, žinoma, daug įdomesnis (nežiūrint į nuobodumą) negu [Salomėja] Valiukienė, kurią aš žinau dar iš Lietuvos ir Berlyno, ir kuri visai jau ne „paslaptinga", o tiesiog nuobodumo ir neįdomumo idealas. Dėl to, kad jos „intelektualizmas" yra įsigytas per nelaimes, o ne prigimtinis (reikėjo ją pažinti Lietuvoje), kaip, pavyzdžiui, Astridėlės. Ir kaip Jūs galit net lyginti Astridą – gyvą, sudėtingą, jau niekad ne nuobodų žmogų su ana nendza [skurdu, vargu, vargingumu,

prastumu. – Niekad ir nelyginau. Ž.M.] Tumėnaitė šiandien išvažiavo į New Yorką, kur greičiausia ir pasiliks. Matomės su [Antanu rašytoju; 1907–1967 Čikagoje, ir žmona] Rūkais, nes Saulius vėžina ir mus, ir juos pas mus. Jo Cadillacas įnešė daug gyvumo, nors ir nelabai įdomaus. Buvom su juo net „Beverly Shores", kur matėme, anot Aristido, siaubus, slibinus ir smakus. Nuo seno daktaro [Antano; 1881–1955 Čikagoje] Garmaus su tr[i]usikais su palmėmis iki doktoresos [nežinia kokios. Ž.M.]. Toks tirštumas „tautiečių" nuogų ir labai margų, kad išbuvom tik vieną valandą. Kronikai atsirastų ir daugiau medžiagos [–] turbūt kol kas užteks.

Idėjos ir faktai: Astridėlės ir [P.] Selvėno likimas mane labai jaudina. Iš jo laiško dvelkia liūdnumas ir net desperacija. „Ji pas mane nebesugrįš". O Jūs sakote – meilė triumfuos. „Glauben Sie wirklich?" [Jūs tikrai tikite?] (Luise Ulrich). Čikagoje kalbama labai negražiai, nenoriu kartoti. Matomai eina iš tėvų. O iš Selvėno atrodo, kad jinai visai tolsta dėl kažin kokių „angoisses métaphysiques" [metafizinių baimių]. Galbūt jis, nepripratęs turėt reikalų su tikrom „jeunes filles" [mergaitėm], nesupranta tokių savotiškų „angoisses", kurios [jas] veikia ir kankina. Aš labai suprantu ir turėjau reikalų su tokiais atvejais, bet jam negaliu pasakyti, nes jis rašė Henrikui ir neaiškiai. O būna tokiam amžiuje su mergaitėmis net ir su laiminga meile tokie savotiški pergyvenimai, kad priveda iki savižudystės. Labai atsargiai reikia. Čia ir Freudas, čia ir religija, čia ir jausmų audra. Man labai neramu, nes aš juos abu labai giliai jaučiu savo širdyje ir taip noriu, kad jie būtų laimingi.

Pasiūlymai ir sumanymai: Iš Rannito sužinojau, kad Fricko galerijoje [The Frick Collection New Yorke] per sezoną kas sekmadienį būna – koncertai – absolutely free – geriausių menininkų, kurie (nors nelabai tikiu) koncertuoja tiktai ten. Jis girdėjęs pernai: Wandą Landowską, Loevenhaud kvartetą (berods geriausias pasaulyje), smuikininką Seghetti ir dar nežinau ką. Bilietus galima gauti per laiškus – kaip, galite vietoje sužinoti, bet tik vienam asmeniui. Jie su žmona turėjo prašyti atskirai. Manau, kad verta susidomėt. À bon écouteur – salut! [kas gerai supranta – tepasinaudoja!]

Patarimas šeimininkėms: Lengva ir gera vakarienė tinginiams: paimti šalto pieno ir geriant užvalgyti bananu vietoj duonos. Bananai dabar ypatingai geri ir maistingi, ir nepaprastai skanu. Čia mano paskutinis atradimas.

Turiu baigti, nes jau labai vėlu, ir bijau, kad perskaitęs tokį ilgą laišką, Jūs išsigąsite ar visai pagadinsit akis. Bet trumpų nemoku rašyt. Bet ir taip kažin kaip pasidarė malonu „pabendrauti". Bijau, kad pradėsiu rašyt į visas pasaulio puses – atitaisyt savo nuodėmes.

Selvėnui, mano brangiam, perduokite mano meilę ir palaiminimą. Aš jaučiu, kad jam nelengva dabar, ir be Jūsų tikro žmogaus jis gi neturi. Kas šeštadienį mes tyliai geriam gerą vyną ir tyliai galvojame apie Jus abudu. Benkartukai [stiklinės stovylėlės. Ž.M.] linguoja ir siunčia Jums linkėjimus, ir, rodos, labai Jūsų pasiilgo.

Tout amicalement et tout attentivement [labai draugiškai ir su dideliu dėmesiu]

votre Vera Radauskienė

Henrikas spaudžia ranką.

V.

Žiūrėkit man – rašykite.

ANTRAS LAIŠKAS

Mon cher ami, 1953.XI.15

nerašiau Jums ilgai, nes negalėjau rašyti vien pagalvojus, kad pas Jus sėdi garsi B. pora. Ji man po jų vizito paliko ypatingai blogą įspūdį. Matyti, norėjo parodyti savo europietišką kultūrą. Jis, žinoma, žavingas kaip ir anksčiau, bet taip impregnuotas menais, kad tvanku darosi. Dabar Jums turbūt buvo labai jau „pilnos" dienos sąryšyje su Selvėno „įvykiais". Manau, kad neapsiriksiu galvodama, kad Jūs suvaidinote labai didelę rolę ir moralinę, ir „materialinę". Aš labai jaudinaus, negalėdama būti liudininku visos tos 14-os dienos [P. Selvėno ir Astridos vestuvių]. Visą šeštadienį negalėjau rasti sau vietos – vis galvojau, kad tik viskas praeitų sklandžiai ir gražiai. Jis kvietė simboliškai atvažiuoti, bet kur jau dabar, kada „dépression" jam ant nosies ir rūpesčių perdaug. Labai norėjosi nusiųsti ką nors gero jiems, bet nežinojau kokio „roster"io ar toasterio jiems reikia (nieko aiškaus apie savo šeimyninio gyvenimo planus jis neparašė), tad ir sukišau ant greitųjų savo suplanuotą rudeninį paltą į vazikę (mano aistra – krištolai ir stiklai), kuri ir nereikalinga, ir nepatiks. Trop bête! [per kvaila!] viskas išėjo dėl susijaudinimo, džiaugsmo ir neramumo sieloje. Ypač kad jis pats parašė kiek jam neramu dėl visokių intrigų, bjaurių kalbų ir t.t. Aš Jūsų labai, labai prašysiu man gražiai aprašyti kaip viskas praėjo ir kokia atmosfera jo „giminių" aplinkoje. Aš drebėjau, kad jis nepasigertų ir nekalbėtų per daug. Vienintelė paguoda ir Henriko nuraminimas man, kad Jūs

ten buvot. Aš taip nepaprastai noriu, kad viskas būtų gerai ir tikrai gražu.

Nuo tam tikro laiko (turbūt nuo to momento, kai mūsų butas pavirto „Kasiuliejum" [nuo žodžio „muziejus". Ž.M.] – pilnas jo paveikslų), aš gyvenu atmosferoje mažų, bet laimingų „stebuklų", kurie gerokai padeda gyventi. Vienas, pats keisčiausias, liečia Jus – klausykite. Einu į darbą, prie tilto (Michigan avenue) prieina maža, gerai apsirengusi, senoka amerikonė ir prašo atsakyti į klausimą (aš maniau gatvinė anketa ar dar blogiau). Nustebinta nenorom sutinku – „Kur yra ir ką veikia tas nepaprastas jaunas žmogus, kurį aš mačiau kas rytą su jumis šioje vietoj?" Sekė begaliniai komplimentai mums abiem, o Jums: ypatinga, žavinga, neužmirštama veido išraiška, protas, inteligencija ir t.t. Ji leido sau klausyti, apie ką mes taip įdomiai kalbėjom; bet kalba jai nežinoma ir t.t. „I put him in my novel", pasakė ji ir, pagal ją, Jūs beprasmiškai žuvote Korėjoje paskutinę karo dieną. Voilà! [štai] [Kiekvieną rytą darbadieniais važiuodavome priemiestiniu traukiniu į darbą miesto centre. Atvažiavę, eidavome iki Michigan avenue, kur aš persėsdavau į autobusą ir dar važiuodavau kiek į šiaurę]. Visa tai ji pasakė nepaprastai greit, arogantiškai kažin kaip ypatingai, labai iš aukšto, intimidant [bauginančiai]. Aš, kaip prancūzai sako, „[j'ai] perdu mon latin" [pasimečiau] ir suspėjau pasakyti, kad Jūs New Yorke ir dirbat savo menišką darbą. „That's all right", atsakė ji ir greitai nuėjo. Daugiau aš jos nemačiau ir, atrodo, niekuomet ir anksčiau nepastebėdavau. Kaip Jums tai patinka? O mes ir negalvojome, kad kažin kas [mus] seka, net klausosi. Nežinau, ar ji tikrai rašytoja, ar taip „crazy".

Kiti stebuklai visai kito aspekto. Nueinam į "Orch. [estra] Hall", į koncertą – „Virtuosi di Roma" su senų italų meistrų programa: Vivaldi, Albinoni [pabraukta du kartu] ir kiti. Išeina 14 senų plikagalvių, ypatingai negražių italų su savo instrumentais (smuikai, cello, viola d'amore, fleitom ir cemballo – mažas metalinis fortepijonas) ir staiga jie pavirsta tikrais angelais, visiška dangaus muzika. Tokios „euphorie" [malonios nuotaikos] pergyvenimo aš neturėjau per savo 50 metų. Išėjusi supratau, kad visą mėnesį galiu dirbti, virti ir skalbti be jokio žodžio murmėjimo, kad viskas lengva. Nu, nežinau kaip ir pasakyti, atseit „Menas galingas ir stebuklingas". Vakar buvom [Antano] Škėmos „Vienas ir kiti" premjeroje. Vėl – „stebuklas". Veikalas – „erstklassig" [pirmos klasės]. Prima [labai geras]. Artistai (visokiausi Vilutienės, Šalkauskaitės, Juodkai) vaidina gerai. Valiukas – nuo prologo pasirodymo (svečias iš anapus) pritrenkė, nuvedė į tikrą teatralinį efemerinį gyvenimą. Toliau – parodė meistrišką detalizuotą à la M. Čechovo vaidybą. O pastatymas – St. Pilkos. *Ar ne stebuklas!*

Matėme „Cineramą" – mūsų amžiaus technikos stebuklas. Dar ne tobulas, grubavotas ir nežinia ar reikalingas, bet žemo laipsnio vis tiek stebuklas. „Bobinė" [radijo] stotis [dabar vadinasi WFMT] pas mus veikia 18 valandų su patobulintu tonu ir specialiai atvežtomis iš Europos labai, labai geromis plokštelėmis. Mačiau paprastą filmą „So little time" [Robert Compton-Bennetto (1900–1974) 1952 metų filmas pagal prancūzų apysaką „Je ne suis pas une héroine" su Maria Schell ir M. Goring] – nuėjome Jūsų garbei tiktai [buvau nurodęs. Ž.M.]. Ir vėl stebuklas – jau savaitė kaip nepraeina neapibūdinama ant greitųjų nuo-

taika. Nežinau, ar artistai abudu [pabraukta dukart] geri, ar režisūra, ar dar kažin kas. Skaičiau J. -L. Barrault „Réflexions sur le théâtre". Blogai, beveik kvailai parašyta knyga, bet kaip daug duoda kiekvienam teatro žmogui. Kelias jo – nuo bado, miegojimo scenoj (neturėjo nei buto, nei pinigų visai), darbo su savo judesiais avanscenoje, kol moterėlės valė salę, nes kitaip nebuvo šviesos teatre, iki jausmo, kad galiu ir darau kaip noriu ir suprantu. Įdomu, ar perskaitėt to didžiojo meninio impotento Stanislavskio knygą, kur jis taip daug daugiažodžiavo apie savo negabumą ir mizerabilišką teatro supratimą. Bibliotekoje [Chicago Public Library] daugybių daugybė naujų knygų visom kalbom. Aš tiesiog plaukioju ir pasineriu skaitydama. Suradome keletą RO- RO- RO [vokiškų knygų], labai simpatiškų mažų knygų labai pigiai.

Buvo pas mane atvažiavusios [Dalia Sruogaitė–] Bylaitienė ir [Vanda Daugirdaitė–] Sruogienė [1899–1997 Čikagoje]. Pirmoji labai elegantiška, labai pagražėjo. Antroji – labai veikli, moksliškai nusiteikusi. Užeina Tumėnaitė, gerokai nuobodi, bet miela. [Vytautas] Saulius vis rečiau tepasirodo. Jis dirbo dieną metalo fabrike prie mašinos, naktį – Addr.[ess] – Mult.[igraph]. Prasiskolinęs iki galo mums ir visiems. Cadillacas sudaužytas baisiai. Pataisyti – 500 dol. Draudimas nenori mokėti. Ir t.t. Be to įsimylėjęs į „mergaitę iš Northsidės" paslaptingai ir netikrai. [Viktoras] Petravičius nebedirba, [Aleksas] Belopetravičius berods irgi. Petravičiai (vakar mačiau teatre) liesumo abudu ir juodumo neapsakomo. Net baisu. [Dalia] Juknevičiūtė (mačiau dukart teatre) fantastiškai suliesėjo, bet, atrodo, dar truputį ir ji iš savo negražumo mokės „stebuklą" (vėl) tapti „un irrésistible laideron" [neatsi-

spiriamai patraukli negraži moteris]. Nori pas mane mokytis prancūziškai [vėliau gaus menininkės stipendiją į Paryžių]. Jai patarė Institute [The School of the Art Institute of Chicago]. Tiesa, buvo dar vienas košmariškas stebuklas! – [Vinco Mykolaičio-Putino] „Valdovo sūnaus" pastatymas [Antano] Rūko „režisūroje". (Rūkas turi ta proga „Lincolną"!). 1.500 vietų Maria High School salė buvo pilna, žmonės ėjo namo be bilietų. Ir pamatėme – tokį merde [šūdą], kokio dar niekuomet nebuvo scenoje. Pastatymas su primadona Irena Nivinskaite, Mačio ir kitais košmarais, [Kazimiero] Žoromskio dekoracijomis kainavo 4.000 dol. Pagalvojau tiesiog atėjusi namo, kad Jūs su savo psichofiziška nepaprasta konstitucija [kūno sudėjimu] – mirtumėt. Vadinu tą gėdingą įvykį „Mikšio mirtis". A propos Saulius, atvažiavęs iš atostogų, man pasakojo, kad Jūs nepaprastai blogai atrodote, visai kaip ligonis. Turint galvoje minėtą konstituciją – aišku, kad netvarkoje ir vidus. Kas yra? O gal jau gerėja? [V. Sauliaus prasimanymai – daugiau nieko. Ž. M.] Jaučiu, kad kažkas „nix okey", kaip sako subtilus [ironija. Ž.M.] humoristas Rūkas. Jei galit – parašykit. Man neramu dėl jūsų abiejų ten New Yorke ir tiek.

Sekantį šeštadienį vėl atvyksta A. Rannit, o Kalėdoms planuoja atvažiuoti dr. [Ivar] Ivask su Astrid [žmona] šį kartą. Baigiu, nes žinau, kad nemiegosiu, kaip visuomet po laiško rašymo. Tarp kitko rimtai sergu nemiga. Miegu 2–3 naktis į savaitę. Reikės eiti pas [gydytoją G.J.] Bylaitį.

Parašykite greit. Man vis neramu.

Toujours affectueuse

[visada (jūsų) širdingai] V.R.

TREČIAS LAIŠKAS

Mon cher ami, [Pašto antspaudas ant voko 1954.I.25]

Visą laiką galvodama apie Tamstą, taip ir neprisiruošiau parašyti. Turėdama galvoj ir Jūsų gimimo dieną, ir šventes, bet kažin kokie vidujiniai stabdžiai neleisdavo. Matyt, Tamsta buvai užimtas kitais reikalais ir ryšys nutrūko laikinai. Aš labai dėkinga už Jūsų laišką su reikalingu man suraminimu. Dabar, kai viskas jau praėjo, viskas atrodo raminančiai gerai, sprendžiant iš Selvėno laiškų man (nepaprastai širdingas, kas privertė mane net du sykiu apsiverkti) ir [pabraukta] Henrikui. End is well, all is well. Bet gavusi Jūsų laišką aš taip buvau nerami, kad perskaičiau pradžioj visus pirmus puslapius (neapversdama) ir pasidarė nepaprastas surrealistiškas vaizdas. Tik vėliau viskas priėmė normalų vaizdą. Jūsų pikti angelai (kalėdinis pasveikinimas) man labai, labai buvo malonūs. Dėkui už tai, kad nepamiršot, ir nepykit už mano tylėjimą.

Šventės praėjo pas mus gana mondeniškai [platesnio pasaulio draugijoje]. Su svečiais ir vizitavimais pas žmones, kur anksčiau niekad čia Čikagoj nesame buvę. Eglutė buvo šįmet labai graži. Net gaila buvo išmesti (tik šiandien). Matėm daug žmonių, girdėjom daug kalbų (centre [lietuviškai] notre pauvre chéri [mūsų vargšas mielasis] Selvėnas). [V.] Saulius informuotas nepaprastai, man buvo neaišku, kol nepaaiškėjo jo dideli ryšiai su ateitininkių sferomis, berods ir Jums nesvetimoms (be aliuzijų). Jis yra įsimylėjęs ir tiesiog „varjavoja". Labai sunkiai dirba metalo fabrike (53 valandas) ir žūna nuo skolų.

Matom retai ir tai vos gyvą nuo nuovargio. Didžiausias pergyvenimas – [Walter] Giesekingo [pianisto; 1895–1956] koncertas. Nežinau, ar buvo jis New Yorke, mes turėjom užsakyti bilietus gale spalio mėnesio, bet gavom gerus ir galiu tik vieną pasakyti, kad visą laiką norėjau klausti: „už ką man tokia laimė?!". Norėtųsi parašyti, papasakoti Jums, kaip ir anksčiau, kiek galima daugiau pasidalinti, bet jeigu Jūs negirdėjote... Šitas milžiniškas vokietis jau ne žmogus, ne menininkas, o pats Orfėjus su burtais, grožio atidengimo magija, ir tik dabar supratau Dostojevskio „kankinantį grožį", apie kurį jis dažnai kalba. Buvo per daug, negalima buvo išlaikyti, po kelių bisų turėjau išeiti į foyer, kur kelios vokietės stovėjo su paklaikusiomis akimis ir kalbėjo: „Zu viel, zu schön [pabraukta; per daug, per gražu]". Visa Civic Opera skambėjo vokiškai, stenėjo, kaukė, dundėjo, traškėjo. Buvo labai mažai žydų, bet ir tie prabilo vokiškai. Nepaprasta atmosfera. Žinoma, jokių demonstracijų. Visa savo širdim linkiu Jums išgirsti šitą Orphée, atėjusį trumpam laikui į mūsų gyvenimą. Siunčiu Jums „blöde Kuh" [kvailos karvės] recenziją parodyti kaip ir šita pikta žydė sutirpo, ieškodama ir nerasdama žodžių. Reklaminiame plakate buvo parašyta „geriausias visų laikų pianistas" ir taip ir yra. Su pasibaisėjimu prisimenu prieš tai girdėtą Badurą-Skodą. [Jurgio] Blekaičio rekomenduotą „audringą genijų" – tą gyvulį, kuris mušė iš visų jėgų per klaviatūrą ir taip spaudė pedalį, kad fortepijonas pavirto vargonais ir privertė publiką grupėmis bėgti iš salės, kas Čikagoj nelabai priimta. Turėjau ir nelaimę pamatyti londoniškį baletą su geriausia mūsų laikų „balerina" Margot Fonteyn ir fameuse [garsia] Svetlana Beriozova. Fonteyn – balerina

be šarmo, be meniškumo, be stiliaus, su fantastiška technika, kuri pas ją virsta net negražia akrobatika. Beriozova – dar veršiena, labai didelė, rodos tik vakar nugalėjusi baletinės technikos sunkumus, su gražiom kojom ir visai nebyliom rankom. Bet bendram šitos (visų pasaulio baleto kompanijų atmatų) trupės fone ji maloniai stebina, nes visos kitos trumpakojės, trumpakaklės, nešvariai dirbančios, negražios šokėjos yra žemiau kritikos. Ji dar ne balerina, bet geras „premier sujet" [pirma šokėja] ir, jeigu neišaugs dar daugiau, bus kada nors ir balerina, bet niekuomet ne „étoile" [žvaigždė]. Čikagos kritika ją pavadino „Dream Girl N2". Ir suprask kaip kartais kuriamas pasisekimas. Į šitą baletą niekuomet neikit, tai tokio subtilaus ir gryno meno profanacija. Girdėjau ir 3 didžiuosius meniško žodžio meistrus. Čia jau nė sakyti, nė rašyti nieko nereikia. Viskas aišku. Juo toliau (penkti metai), juo baisiau. Prisiminiau ir pasakiau [Henrikui] Kačinskui (labai nepatiko) iš neseniai perskaitytos [Aleksiej Michailovič; 1877–1957] Remizovo naujos knygos: „критика губит поэзию, а актеры декламирующие стихи – просто разбойники, изверги рода человеческого" [kritika gubit poeziju, a akteri deklamirujuščije stichi – prosto razboiniki, izvergi roda čelovečeskogo – kritika gadina poeziją, o aktoriai, deklamuojantieji eilėraščius, tiesiog plėšikai, žmonių pabaisos] ir [Paul] Claudelio atsakymas į „Le Figaro" anketą: „Comment faut-il dire les vers? – ...Je trouve surtout qu'on ne devrait jamais dire des vers. Les vers doivent être lus dans le livre..." [Kaip reikia deklamuoti eilėraščius? – Visų pirma, mano manymu, niekad nereikėtų deklamuoti eilėraščių. Eilėraščius reikia skaityti knygoje...].

Matėm ir susipažinom prabėgom su nachališkai kukliu laureatu [Algirdu; dienraščio „Draugo" 1953 metų romano premijos laimėtoju už „Kelionę"] Landsbergiu. Jo kalba, pasakyta tokiu pat kukliu-nachališku būdu, visai patiko. Labiausiai iš visų tokių mano girdėtų kalbų (o jų buvo daug). Matėme [James Abbot McNeill] Whistler [1834–1903] – [John Singer] Sargent [1856–1925] – M.[ary] Cassat [1845–1926] didelę parodą [amerikiečių tapytojai, gyvenę Europoje]. Rien [nieko]. Tik labai keistas jausmas buvo matyti Whistlerio „Motiną", tiek sykių matytą Louvre, ir galvoti garsų „štai kur teko vėl pasimatyti". Ilgai dar galvojau apie likimo galią (gana nenaujas dalykas, bet kartais įgauna naujo stiprumo). Iš filmų matome mažai, nieko gero nėra, nebent „From Here to Eternity" [Fred Zinnemanno 1953 metų amerikiečių filmas su Burt Lancaster ir Deborah Kerr] ir vakar „Dugne" [„Les basfonds" – Jean Renoiro 1936 m. filmas su Louis Jouvet ir Jean Gabin] (1936 metų Renoiro pastatymas, seniai matytas), nors ir paseno, supjaustytas, bet įspūdžio gana. Ypač dabar, kai aš ką tik perskaičiau knygą apie Jouvet, jo, taip sakant, Gasiūno parašytą [Gasiūnas buvo J. Blekaičio vadovaujamo „Atžalyno" teatro apšvietėjas] ir net visai blogai, bet paskutinis skyrius nepaprastai įdomus ir kuris vadinasi „Le secret de Jouvet" [Jouvet paslaptis, 1887–1951]. Pasirodo, tas cinikas, bedievis ir t.t. po karo pergyveno kažką panašaus į mūsų garsų režisorių, būtent – atsivertė į Dievą, bet laikė tatai paslaptyje, labai sunkiai ir rimtai pergyvendamas tokį pasikeitimą – ir jau tikrai nerašydamas (N.) apie kūdikėlius–Jėzusėlius (plačiai Čikagoj kalbama) – ir tiktai su vienu Père–Dominicain [tėvu dominikonu] kalbėdamas ir pats išgyvendamas. [Jean-Paul]

Sartre'o prašomas ir nenorėdamas afišuotis pastatė [jo] „Le Diable et le Bon Dieu" ir paskui suprato tai kaip nuodėmę, ir norėdamas atpirkti, sumanė statyti G.[raham] Greene'o veikalą apie kunigą, kuriame norėjo pasisakyti – bet berepetuodamas scenoje – mirė. Paskutiniai sąmoningi žodžiai – „Ar aš galėsiu dar vaidinti?" Knyga – „Mon ami Jouvet" – nors ir blanki, dėl šito skyriaus tikrai verta paskaityti. Didelis smūgis, privedęs jį prie pasikeitimo, buvo M.[adeleine, 1908–1989, pagrindinė jo aktorė] Ozeray (femme-fleur [moteris gėlė]) nuo jo pabėgimas. Jis užrašė: La vie – attente de la mort, l'amour – appréciation de l'adieu [Gyvenimas – tai mirties laukimas, meilė – įsisąmoninimas išsiskyrimo]. Sekanti knyga mane gerokai paveikusi: Béatrix Beck „Léon Morin, prêtre" [„Léon Morinas, kunigas", 1952 m.]. Praeitų metų Prix Goncourt [Goncourt'ų premija], atsimenat – mes dar skaitėm interview su ja ir t.t. Gavau mūsų bibliotekoje tik dabar. Vėl apie atsivertimą. 1/3 nepaprasti obscénité [nepadorumai], 2/3, atrodo, gilaus tikėjimo, bet kažin kaip dviprasmiškai, nesuprantamai, jaudinančiai. Susitikus su kunigu [Vytautu; 1908–2001] Bagdanavičium (skaito ir domisi pran.[cūzų] liter.[atūra]), norėjau pakalbėti ir sužinoti kaip kat.[alikų] Bažnyčia žiūri į tokias keistas knygas (kunigas idealizuotas nepaprastai), bet Bagdanavičius sakėsi dar neturėjęs, bet manau meluoja. Žadėjo man pranešti, kada gaus perskaityt. Knyga labai maža. (Aliuzija) [man. Ž.M.]. Kalbant apie knygas, dar noriu Jums pasakyti apie vieną vokietį, kurį nepaprastai giria „Fig.[aro] Lit.[téraire]": Heinrich Böll, pradėjęs spausdinti nuo 1947 metų (gimęs 1917). Paskutinis veikalas: „Und sagte kein einziges Wort" [Ir neištarė nė žodžio] (1953) – „replace (estime la

critique d'Outre-Rhin) la jeune littérature allemande au rang de la littérature mondiale" [sugrąžina (anapus Rheino kritikos manymu) jaunąją vokiečių literatūrą į pasaulinės literatūros gretas]. Kiti veikalai: „Der Zug war pünktlich" [Traukinys atvyko laiku] (1949), „Wanderer kommst du nach Spa..." [Keleivi, jei atvyksi į Spa...] (1950), „Wo warst du, Adam?" [Kur tu buvai, Adomai?] (1951). Pas mus nei vienos iš tų knygų nėra. Perskaičiau tik novelę prancūziškai tame pačiame „F.L." [„Le Figaro" dienraščio literatūriniam priede].

Na, užteks apie knygas, galiu prirašyt dar daugybę visokių įspūdžių. Bet čia jau mano narkotikai – ne visiems vienodai veikia.

Kažin kas man sako, kad Jūs einat šiuo metu visai nauju keliu. Ar aš klystu?

Dabar apie gyvenimą! Kaip darbas, draugai mūsų? Garsus [Henriko] Kačinsko jubiliejus? Kaip Jūsų „Nojaus Arka" (Meserole [Street Brooklyne] 1 [šešių aukštų namas be lifto]) plaukia po N.Y. gyvenimo „jūrą"? Pas mus „slow down" [sumažėjimas] labai žymus. Pas Henriką atleido 70 žmonių, pas mane įstaigoje visai nėra darbo, iš 50 mašininkių liko 18, laukiu „off" kasdien, labai nemalonu eiti rytą į darbą. Kaip praėjo šventės? Aš apie Jus daug galvoju kiekvienu atveju. Kaip maitinatės? Dar vienas kulinarinis patarimas: receptas mano atrastas (bet faktiškai buvo jau ir Homero laikais žinomas). Man nimmt [paimti] raudono vyno (galima su vandeniu sumaišyti, o vyno po 1 dol.[erį] labai daug ir gero) ir gerti su šviežia rugine duona ir sūriu. Labai maistinga ir skanu... Dažnai vartoju

vakare, o jeigu [pridėti] dar truputį vynuogių – visai „berger antique" [antikinis piemuo].

> Je vous envoie toutes mes pensées les plus amicales [siunčiu jums draugiškiausius linkėjimus] Vera Rad.

Ką matėt ar skaitėt įdomaus?

Mes amitiés [mano linkėjimai] Blekaičiams ir [Albinui ir Ann] Bielskiams.

RITA GIEDRĖ BULOVA FOREST gimė Lietuvoje, 1978 metais atvyko į Kanadą. Studijavo ir baigė architektūros studijas Vilniaus Meno Akademijoje, vėliau, jau Kanadoje, įsigijo magistro laipsnį meno terapijos srityje. Pirmą personalinę parodą menininkė surengė 1989 metais Vilniaus Dailės Muziejuje, vėliau sekė personalinės ir grupinės parodos Amerikoje ir Kanadoje.

Ritos darbai spinduliuoja energiją. Spalvų dinamika, raudoni, juodi ir balti plėmai kontrastuoja tarpusavyje, tuo pačiu sukurdami vientisą paveikslo kompoziciją. Vienas per kitą persipina skirtingos formos ir linijos, iš pirmo žvilgsnio tarsi išskaldydamos paveikslą į tūkstančius smulkių plokštumų. Tačiau jį apjungia ir sutvirtina vientisa spalvinė nuojauta. Iš arti pažiūrėjus į paveikslą, nustebina skirtingų technikų gausa, kurias talpina vienas, kartais ir nelabi didelės apimties paveikslas. Popierius, spalvoti pieštukai, audinių skiautės, pačios nudažytos, naudojant arashi shibori techniką, pačios gamintas popierius, siūlai ir pirkti ar nudažyti, tai tik dalis priemonių, kurias menininkė naudoja savo kūryboje. Ritos paveiksluose vyrauja šiltos intensyvios spalvos, kontrastuojančios su juoda ar balta.

Šį rudenį, Čikagoje vykusioje Kanados lietuvių dailininkų parodoje, dailininkė dalyvavo su keletu savo darbų. Rita pabrėžia spalvų reikšmę šiuose paveiksluose („Raudona

kryžių aikštė"): „Raudona yra kraujo ir kančios spalva... Raudona taip pat simbolizuoja meilę, aistrą, gyvybę, kaip ir patį gyvenimą... Aš naudoju BALTA, RAUDONA ir JUODA... Visos jos trys reiškia gimimą, gyvenimą ir mirtį. Juoda spalva yra mirties spalva, aptemdanti šviesą. Tačiau juoda taip pat turi trečią aspektą. Ši spalva asocijuojasi su pasauliu tarp pasaulių... Juoda tampa pažadu, kad mes greit sužinosime kažką, ko nežinojome iki šiolei."

Per visą kūrybinį laikotarpį galima matyti dailininkės stilių kaitą – ankstyvieji darbai geometriški, pabrėžtinai simetriški. Vėliau braižas ir linijos laisvėja, formų ir linijų dinamika intensyvėja. Pastaraisiais metais dailininkė sugrįžta prie geometrinių formų ir simetriškos kompozicijos, dinamiką palikdama kurti spalvų kontrastams ir technikos įvairovėms. Nežiūrint linijų, formų ir spalvų abstraktumo, dailininkei kiekvienas potėpis, pieštuko linija ar medžiagos skiautė nėra atsitiktinė. Kiekvienas ornamentas ar kompozicija, plokštumos linija ar sidabru vibruojantis siūlas, įprasmina mintį, žyminčią autentišką menininkės išgyvenimą ir patirtį.

Nora Aušrienė

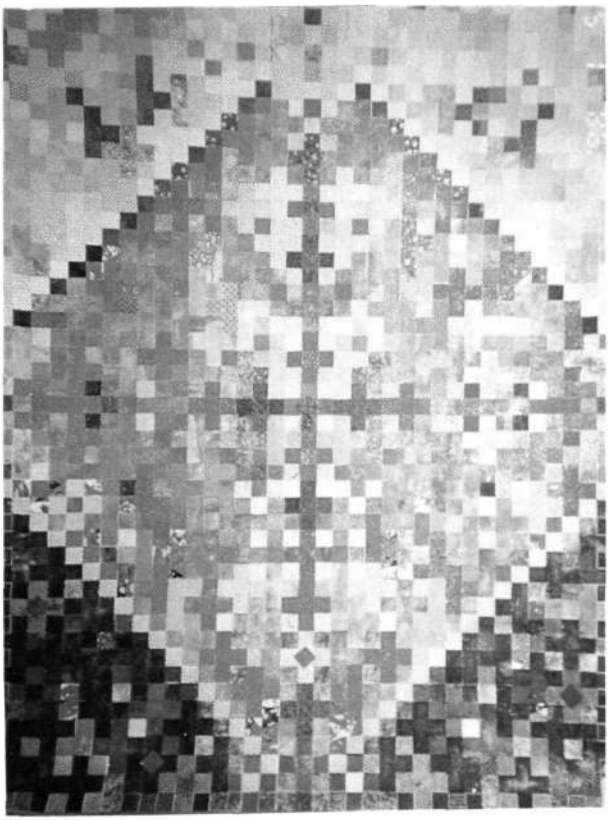

„Raudona kryžių aikštė“, mišri technika, 2003, 132 x 173 cm

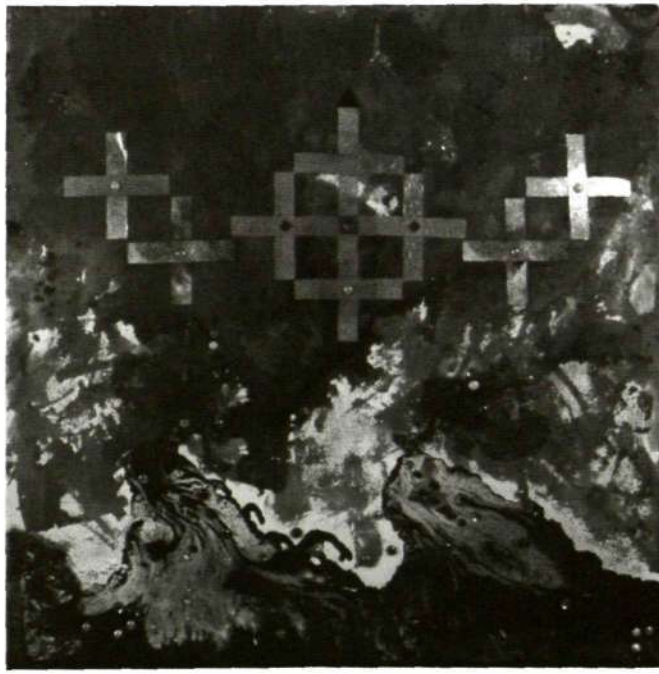

Iš „Metų laikai – Algonquin elegijos" ciklo: „Vasaros audra", akrilis ant drobės, 2002, 122 cm x 122 cm

Iš „Metų laikai – Algonquin elegijos" ciklo: „Vasaros nakties solsticija", mišri technika, 2002, 125 cm x 76.5 cm

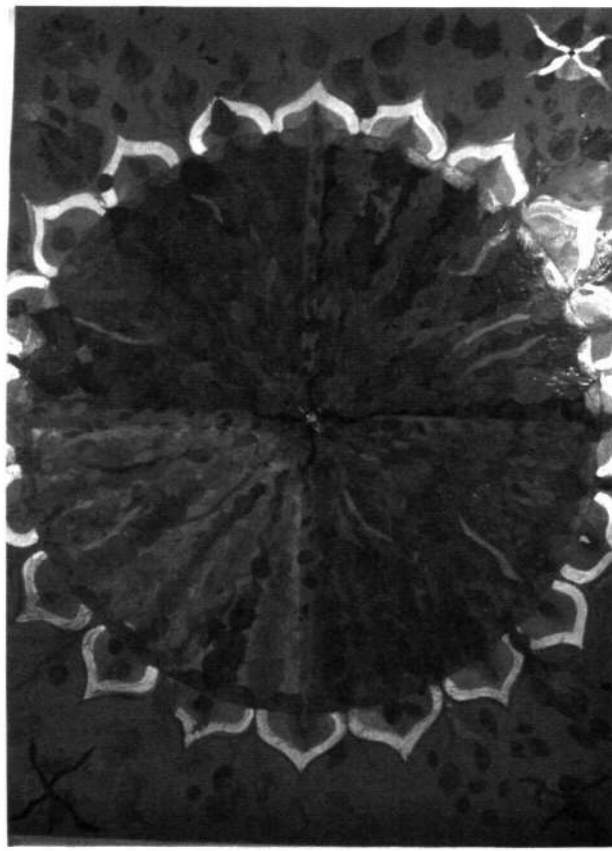

Iš „Raudona – Algonquin elegijos" ciklo: „Žiemos/Kalėdų mandala", 2002, akrilis, mišri technika, 127 cm x 180 cm

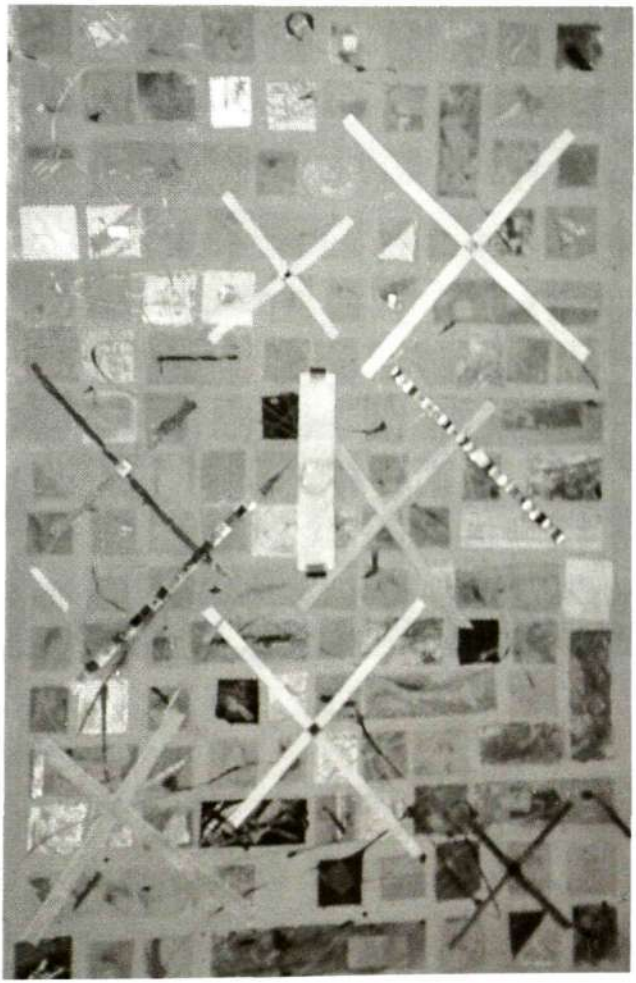

Iš „Raudona – Algonquin elegijos", ciklo: „Raudona/Ruduo", 2002, akrilis ir popieris, 66 cm x 107 cm

Iš „Mitas ir atmintis" ciklo: „Jūros vėduoklė", 1999, spalvoti pieštukai ant popieriaus, 87 cm x 87 cm

„Nematomi miestai: Tisza", guašas, akrilis, spalvoti pieštukai ant popieriaus, 112 cm x 112 cm

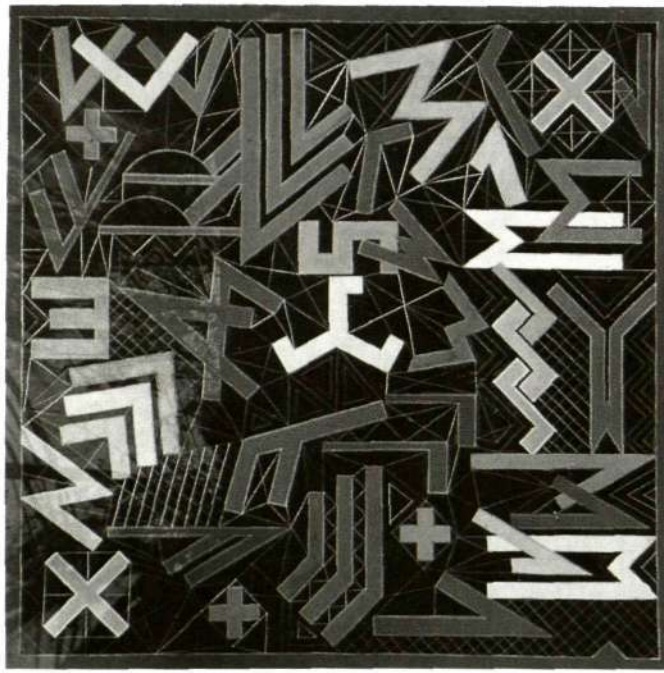

Iš „Dingusių civilizacijų aidai" ciklo: „Odin", 1991, guašas, spalvoti pieštukai ant popieriaus, 108 cm x 108 cm

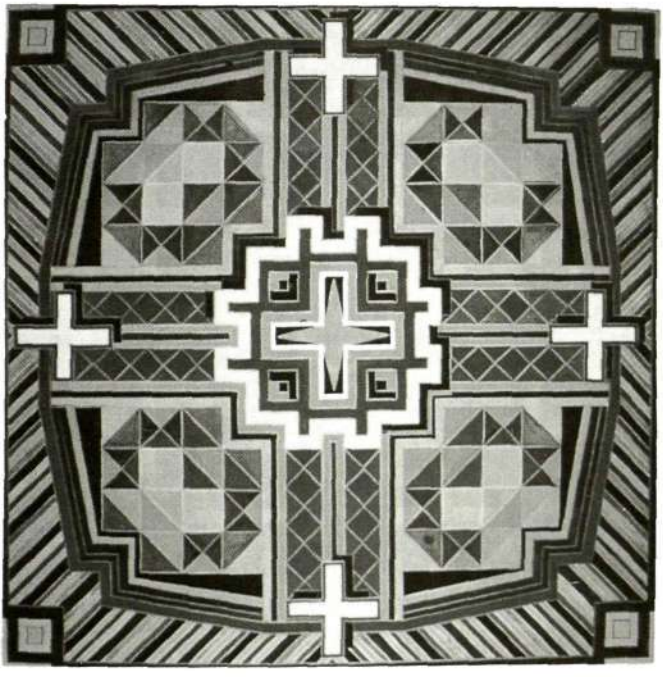

Iš „Kaleidoskopas" ciklo: „Vilija", 1987, guašas, spalvoti pieštukai ant popieriaus, 108 cm x 108 cm

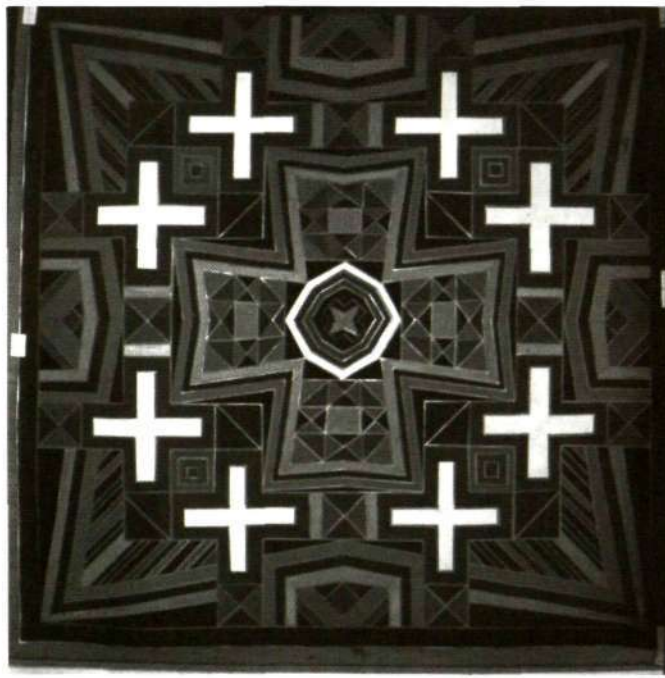

„Aštuoni geltoni kryžiai", 1986, guašas ir spalvoti pieštukai ant popieriaus, 40 cm x 40 cm

STANDARTINIŲ (BENDRINIŲ) KALBŲ ISTORIJOS CHRONOLOGIJA

GIEDRIUS SUBAČIUS

Standartinių (bendrinių) kalbų istorija – tai daugelio kalbų istorijų istorija. Įvairių kalbų mokslininkai paliko savų ženklų įvairiakalbėse literatūrose. Štai visomis kalbomis vartojamas terminas *Questione della lingua* iš italų kalbos atėjo reikšti, kad italų ginčai dėl savo tarmės bendrinei kalbai parinkimo Renesanso metu buvo bene garsiausi visoje Europoje. Lotyniškai vyko diskusijos apie kalbų *Dignitas*, t.y. kilnumą, ir šis terminas dabar priimtas įvairiataučių standartinių kalbų istorijos specialistų. Vokiečių kalbininkas Heinzas Klossas[1] pasakė, kad *Abstand* yra standartinės kalbos pastangos atsiskirti nuo kitų panašių kalbų, o *Ausbau* – kalbos tobulėjimas, ir standartinių kalbų raidos teoretikai įvairiakalbiuose tekstuose vartoja tuos vokiškus terminus. O anglų kalbos žodis *standard* norminei kalbai pavartotas pirmą kartą 1711 metais, junginys *standard language* fiksuotas jau 1858 metais[2], dabar vis dažniau vartojamas įvairių kalbų kalbininkų.

---

1 Heinz Kloss, *Die Entwicklung neuer Germanischen Kultursprachen seit 1800*, Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, ²1978 (¹1952).

2 John Earl Joseph, *Eloquence and Power, The Rise of Language Standards and Standard Languages*, London: Frances Pinter (Publishers), 1987, 3–5.

* * *

Šiuo straipsniu stengsiuosi parodyti, apibendrinti, kokios buvo lietuvių ir kitų kalbų mokslininkų pastangos suvokti standartinių kalbų raidą, aprašyti jų chronologiją. Aprašymų buvo daug ir įvairių. Tradiciškai dažnai būdavo tiesiog remiamasi tautos, vartojančios tą standartinę kalbą, sąlyginiais raidos etapais, t. y. tam tikru išskirtu tautos (valstybės) raidos etapu buvo kalbama ir apie tam tikrą standartinės kalbos raidos stadiją.

1. Lietuvių kalbotyros tradicija. Lietuvių kalbotyros tradicijoje rašomosios kalbos chronologija irgi buvo aprašoma panašiai. Jonas Palionis taip teoriškai svarstė galimybę chronologizuoti lietuvių *literatūrinės* (vėliau ją pervadino *rašomąja*) kalbos istoriją:

> Nors ligi šiol kalbos moksle nėra visuotinai priimtų literatūrinės kalbos istorijos periodizacijos principų, bet tarybiniai kalbininkai, išskirdami vienos ar kitos literatūrinės kalbos raidoje tam tikrus periodus, paprastai žiūri tokių dalykų: 1) svarbesniųjų kurios nors tautos, literatūrinės kalbos kūrėjos, gyvenimo atmainų, 2) tos tautos literatūros (ypač grožinės) plėtojimosi ir 3) esmingesnių kitimų pačioje literatūrinės kalbos sistemoje. Nesunku suprasti, kad pagrindinis literatūrinės kalbos istorijos periodizacijos principas yra pastarasis (trečiasis) [...][3].

Trečiasis „dalykas" – kalbos sistemos kitimas – žinoma, labai svarbus veiksnys tai raidai apibūdinti. Tačiau praktiškai Palionis periodizuoja ne pagal kokias nors įvardytas sistemines bendrinės kalbos ypatybes, bet

---

3 Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*, Vilnius: Mokslas, 1979, 9.

pagal tradiciškai pastebimiausius dalykus, t. y. pagal pirmąjį veiksnį (pagal istorinius tautos *gyvenimo etapus*):

> Esmingų, struktūrinių kitimų šio kalbos tipo raidoje atsiranda tuomet, kai literatūrinės kalbos pagrindu **nacijos formavimosi epochoje** ima eiti viena kuri tarmė. [...] Atsižvelgiant į tai lietuvių literatūrinės kalbos raidoje galima išskirti du pagrindinius periodus: 1) **ikinacionalinį** (arba senąjį) ir 2) **nacionalinį** (arba naująjį) (Palionis 1979, 9).

Zigmas Zinkevičius 1990 metais[4] argumentų ieško ne tiek kalbos struktūroje, kiek lietuvių tautos istorijoje, *tautinio atgimimo sustiprėjimas* jam yra rodiklis, leidžiantis kalbėti apie lietuvių standartinės (bendrinės) kalbos užuomazgas (XIX amžiaus aštuntojo dešimtmečio vidurys):

> [...] nušviečiama lietuvių kalbos istorija nuo rytinio raštų kalbos varianto išnykimo iki dabartinės bendrinės kalbos užuomazgų (jų neliečiame), taigi apima visą XVIII amžių ir didžiąją XIX amžiaus dalį – **maždaug iki aštuntojo dešimtmečio vidurio, iki tautinio atgimimo sustiprėjimo** ir jo sukelto bendrinės kalbos *formavimosi* (Zinkevičius 1990, 5).

Ne kalbos struktūrą atskaitos tašku pasirenka 1972 metais ir Petras Jonikas knygoje *Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimasis*:

> Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimosi problemai nagrinėti esu pasirinkęs laikotarpį nuo Fr. Kuršaičio iki „Aušros" (1883–1886) *sustojimo*, t. y. maždaug nuo XIX a. vidurio, nuo pirmųjų Kuršaičio lietuvių kalbos tyrinėjimų pasirodymo. Šis apie 40 metų apimąs laikotarpis yra tuo

---

4 Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija* 4. *Lietuvių kalba XVIII–XIX a.*, Vilnius: Mokslas, 1990.

svarbus lietuvių bendrinės rašomosios kalbos istorijoje, kad tuo metu pasireiškia žymesnieji kalbininkai [...] Taip pat tuo laikotarpiu iškyla daugiau įtakingesnių rašytojų bei visuomenės veikėjų [...][5].

Joniko pasirinktas atskaitos taškas yra kultūrinis sąjūdis, kalbininkų pasireiškimas, rašytojų ir visuomenės veikėjų gausėjimas.

Taip pat tam tikras standartinės (bendrinės) kalbos ribas, tarp kitų ir laiko, 2002 metais nusakė Jonas Klimavičius:

> Lietuvių **bendrinės kalbos laiko tikslią, neginčijamą ribą galima brėžti** panašiai kaip miestų amžiaus ar žmogaus amžiaus ribą – prenatalinio tarpsnio neįskaičiuojant. Taigi tas laikas gali būti skaičiuojamas tik **nuo pirmųjų raštų**, lietuvių bendrinės kalbos atveju – **nuo pirmosios knygos: 1547 m.** Martynas Mažvydas lietuvių kalbą įknygino[6].
>
> **1901 m. Jono Jablonskio gramatika yra regima lietuvių bendrinės kalbos laiko riba,** nors ta tikrai jau bendrinė kalba dar buvo, kaip Jablonskis ir vadino, tik rašomoji (Klimavičius 2002, 14).
>
> Lietuvių **bendrinė kalba** yra – **yra jau visas šimtmetis** (Klimavičius 2002, 16).

Klimavičius kalba ir apie pirmųjų raštų, ir apie Jablonskio gramatikos svarbą lietuvių standartinės (bendrinės) kalbos riboms nubrėžti, tad kartu ir tos kalbos

---

5 Petras Jonikas, *Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimasis antrojoje XIX a. pusėje*, Čikaga: Pedagoginis lituanistikos institutas, 1972, 6.

6 Jonas Klimavičius, „Lietuvių bendrinė kalba: ribos ir beribiškumas, sistema, norma ir kodifikacija", *Terminologija* 9, 2002, 12.

periodizacijai nusakyti. Tai vėlgi labiau tam tikrus apskritai kultūrinius aspektus akcentuojantis skirstymas. Jis, beje, nesuvestas į kokią nors standartinės kalbos raidos sistemą. Klimavičiaus mintys net atrodo prieštaringos: bendrinė kalba prasidedanti nuo pirmosios lietuviškos knygos 1547 metais, tačiau ji kažkodėl dabar teturi šimtą metų. Atrodo norėta užsiminti apie skirtingus pačios standartinės kalbos sistemos (struktūros) etapus, tačiau mintis toliau nebekristalizuota: toji tik šimtą metų turinti kalba pavadinta „**tikrai** jau bendrine kalba" (ar turime suprasti, kad nuo Mažvydo 1547 iki Jablonskio 1901 metų bendrinė [standartinė] kalba jau buvo, bet dar „netikrai"?).

2. **JAV ir Vakarų Europos teorijos.** JAV, Vakarų Europos lingvistų darbuose maždaug nuo šeštojo XX amžiaus dešimtmečio ėmė vis labiau įsitvirtinti sociolingvistiniai tyrimai. Sociolingvistai ir buvo tie mokslininkai, kurie tuo metu ryškiausiai rutuliojo standartinių kalbų teoriją. Sociolingvistams jau nebepakako standartinės kalbos raidą „pririšti" prie tautos istorijos. Jiems parūpo sukurti teoriją, kuri nusakytų standartinės kalbos raidą pagal jos pačios ypatybes, pagal jos pačios specifinius kalbinius ir socialinius bruožus.

Charles A. Fergusonas 1962 metais svarstė, kokie galėtų būti standartinių kalbų istorijų tipai. Jis atkreipė dėmesį bent į du matus, kuriais galima matuoti kalbos raidą: 1) rašomosios kalbos vartojamumo laipsnį ir 2) standartizavimo lygį:

> Iš daugelio matavimo būdų, kuriuos būtų galima ištobulinti kalbos „raidai" matuoti taip, kad jie prasmingai koreliuotųsi su nelingvistiniais raidos matais, du atrodo

teikiantys ypač daug vilčių: rašomosios kalbos vartojamumo laipsnis ir standartizavimo pobūdis bei apimtis[7].

Toliau Fergusonas nurodė tokias galimas praktiškai skirti standartinės kalbos fazes:

W0. – nevartojama normaliam rašymui
W1. – vartojama normaliam rašymui
W2. – reguliariai spausdinami originalūs fizinių mokslų tyrimai (Ferguson 1996, 23).

Vėliau, po ketverių metų, 1966-aisiais, Fergusono kolega Einaras Haugenas daug ką keitė ir tikslino tarsi Fergusono pradėtoje kurti teorijoje. (Beje, kaip nurodė pats Haugenas, jis dirbo Fergusono organizuotame seminare Indianos valstijoje: „Šis straipsnis buvo parašytas kaip įnašas į sociolingvistikos seminarą, vykusį Indianos universiteto lingvistikos institute 1964 metų vasarą, kuriam vadovavo Charles A. Fergusonas. Straipsnis praturtėjo dėl intensyvių diskusijų su seminaro dalyviais"[8]). Pavyzdžiui, Fergusono *standartizavimą* jis apibūdino kaip formos raidą ir pasiūlė vadinti *kodifikavimu*:

Standartizavimas, apie kurį Fergusonas kalba, visų pirma taikomas kalbos formos raidai [...]. Mes tai pavadinsime *kodifikavimo* problema (Haugen 1972, 249).

---

7 Charles A. Ferguson, „The Language Factor in National Development", *Charles A. Ferguson, Sociolinguistic Perspectives. Papers on Language in Society, 1959–1994*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1996, 267–271.

8 Einar Haugen, *The Ecology of Language*, Stanford, California: Stanford University Press, $^{2}1972$ ($^{1}1966$), 253.

Haugenas taip pat naudojosi Basilo Bernsteino[9], Heinzo Klosso (1952, 1978) idėjomis. Funkcionavimo raidai nusakyti Haugenas perėmė Bernsteino terminą *tobulinimas* (*elaboration*):

> [...] kalbos funkcijos. Pavadinsime tai *tobulinimo* (*elaboration*) problema; šis terminas panašia reikšme pasiūlytas Bernsteino (1962) ir atitinka Klosso *Ausbau* (Haugen 1972, 249).

Galų gale Haugenas, iškristalizavęs jam atrodžiusius keturis svarbiausius raidos iš dialekto į standartinę kalbą aspektus, sudėjo juos į vieną schemą:

> Keturi kalbos raidos aspektai, kuriuos dabar išskyrėme kaip esminius, žengiant žingsnį nuo 'tarmės' į 'kalbą', nuo vernakuliarios kalbos į standartinę, yra tokie: 1) normos pasirinkimas (*selection of norm*), 2) formos kodifikavimas (*codification of form*), 3) funkcijos tobulinimas (*elaboration of function*), 4) bendruomenės priėmimas (*acceptance by the community*). Du pirmieji visų pirma nukreipti į kalbos formą, o du antrieji – į funkciją. Pirmasis ir paskutinysis susiję su visuomene, o antrasis ir trečiasis – su kalba. Jie sudaro matricą, kurios rėmuose turėtų būti galima aptarti visas pagrindines tarmės ir kalbos problemas tautos gyvenime:
>
> | | *Forma* | *Funkcija* |
> |---|---|---|
> | *Visuomenė* | Pasirinkimas | Priėmimas |
> | *Kalba* | *Kodifikavimas* | *Tobulinimas* |
>
> (Haugen 1972, 252).

Po dvejeto metų, 1968-aisiais Fergusonas mėgino tikslinti savo ankstesnes mintis, kvestionuoti ir Haugeno schemą. Tris kalbos raidos metmenis Fergusonas tada jau

---

9 Basil Bernstein, „Linguistic Codes, Hesitation Phenomena and Intelligence", *Language and Speech* 5, 1962, 31–46.

apibūdino kaip grafizavimą, standartizavimą ir modernizavimą:

> Čia priimtas požiūris, kad bent trys dimensijos yra relevantiškos kalbos raidai matuoti: grafizavimas – supaprastinimas į rašto formą; standartizavimas – normos, kuri plinta virš geografinių ir socialinių dialektų išsirutuliojimas; ir, jei norime geresnio termino, modernizavimas – verčiamumo atsiradimas, t. y. tam tikrų sferų tematikos ir diskurso formų, būdingų industrializuotoms, sekuliarizuotoms, struktūriškai sudėtingoms, ‚modernioms' visuomenėms, galimumas būti verčiamoms į kitas ir iš kitų kalbų[10].

Pirmoji kalbos vystymosi (dialekto tapimo kalba) dimensija *grafizavimas* Fergusono skirta remiantis tuo, kad rašymas visuomenės kalbos repertuarą papildo dar vienu nauju kalbos variantu (Ferguson 1968, 29). Tik, žinoma, tai ne vien standartinės kalbos raidos istorijos aspektas.

Antroji, didžiausioji iš ankstesnės savo klasifikacijos Fergusono dimensija yra *standartizavimas*[11]. Anot jo, kalbos standartizavimas yra procesas, kurio metu vienas kalbos variantas tampa kalbos bendruomenės plačiai priimtas kaip viršdialektinė norma – geriausia kalbos forma (Ferguson 1968, 31). Fergusonas nurodo kelis standartiza-

---

10 Charles A. Ferguson, „Language development", *Language Problems of Developing Nations*, ed. J. A. Fishman, C. A. Ferguson and J. DAS Gupta, New York: Wiley, 1968, 28.

11 Anglų kalboje terminas *standardization* apima ir savaiminį procesą, ir žmonių inicijuotą veiklą kartu; lietuvių kalboje būtų galima pasidaryti du atskirus terminus; *standartizavimas* (sąmoningas veikimas) ir *standartėjimas* (savaiminis procesas). Tačiau šitame straipsnyje vartoju terminą *standartizavimas* taip, kaip anglų kalba rašytoje literatūroje vartojamas *standardization*.

vimo bruožus, kurie Europos kalbose nuo Renesanso linkę pasikartoti, nors ir nėra kiekvienu atveju būtini:

> 1. Standarto pamatas buvo šnekamoji išsilavinusios vidurinės klasės kalba kokiame nors urbanistiniame centre [tai panašu į Haugeno sistemos *pasirinkimą* – G.S.]. 2. Standartizuojama kalba išstumdavo iš užimtos vietos kitą kalbą, buvusią įprastinę rašomąją priemonę [tai panašu į Dick Leitho *priėmimą*, žr. toliau – G.S.]. 3. Vienas ar keletas rašytojų buvo pripažinti esantys standartizuojamos kalbos literatūrinės vartosenos modeliai. 4. Standartizuojama kalba buvo arba religinio, arba nacionalinio identiteto simbolis (Ferguson 1968, 32).

Trečioji Fergusono nurodyta standartinės kalbos raidos dimensija – modernizavimas. Juo esą galima laikyti procesą, kurio metu kokia nors kalba pasidaranti lygiaverte komunikacijos priemone su kitomis standartinėmis kalbomis (Ferguson 1968, 32).

Lygindamas savo teoriją su Haugeno, Fergusonas cituoja kolegą ir keturis jo skirtus aspektus gretina su savaisiais: „tobulinimas apytikriai atitinka modernizavimą, o likusieji trys yra standartizavimo aspektai" (Ferguson 1968, 29). Tačiau Fergusono kalbų raidos skirstymas, skirtingai nuo Haugeno, reikšmingiau nepaplito.

3. Haugeno teorijos plitimas. Haugeno schema pasidarė labai populiari. Galima paminėti ne vieną autorių, kuris savo darbuose rėmėsi keturiais Haugeno standartinės kalbos atsiradimo aspektais. Pavyzdžiui, Dick Leithas[12],

---

12 Dick Leith, *A Social History of English*, London, Boston, Melbourne, and Henley: Routledge et Kegan Paul, 1983.

James ir Lesley Milroy'ai[13], R. Anthony Lodge'as[14], Johnas E. Josephas (1978), Ralph Penny[15], Marijke J. van der Wal[16], ir kt.

Leithas parašė gana populiarią, studentams skirtą *Socialinę anglų kalbos istoriją*. Nenurodydamas tikslių savo knygos šaltinių Leithas labai aiškiai naudojosi Haugeno mintimis – kaip visuotinai priimtomis. Štai:

> Standartizavimas vyko keturiomis susijusiomis ir dažnai viena kitą užliejančiomis stadijomis. Pirmiausia matome, kad buvo *pasirinkta* (*selection*) vidurio rytų Anglijos tarmė kaip vyraujantis variantas; tada kalbame apie tai, kokiomis sąlygomis galingųjų ir išsilavinusių klasių atstovai ją *priėmė* (*acceptance*); trečia, galime stebėti kalbos standarto funkcijų tobulinimą (tobulėjimą) (*elaboration*), kai standartas plėtėsi ir į sritis, anksčiau sietas su prancūzų ir lotynų kalbomis. Ketvirta, aprašome kodifikavimo (*codification*) stadiją, pastangas 'ištaisyti' standartinį kalbos variantą žodynuose ir gramatikose, šitas procesas aiškiai sietinas su XVIII amžiumi (Leith 1983, 32).

---

13 James Milroy, Lesley Milroy, *Authority in Language, Investigating Language Prescription and Standardisation*, London and New York: Routledge and Kegan Paul, [1]1985 (1987 minkštais viršeliais), [2]1991.

14 R. Anthony Lodge, *French: from Dialect to Standard*, London and New York: Routledge, 1993.

15 Ralph Penny, *Variation and Change in Spanish*, Cambridge University Press, 2000.

16 Marijke J. van der Wal, „Dialect and standard language in the past: the rise of the Dutch standard language in the sixteenth and seventeenth centuries", *Dialect and Standard Language*, North-Holland, Amsterdam; Oxford, New York; Tokyo, 1992, 119–129; Marijke J. van der Wal, „Standardization and linguistic norms in the vernacular languages", *Medievalia Lovaniensia*. Series I: Studia, Louvain (rankraštis).

Leithas nurodo, kad tarmės pasirinkimas anglų kalboje vykęs maždaug po 1430 metų (1983, 39). Tų, kurie rašė oficialius dokumentus, tas dialektas esą buvęs priimtas apie XV amžiaus vidurį (Leith 1983, 40), o jau XVI amžiaus pabaigoje buvęs priimtas rašomasis standartas ir kai kurios prestižinės šnekamosios kalbos normos (Leith 1983, 43). Funkcijų tobulinimas esą labai suintensyvėjęs XVII „prozos amžiuje" (Leith 1983, 47). O kodifikavimas vykęs apie XVIII amžiaus vidurį ir antrąją pusę (Leith 1983, 51).

Taigi nors Haugenas kalbėjo tik apie dialekto raidos iki standartinės kalbos *aspektus*, Leithas jau rašė apie *stadijas*, nors ir užsiliejančias. Jis taip pat gana laisvai interpretavo tų stadijų eiliškumą. Haugeno 1) *normos pasirinkimą*, 2) *formos kodifikavimą*, 3) *funkcijos tobulinimą* ir 4) *bendruomenės priėmimą* Leithas perdarė savaip: *pasirinkimas*, *priėmimas*, *tobulinimas* ir *kodifikavimas*. Jis iš ketvirtos vietos į antrąją atkėlė *priėmimą*, o iš antros vietos *kodifikavimą* nukėlė į paskutinę ketvirtąją. Toks Leitho keitimas rodo ne tiek Haugeno teorijos trūkumus, kiek laisvą paties Leitho interpretavimą. Antra vertus, galėjimas būti įvairiai pritaikomai rodo ir pačios Haugeno teorijos lankstumą. Jos autorius apdairiai rinkosi ne *stadijos*, o *aspekto* terminą, pabrėžiantį kurią nors esminę bendrinės kalbos raidos ypatybę, tačiau griežtai linijiškai nesiejantį jo su chronologija ar periodizavimu, stadijomis ar periodais.

Haugeno idėjomis 1985 metais rėmėsi ir James bei Lesley Milroy'ai, vartojo terminus *pasirinktasis variantas* (*selected variety*), *priimtasis variantas* (*accepted variety*), *funkcijos tobulinimas* (*elaboration of function*), *kodifikavimas* (*codification*) (Milroys 1991, 27). Jie, panašiai kaip Leithas,

vartojo terminą *stadija* (*stage*), o ne haugenišką *aspektas*. Milroy'ai tų stadijų eilę sudėliojo visai kaip Leithas, tad šia prasme galima sakyti juos buvus labiau paveiktus Leitho (jį citavo) interpretacijos negu originaliųjų Haugeno idėjų. Milroy'ai įsivedė dar vieną naują stadiją ir pavadino ją *palaikymu* (*maintenance*), tačiau kadangi ji jiems rodėsi prasidedanti labai anksti ir besitęsianti visą laiką, į ją pateko (buvo apimtos) ir „mažesnės" (funkcijų tobulinimo bei kodifikavimo) stadijos (Milroys 1991, 27–28).

Vis dėlto Milroy'ų žvilgsnis nuo Leitho skiriasi dar ir tuo, kad tas stadijas jie siūlo „laikyti ne paties standartizavimo stadijomis, bet standarto *įdiegimo* (*implementation*) stadijomis" (Milroys 1991, 28). Vadinasi, *įdiegimas* jiems reiškia standarto formavimosi istoriją, t. y. tokio standarto, kuris dar būna neįgijęs visų bruožų, būdingų standartinėms kalboms. Tos stadijos – tiesiog standartinės kalbos atsiradimo istorija. Milroy'ams buvo svarbu įdiegimą čia pabrėžti turbūt dėl to, kad patį standartizavimą jie laikė ne procesu, o ideologija:

> Regis, dera šnekėti apie standartizavimą kaip apie ideologiją, o apie standartinę kalbą labiau kaip apie idėją negu realybę – kaip apie abstrakčių normų rinkinį, kurį konkreti vartosena gali labiau ar menkiau atitikti (Milroys 1991, 22–23).

Bene ryškiausiai Haugeno standartizavimo aspektų teoriją pirmasis išmėgino R. Anthony Lodge'as – ja remdamasis 1993 metais parašė knygą *French: from Dialect to Standard* ir išanalizavo standartinės prancūzų kalbos istoriją. Skyriai ir tie Lodge'o knygoje pavadinti Haugeno įtvirtintais terminais.

Taip detaliai taikydamas Haugeno modelį Lodge'as neišvengiamai susidūrė su reikalu tikslinti ir rutulioti jo teoriją. Lodge'as deklaravo (27), kad remiasi Haugenu, tačiau vis tiek antrąjį ir trečiąjį aspektus sukeitė vietomis: 1) *normos pasirinkimas*, 2) *funkcijų tobulinimas*, 3) *kodifikavimas* ir 4) *priėmimas*. Taip pat Lodge'as pridūrė, kad standartizavimas yra nesibaigiantis procesas: „Kai standartinis kalbos variantas jau tampa 'priimtas' visos visuomenės, vyksta nuolatinė kova *palaikyti* tą standartą ir jo išskirtinę padėtį" (1993, 27). *Palaikymas* yra paimtas, matyt, iš Milroy'ų knygos, tik Lodge'ui jis neatrodė apimantis kelis kalbos raidos aspektus, o aprašytinas kaip iš esmės vykstantis po to, kai ketvirtasis aspektas – *priėmimas* – jau yra įvykęs (Milroy'ams *palaikymas* apėmė ir funkcijų tobulinimo bei kodifikavimo stadijas).

Lodge'as irgi nesilaikė Haugeno aspektų termino, visas keturias ypatybes pavadino dar kitaip – *procesais*, nors, pavyzdžiui, apie pradinį tarmės pasirinkimą kalbėjo kaip apie *fazę* (1993, 25, 85). Vadinti *procesais*, žinoma, reiškė iš dviejų kraštutinumų – savaiminės kalbos raidos (vyksmo) bei žmonių sąmoningos veiklos (kišimosi į kalbos raidą) – ypač pabrėžti pirmąjį. Haugenas neatrodo ketinęs tai akcentuoti.

Procesų chronologiškumą Lodge'as apibūdino taip:

> Laikysimės laisvai suprantamos chronologinės tvarkos, konkrečius sociolingvistinius procesus aprašysime kaip dominuojančius konkrečiais istorijos periodais (Lodge 1993, 28).

Tai panašu ir į Leithą, ir į Milroy'us.

Aiškus Lodge'o prancūzų standartinės kalbos tyrimo pripažinimas yra ir tai, kad iš anglų kalbos jo knyga buvo išversta į prancūzų[17].

Mokslininkai, kurie, atrodytų, nesiremia Haugeno teorija, kartais vis dėlto operuoja panašiomis sąvokomis. Pavyzdžiui, knygoje apie lingvistinę vokiečių kalbos istoriją C. J. Wellsas[18] rašo:

> Dėl daugelio to meto [1450–1650] spaudinių variantiškumo nustatyti regioninių spausdinamųjų kalbų ribas yra sunku, todėl stiprėja įspūdis, kad rašomoji ir šnekamoji kalba bet kurioje teritorijoje vis labiau skiriasi, jei ne visai išsiskiria. Tai viena iš pirmųjų sąlygų **standartinei kalbai plisti ir įsitvirtinti** (Wells 1985, 187).

Haugeno terminas *priėmimas* nevartojamas, tačiau sąvoka „standartinės kalbos įsitvirtinimas" iš esmės adekvati.

Italų kalbos istorikas Martin Maidenas[19] rašo apie Toskanos tarmės pripažinimą ar priėmimą, ir tai galima lyginti su Haugeno *tarmės pasirinkimu*:

> Mūsų tikslams šioje knygoje turbūt geriau apskritai vengti termino 'senoji italų kalba' ir 'italų kalbos' iškilimą sąmoningai datuoti tik apytiksliai, nuo XV ar XVI amžiaus, t. y. nuo tų amžių, kada **Toskanos tarmės forma** (iš esmės paremta Florencijos kalba) buvo **imta** apskritai **pripažinti Italijos literatūrine kalba** (Maiden 1995, 10).

---

17 R. A. Lodge, *Le Français. Histoire d'un dialecte devenu langue*, Paris: Fayard, 1997.

18 C. J. Wells, *German: a Linguistic History to 1945*, Oxford at the Clarendon Press, 1985.

19 Martin Maiden, *A Linguistic History of Italian*, London and New York: Longman, 1995.

> Iki XV amžiaus būtų tiksliau kalbėti apie 'senąją Toskanos' negu 'senąją italų' kalbą, nes Toskanos tarmė nebuvo visuotinai **priimta kaip italų *kalba***, nors jau nuo Dantės laikų Toskanos kalba ėmė pirmauti ir kilo jos prestižas (Maiden 1995, 11).

Maidenas taip pat kalba apie tarmės *iškilimą* (*emergence*) (apytiksliai atitinka Haugeno *pasirinkimą*), apie jos *priėmimą*. Tik jo *priėmimo* supratimas yra panašesnis į Leitho ir Milroy'ų, bet ne į Haugeno ar Lodge'o, nes nusakomas kaip etapas, einantis iš karto po tarmės iškilimo, bet ne kaip vėliausias standartinės kalbos raidos aspektas ar procesas.

Anglų bendrinės kalbos *iškilimui* (*emergence*) John G. Fisheris 1996 metais skyrė visą knygą (anksčiau savo skelbtų straipsnių rinkinį) *The Emergence of Standart English*[20]. Tai tas anglų bendrinės kalbos etapas, kurį apytiksliai galima prilyginti Haugeno *pasirinkimui*[21].

Tačiau Lietuvos kalbininkų darbuose Haugeno teorija nėra radusi sau vietos. Tiesa, viename Petro Joniko veikale *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje*[22] 1987 metais rašyta:

> Bendrinės kalbos kūrimo raidoje galima išskirti keturis požiūrius: normos pasirinkimą, jos kodifikaciją, tos kalbos

---

20 John G. Fisher, *The Emergence of Standard English*, Kentucky: The University Press of Kentucky, 1996.

21 Plačiau žr. Giedrius Subačius, Rec. kn.: John H. Fisher, *The Emergence of Standard English*, Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 1996, *Archivum Lithuanicum* 1, Vilnius, 1999, 247–257.

22 Petras Jonikas, *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*, Čikaga: Lituanistikos instituto leidykla, 1987.

> tolimesnį ypač funkcinį išvystymą ir šios kalbos įgyvendinimą visuomenėje (Jonikas 1987, 21).

Čia Jonikas persako Haugeno straipsnio (1966) mintis (tiesa, jo *aspektus* pavadina *požiūriais*; *aspektą* keičia *požiūriu*, kaip lietuviškesniu žodžiu, ir kai kurie kiti JAV lietuviai). Tačiau ir šioje savo knygoje Haugeno minčių Jonikas visai nepanaudojo. Joniko klasifikacija vis tiek liko greičiau istorinė, o ne sociolingvistinė. Haugeno „požiūrių" Jonikas nepavertė chronologiškais, kaip kad buvo padarę Leithas, Milroy'ai, Lodge'as.

Trumpai Haugeno teoriją esu pristatęs ir pats[23].

Negalima sakyti, kad nepasitaiko ir kitokių teorijų, bandančių kitaip nei Haugenas nusakyti standartinių kalbų raidą. Štai George Thomasas[24] standartizavimą nusako taip:

> Kalbų standartizavimas yra sudėtingas procesas, kuriame įmanomos kelios stadijos. Jas galima taip nusakyti: 1) minimalus standartizavimas (*minimal standardisation*), 2) priešstandartis (*pre-standardisation*), 3) tikrasis standartizavimas (*standardisation proper*), 4) postandartis (*post-standardisation*) (Thomas 1991, 116).

Toks skirstymas taip pat galėtų būti labai reikšmingas, tik reikėtų, kad autorius nusakytų, kokie bendrinių

---

23 Giedrius Subačius, *Žemaičių bendrinės kalbos idėjos. XIX amžiaus pradžia*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, 17–20; Giedrius Subačius, „Two Types of Standard Language History in Europe", *Res Balticae* 8, Pisa, 2002, 131–150; Giedrius Subačius, „Perspectives of a History of European Standard Languages", *Lituanus* 48(1), 2002, 18–26.

24 George Thomas, *Linguistic Purism*, London & New York: Longman, 1991.

kalbų bruožai skirtini kiekvienam iš keturių etapų. Lakoniškai tai padaryti Thomasas bando. Štai apibūdinamas minimalus standartizavimas:

> Šita stadija, susijusi su rašomaisiais dialektais, dažnai paremtais šnekamąja koine, apibūdinama tuo, kad yra atvira turtėti iš įvairių šaltinių (Thomas 1991, 116).

Tačiau ką Thomasas laiko šnekamąja koine (kuo ji skiriasi nuo rašomosios?), kodėl tik šita pirminė stadija atvira turtėti? Ar jis mano, kad pirmiausia ima formuotis šnekamosios bendrinės kalbos užuomazgos, ir tik tada – rašomosios? Į visa tai lieka neatsakyta, neapibrėžiami būdingieji šios stadijos lingvistiniai ar socialiniai bruožai.

Antroji Thomaso stadija (priešstandartis) aprašyta taip:

> Šioje stadijoje matyti didesnis postūmis standartizuotos idomos link, paremtos viena tarme, kompromisu tarp dialektų ar koinė (Thomas 1991, 117).

Čia nurodytas tik kiekybinis aspektas – *didesnis postūmis*, bet kokiomis savybėmis šis postūmis skiriasi nuo pirmosios stadijos – visiškai nepasakyta. Netęsiant toliau Thomaso teorijos analizės galima apibendrinti, kad pritaikyti tokią teoriją atskiroms kalboms praktiškai nėra kaip, ji nėra tinkamai argumentuota, net nevadintina moksline. Pažiūrėjus į Thomaso knygos literatūros sąrašą, matyti, kad jis nesinaudojo nei Haugeno, nei Leitho, nei Milroy'ų darbais. Tad Thomaso teorija primena dviračio išradinėjimą – tik su kampuotais ratais.

4. Standartinės (bendrinės) lietuvių kalbos raidos etapai. Lietuvių kalbai taip pat būtų galima pritaikyti Haugeno schemą, ne tiek susietą su lietuvių tautos istorija, kiek nusakančią pačios standartinės (bendrinės) lietuvių kalbos ypatybes. Tai, kas vyko maždaug iki paskutiniųjų XIX amžiaus dešimtmečių, iki „Aušros" laikraščio pasirodymo 1883 metais lietuvių rašomosios kalbos istorijoje, galima pavadinti standartizuotų (dar ne standartinių) variantų raidos (konkurencijos) etapu (XVI–XIX amžiai), vykusiu prieš galutinį tarmės pasirinkimą. Tradiciškai vadinami rytietiškasis, vidurietiškasis, ir Rytų Prūsijos rašomosios kalbos variantai liudija ilgą kelių amžių etapą, kai nė vienas iš konkuravusių variantų nesustiprėjo tiek, kad nukonkuruotų visus kitus – taptų standartine (bendrine) lietuvių kalba.

Galutinai vakarų aukštaičių tarmės variantas nukonkuravo kitus, matyt, dviem paskutiniais XIX amžiaus dešimtmečiais. Tad galutinis lietuvių standartinės (bendrinės) kalbos *pasirinkimas* įvyko XIX amžiaus pabaigoje. Normų kodifikavimo funkciją visų pirma atliko Petro Kriaušaičio (Jono Jablonskio) 1901 metų veikalas *Lietuviškos Kalbos Gramatika. Rašytojams ir Skaitytojams Vadovėlis*[25]. Tai autoritetingas standartinės (bendrinės) kalbos kodų rinkinys, padaręs kalbos standartą lengvai prieinamą, išmokstamą, įdiegiamą. *Funkcijų tobulinimas* vyko nuolatos, bet ypač funkcijos išsiplėtė sukūrus Lietuvos valstybę 1918 metais, standartinė (bendrinė) kalba ėmė funkcionuoti administraciniame valstybės gyvenime,

---

25 Petras Kriaušaitis [Jonas Jablonskis], *Lietuviškos Kalbos Gramatika. Rašytojams ir Skaitytojams Vadovėlis*, Tilžė: Otto v. Mauderode, 1901.

pateko į kariuomenę, ypač plėtėsi mokykloje, Katalikų bažnyčioje. Lietuvių standartinės (bendrinės) kalbos *priėmimas* vyko pamažu, 1918–1940 nepriklausomos valstybės metais, bet turbūt tyrimai parodytų, kad daugiau kaip 50 procentų Lietuvos gyventojų pramoko standartinę (bendrinę) lietuvių kalbą vartoti (rašyti ir kalbėti) tik apie XX amžiaus vidurį. O šiuo metu, jei pasinaudotume Lodge'o (Milroy'ų) terminu, tebevyksta standartinės (bendrinės) lietuvių kalbos *palaikymas*.

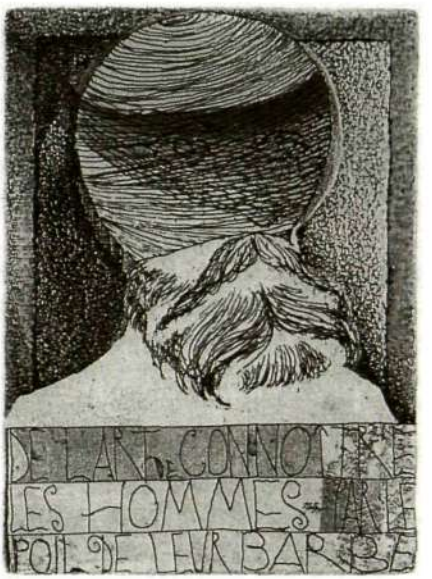

RAY FILIP

GYVANAŠLĖS ŠAKNYS

Su šaknimis išrauta – leiskimės į jos gyvenimą – mano motina,
Mergelė Senojo pasaulio tarsi plaukus iš midaus ir pieno;
Į klumpes įsispyrusioj jaunystėj – drovi būtybė,
Mielaširdingai triūsianti laukuos, kuriais daina ataidi
Iki baltų jazminų palei pakelių koplytstulpius.

Ta pati lininė sodžiaus mergaitė, besisukanti
DP šokių barakuose vokiečiams saksofonistams,
Ieškanti vyro, namų, šeimyninės laimės
Schleswig'e, Lübeck'e, Kiel'e, vyriškyj,
Kurio teritorija buvo padugnių pasaulis – Senasis ar /Naujasis –
Mano tėvas, kontrabandininkas, nepageidaujamas emigrantas,
Be tėvynės ir be širdies;
Karas atėmė iš jo viską, išskyrus priešiškumą,
Kurį nešiojosi savy
It nesusprogusią amuniciją
Nuo Vilniaus iki Ville-Emard,
Kur savo naujuosius namus sudaužė į šipulius,
Barstydamas baimę kiekvienam kambary.

Ta pati primušta žmona
Naktimis išeidavo
Iš savo vergystės namo
Į fabriką, kur laukė alinanti vienetinio darbo karuselė,
Plėšydavosi, kad išmaitintų savo vaikus,
Kęsdama sutartines Québécois separatistų patyčias,
Supakuodavo ir išpakuodavo miltų maišus, kurie iš jos paimdavo
/daugiau
Nei ji paimdavo iš jų, atsikosėdama krauju,
Devyniolika metų lenktynių su mašinų tempu,
Paspartintu tik jai vienai, ar būtų tai dieninė, ar naktinė pamaina,
Ligi to ryto, kada metė darbą, pati visai nusibaigus. Rupūžai!

Ta pati išmintinga dama, priiminėjanti gerbėjus
Nelyginant teutonų riterius, įsiveržusius į jos privatų skausmą,
Bandančius sugundyti savo pinigais: pasiūlymai,
Tokie pat tušti kaip loterijos bilietai.
Ji suvėrė senus lugėnus lyg dešras,
Priraišiotas prie vis labiau augančio nepasitikėjimo vyrais.
Šventadieniniai rūbai, jos vilkėti vykstant į Kanadą, dabar tėra
Užtiesalai nuo dulkių spalvotam televizoriui ir muzikiniam
/centrui.
Montrealio kapinės, kur atguls jos pelenai, skendi žieduose.
Būsimoji nuotaka, virtus Buvusiąja nuotaka,
Paliko tokia pat kilniaširdė
Ir stipri kaip kad žemės varomoji jėga,
Jos gyvenimas išsiskleidė it nekilnojama šventė;
Raudantis gluosnis, niekuomet neprisiliesiantis prie
/besistiebiančios žolės;
Į bažnyčią einančio skeptiko giedojimas chore
Jos baltų jazminų balsu, kuris vysta pro vestuvinį žiedą.

BAKSO KULTAS, IMIGRANTAS IŠDURTAS IR LYDYMO KATILO BURTAS

Vos tik išsilaipinęs iš laivo ar Boingo,
Aš prisipažįstu esąs bežadis.
Esu prarasta kalba,
Pakeistas vardas,
Svetingų namų ir šeštadieninių mokyklų vaiduoklis.
Esu vyrai iš Senosios Šalies, įsisupę į avikailio skrandas;
Esu jų palikuoniai Naujojoj Šaly: moterys, vilkinčios karakulio /kailinius.
Esu Euro-pajanai:
Dainos, kurių nedainuosi, ir šokiai, kurių nešoksi.
Esu kruvinu prakaitu uždirbti pinigai.
Esu neatimama teisė atimti:
Alžyrietis Horatio Alger, elektrikas iš Haičio,
Apsauginis iš Kubos, taksi vairuotojas iš Kalabrijos,
Žemės savininkas žydas, gyvenantis Floridoj,
Vietnamietis našlaitis, muzikantas čigonas.
Esu huteritas, menonitas, vahabi, bahai bei sikh išpažinėjas ir /alkoholikas.
Esu Kanados mozaika: lydymo katilas ant sniego.
Aš visuomet būsimoji karta,
Vaikas, vėl išsklaidęs naujakurio geresnio gyvenimo iliuzijas.
Esu tas suaugęs vaikas, rašantis angliškai,
Gimtoji kalba mintyse, primestoji – lūpose.
Jūs buvote Visuotine Gerove; aš esu visuotinis praradimas.
It pasaulio pilietis egzilyj,
Ar į užjūrį siųstas paketas, grąžintas siuntėjui –
Man neliko nieko kito, tik būti kanadiečiu.

JŪRA IR MANO BŪSIMOJI NUOTAKA

Filipinai švarūs.
Mėlyni Visayas *vandenys*
Auštant supa jos įsčių lopšį.
Besitaškanti Boholana *gražuolė,*
Mano rankos trokšta būti bangom
Švelniai glostančiom jos ilgus, juodus, vilnijančius plaukus.

O tomis baltomis smiltimis,
Ji vaikšto ar šoka?
Liepsna, tiesi pandanggo sa ilaw *žvakė.*
Jos moteriškas kvapas užgimęs iš jūros ir saulės,
Žvilgančių Gumamela *žiedalpių.*

Mergystės plėvė, praplėšta aborto metu –
Šundaktaris suklydo, palaikęs
Kiaušidžių cistą
Embrionu,
Mudviejų kūnai,
Baltas ir rudas,
Apsiveja vienas kitą, kad užgytų
Randai, kuriais esam.

Aukštai palmėse
Apsikabina tuko *ir* tiki.
Du metų laikai sutuokė salas,
Sietuvas ir koralų sodus,
Kurie išaugina spalvotą gyvenimą.
Apeiginių būgnų oda,
Kalkakmenio laiko ritmas,
Padauginimo stebuklas:
Rifų žuvys, ryžiai, mišrios poros.

Manosios Filipinos aistra peni mane
Savo burna, sklidina kokoso kremo.
Pabučiuok jos šokoladinių kalvų spenelius
Ir kilk aukštyn dainuodamas!

Anapus mūsų prisilietimo
Driekiasi saulėtos povandeninių uolų gelmės.
Gyvatžuvės lenda į drėgnus užtekius
Ir duburius liūčių sezono metu.
Išsiveržia ant mūsų pirštų
Bohol *jūros siautulys.*

KRYŽIŲ KALNAS PRAGARE

Toji kalva, paties Dievo širdis,
Paremia sukilusius:
Į viršukalnes kopiančias visažales rūtas,
Ar tuos spiečius kryžių, po kuriais neatgulęs joks mirusysis.
Kryžiai iš ąžuolo ir iš šiekštų kankiniams ir tremtiniams,
Kryžiai, kaldinti iš geležies, išlieti iš betono, padirbinti tyloj,
Kryžiai, supinti iš šiaudų, bylojantys apie kilnumą, slypintį
/kukliose rankose;
Kryžiai, numegzti iš vilnos, su kryžiais, išsiuvinėtais nėrinių
/pakraščiuose;
Kryžiai, prikalti prie kryžių, išrikiuoti kažin keliais aukštais, su
/stogeliais ir tabernakuliais;
Kryžiai, suvirtę ant kryžių, į vis augančias krūvas, kurios
/nuskurdina dangų;
Kryžiai, nepaliekantys oro aukojimui: žvakės, puokštės, ikonos,
/vėliavos;
Kryžiai, nupinti iš džiovintų gėlių, žolės ir šviežio sielvarto;
Kryžiai, laikantys kabančius rožinių sodus;
Kryžiai iš metalo, įstatyti į tuščius butelius,
Kryžiai, išdabinti spinduliuojančiais saulės ratų stipinais;
Kryžiai po kojom Sopulingosios Motinos, lyg po piliorium;
Kryžiai akmenim paramstyti ant kelmo altoriaus;
Kryžiai, grubiai ištašyti iš granito ar gintaro,
Kryžiai, išplėšyti iš popierinių pinigų,
Kryželiai iš Laterano – liaudies barokas
Iš sukilimų ir prietarų
Kad gyvieji galėtų
Ilsėtis ramybėje.

Kryžių miškas
Atsilaikė prieš bombas,
Buldozerius, dinamitą, kirvius, vandenį, ugnį,
Totorių, carų, Hitlerio, Stalino, sovietų
Mirusiųjų kaulais mušamus būgnus.
Naktį beginklė kariauna
Iš vieno, dviejų ar daugiau tikinčiųjų
Vėl pakels kryžius sutemoms pražudyti.
Svastika, sielos deformacija,
Atsitiesus ir virtus tauriu krucifiksu.
Kryžiai:
Sulaužytos laiko strėlės,
Apverčiančios neapverčiamą
Revoliuciją.

Dvasia niekuomet nepailsta nuo taikos,
Kaip kad kūnas niekuomet nepailsta nuo švelnumo.
Vis dar juntama maloninga mirtingųjų godonė
Lūkuriuoja ant kalno,
Maldininkas, senas kaip vėjas,
Vieta
Įkopt į
Atleidimo pavidalą –
Paliekant vietos likusiajam pasauliui

Vertė Kristina Sakalavičiūtė

FILMO ANOTACIJA: IŠ PARIBIO Į VIS LABIAU POPULIARĖJANTĮ ŽANRĄ

DALIA CIDZIKAITĖ

Anotacija kaip reiškinys nėra naujas. Pirmiausia atsirado knygų anotacijos, vėliau pradėti anotuoti kur kas įvairesni dalykai: filmai, spektakliai, televizijos laidos, restoranai, muzika, kultūriniai renginiai ir pan. Anotacijos žanras nėra plačiai aptartas lingvistų ir sociolingvistų darbuose nei žanriniu, nei kalbiniu aspektu. Nors jis ir paplitęs visame pasaulyje, bandyti jį apibrėžti yra sunkiau nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Visų pirma, susidurtume su anotacijų tekstų ir pavadinimų įvairove: nors anotacijos žanras bendras visam pasauliui, anotaciją apibūdinantys pavadinimai determinuoti kultūriškai. Čia aš ir pabandysiu aptarti anotacijos žanrą; vėliau, savo tyrimo objektą susiaurinusi iki filmo anotacijos, parodysiu jo įvairovę bei pakitusį statusą, pasiremdama dviejų kultūrų – amerikiečių ir lietuvių – pavyzdžiais iš spaudos ir interneto.

Anotacijų būna įvairių: knygų, filmų, restoranų, muzikos, teatro, šokio, madų, automobilių etc.[1] Lyginant

1 Ilgą laiką ypač populiarios buvo knygų anotacijos. Jos turi bene giliausią tradiciją rašto istorijoje.

amerikiečių ir lietuvių kultūras šiuo aspektu, galima pastebėti, kad lietuvių anotacijų įvairovė anotuojamų objektų prasme yra nepalyginamai kuklesnė už amerikiečių. Stokodama konkrečių pavyzdžių iš lietuvių spaudos, pasiremsiu lietuvišku tekstynu, pateiktu internete[2]. Daugiausiai anotacijos vartosenos atvejų yra susiję su knygomis bei jų leidyba. Štai respublikiniuose laikraščiuose iš septynių pateiktų atvejų, net keturi skirti knygų anotacijoms, vietiniuose laikraščiuose – iš trijų vienas atvejis, populiariojoje periodikoje – iš penkių keturi, specialiojoje periodikoje iš dviejų du. Kiti atvejai: trys skirti reklaminei anotacijai, vienas – televizijos laidos ar renginio anotacijai, vienas – parodos anotacijai įvardyti. Šiek tiek įvairesnių atvejų pateikta negrožinės literatūros tekstyno dalyje[3], iš kurių visos yra skirtos knygai, straipsniui ar dokumentui apibūdinti. Tad lietuviškas anotacijos kontekstas, remiantis tekstyno medžiaga, beveik neišeina iš siaurų anotacijos, kurios pagrindinis anotuojamas objektas yra spausdintas leidinys, rėmų. Tą patvirtina ir lietuviški žodynai, kuriuose anotacijos apibrėžimas vienaip ar kitaip siejamas su knygų anotacijomis, pasitelkiami knygų anotacijos pavyzdžiai[4]. Minėtas tekstynas nepateikia filmo anotacijos termino, nors filmo anotacija paskutiniu metu yra tapusi itin populiari lietuviškos spaudos ir interneto puslapiuose. Filmų anotacijoms skiriami paskutiniai Lietuvos dienraščių

---

2 Lietuviško tekstyno adresas internete: http://donelaitis.vdu.lt

3 Čia randame tokių mažai kam girdėtų anotacijos pavartojimo atvejų kaip: suvestinė anotacija, tikslinamoji anotacija, rekomendacinė anotacija, bendroji anotacija, aiškinamoji anotacija ir t.t.

4 Pavyzdžiui, *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, 34.

bei žurnalų puslapiai greta televizijos programų apžvalgų ir horoskopų skyrelių.

Skirtingai nuo lietuviškų anotacijų, anotacijų įvairovė aprašomų objektų aspektu, aptinkama amerikiečių periodikoje, yra didelė[5]. Yra filmams skirtų anotacijų, anotacijų, skirtų teatrui, restoranams, paskaitoms. Paprastai tokios anotacijos yra trumpos, informatyvios, lakoniško stiliaus, panašios kompozicijos. Viena nuo kitos jos tesiskiria anotuojamu dalyku.

Anotacijai artimiausi žanrai būtų *recenzija* (review), *reklama* (advertisement), *anonsas* (announcement), *plakatas* (poster). Kaip pažymi Vicki Fitzpatrick knygoje, skirtoje knygų anotacijoms rašyti, anotacijos yra sudėtinė anonsų dalis[6]. Artimiausiais knygų anotacijai žanrais ji laiko *recenzijos* (review) ir *konspekto* arba *santraukos* (abstract) žanrus. Brėždama ribą tarp *anotacijos* ir *santraukos* Fitzpatrick nurodo, jog santrauka pateikia kondensuotą viso knygos turinio versiją. Jos nuomone, santraukos naudojamos techniniams tikslams ir aptaria kūrinio problemas, jo sukūrimo metodus, technikas, pabaigą. Mėgindama *anotaciją* atskirti nuo *recenzijos*, Fitzpatrick pabrėžia, jog anotacija nėra recenzija, nes pastaroji suteikia bendrą informaciją apie kūrinio turinį, aptaria to kūrinio sukūrimo intencijas ir komentuoja ar analizuojamas kūrinys turės pasisekimą, ar ne. Recenzija, pasak jos, yra asme-

---

5 Paprastai anotacijas galima rasti bet kurio Amerikos dienraščio ar žurnalo puslapiuose. Tačiau, skirtingai nuo lietuvių, čia taip pat yra ir tik vienam objektui (filmams, spektakliams, televizijai, automobiliams) skirtų leidinių, kurių didžioji tekstų dalis yra ne kas kita, o anotacijos.

6 Vicki Fitzpatrick, *Creating an Annotation*. Washington National Library Service,, 1979, 1.

ninė kieno nors nuomonė ir po ja visuomet pasirašoma arba asmeniškai, arba grupe. Kaip vėliau pamatysime iš anotacijų pavyzdžių, dabar toks anotacijos ir recenzijos skyrimas nėra pakankamas. Jis neatspindi pakitusio anotacijos žanro statuso kitų žanrų atžvilgiu[7]. Ilgą laiką būdama antriniu žanru, marginalija, ilgainiui anotacija tapo ne tik įvairesniu bei populiaresniu reiškiniu, apėmusiu vis daugiau ir daugiau objektų, bet ir komplikuotesniu reiškiniu, išryškėjusiu bandant nustatyti jos ribas su artimais jai žanrais, kaip antai, recenzija.

Amerikos spaudoje žodis „anotacija" (annotation) beveik nevartojamas. Šį žodį sėkmingai pakeitė kiti pavadinimai. Bene kiekvienas laikraštis ar žurnalas turi tik jam vienam būdingą pavadinimą, kuris yra ne kas kita, o anotacijos pakaitalas[8]. Štai keli pavyzdžiai: restoranų anotaci-

---

7 Savo knygoje *Writing in the Margin. From Annotation to Critical Essay* (New York: McKay, David McKay Company, Inc., 1976) Ronald Primeau žodį „anotacija" linkęs vartoti tik drauge su būdvardžiu „marginal", žodžių junginį „marginal an-notations" neretai pakeisdamas sinonimišku „marginal comments", tiesiogiai nurodančiu anotacijos kaip žanro istorines ištakas. Anotacijos pavadinimas yra kilęs iš skaitytojo pastabų, komentarų, jo įrašytų knygos paraštėse. Tokias pastabas-komentarus Primeau laiko bet kokio kūrybinio proceso pradžia, juos pavadindamas užuomazgomis naujoms mintims atsirasti. Ilgainiui tokių pastabų-komentarų tekstas imtas vadinti anotacija.

8 Pasak vienos mano pašnekovės, šiuo metu dirbančios *Chicago Sun-Times* laikraštyje, neretai skilčių ir skyrelių pavadinimai kuriami žurnalistų drauge, paprastai prieš prasidedant darbo dienai redakcijoje. Jos nuomone, amerikiečiai yra linkę ieškoti naujų, šviežiai ir šmaikščiai skambančių pavadinimų savo rubrikoms laikraštyje pavadinti. Dėl šios priežasties, matyt, žodis „anotacija" jiems turi pernelyg konotuotą ir

jos žurnale *Chicago Magazine* vadinamos ne anotacijomis, o *rekomendacijomis* (recommendations), žurnalas *New York* turi skiltį pavadinimu *„cue"* (užuomina, pastaba), kur apžvelgiami filmai, knygos, spektakliai, menas, muzika, restoranai, klubai ir kiti kultūriniai renginiai. Laikraštis *Chicago Tribune* turi skiltį *„movie capsules"* (filmų kapsulės), kuri paraštėje apibūdinama kaip „capsule reviews of movies in current release." Tas pats *Chicago Tribune* penktadienio numeriuose turi dar vieną skiltį, pavadintą *„shorttakes"* (trumpai). Laikraštis *The Onion* naujai pasirodžiusius filmus, spektaklius, muziką, skaitymus apžvelgia skiltyje *„picks"*, lietuviškai verčiamoje kaip „geriausieji" arba „išrinktieji". Žiniasklaidai skirtas leidinys *Entertainment weekly* turi skiltį *„Movies forecast"* (filmų prognozė). Savaitiniame *Chicago Reader* laikraštyje filmų anotacijos vadinamos *komentarais* (commentary), o spektaklių – *recenzijomis* (reviews). Čikagoje leidžiamas *Newcity* tekstus, skirtus filmams, spektakliams, muzikai ir skaitymams apžvelgti, vadina *previews* (anonsai) ir *recommendations* (rekomendacijos) arba *short runs* (trumpai).

Įdomu yra tai, jog beveik visų čia išvardintų Amerikos periodikos leidinių paraštėse galima rasti žodį „review", bet ne „annotation", nors savo forma (kompozicija, sutrumpinimais, simboliais ir kt.), turiniu, paskirtimi bei atliekamomis funkcijomis tie tekstai labiau panašūs į anotacijas nei į recenzijas. Taigi šiuolaikinėje amerikiečių spaudoje riba tarp anotacijos ir recenzijos nėra aiški ir nusistovėjusi, nors naujų pavadinimų kūrimas bei sėkmingas jų vartojimas vietoj anotacijos lyg ir leistų

---

fiksuotą reikšmę – tai labiau akademiniam diskursui tinkantis terminas.

kalbėti apie bandymus tą ribą nubrėžti. Ši pastaba dar kartą primena apie pasikeitusią anotacijos žanro situaciją šiandieniname kontekste, apie senų ribų išsitrynimą ir naujų formavimąsi. Tuo pat įdomu paminėti ir vykstantį atvirkštinį procesą – bandymą visus tekstus, skirtus kultūriniams renginiams apžvelgti, vadinti vienu *review* vardu. Tai leistų kalbėti ne apie ką kita, o apie kultūrinę amerikietiškosios visuomenės globalizaciją.

Aptariant *anotacijos* termino vartoseną lietuviškame kontekste, situacija ir vėl kitokia. Jeigu amerikiečių spaudoje terminas *anotacija* ir nėra vartojamas, jis turi ne vieną ir ne du jį pavaduojančius pavadinimus. Lietuvių spaudoje žodis „anotacija" neaprėpia tokios didelės erdvės ir nepasižymi tokia didele įvairove kaip amerikiečių atveju. Lietuviško termino *anotacija* vartosena vis dar išlieka labai siaura, o kiekybiškai ne tokia dažna: knygos/leidinio anotacija, parodos anotacija, kultūrinio renginio, televizijos laidos anotacija, filmo anotacija, iš kurių knygos/leidinio anotacija yra pagrindinė anotacijos žanro rūšis. Tad lietuviškame kontekste anotacijos žanras tebėra paribyje, kitų žanrų paraštėse ir telieka spėlioti, kokią kryptį ir pagreitį jis įgis po keleto metų, vis labiau įsigalint reklamai Lietuvos žiniasklaidoje.

Antroje straipsnio dalyje atidžiau pažiūrėsiu į filmo anotacijos žanrą, aptarsiu tokius filmo anotacijos aspektus kaip: 1) filmo anotacijos komunikacinės funkcijos, 2) adresato problema, 3) autorystės problema, 4) anotacijų struktūra/-os, 5) kalbiniai filmo anotacijų požymiai. Šiek tiek detaliau pakalbėsiu apie įtikinėjantį, reklaminį ir ideologinį filmų anotacijų aspektus. Taip pat nebus pamiršti

ir kultūriniai skirtumai, išryškėsiantys tarp amerikiečių ir lietuvių filmo anotacijų.

Vienoje savo knygų, skirtų žiniasklaidos diskursui, Norman Fairclough skiria tokius žiniasklaidai būdingus aspektus (funkcijas): a) informacinį (informative), b) edukacinį (educational), c) įtikinėjantį (persuasive), d) ideologinį (ideological), e) reklaminį (advertising), f) pramoginį (entertaining)[9]. Be jokios abejonės, viena pagrindinių filmo anotacijų funkcijų yra informuoti skaitytoją apie naujai pasirodžiusį arba netolimoje ateityje pasirodysiantį filmą. Pavyzdžiui, amerikiečių filmo anotacijoje, skirtoje netrukus kino teatro ekranuose pasirodysiančiam filmui, jokios kitos funkcijos ir nerasime, kaip tik informuoti, supažindinti skaitytoją su nauju filmu. Pagrindinis tokios anotacijos tikslas – trumpai nupasakoti filmo turinį, informuoti, kuriame kino teatre jį galima bus pamatyti:

> *"Fighter"*– Two 70-year-olds set out to revist the Europe of their childhoods, and the film follows their trip to the old country – and how that journey affects their friendship. No MPAA rating (at Music Box Theatre). (Paimta iš *Chicago Tribune*, Feb. 15, 2002).

Arba štai lietuvių filmo anotacija:

> *Memento***** – Leonardas (Guy Pearce) ieško žmogaus, kuris išprievartavo ir nužudė jo žmoną. Paieškas apsunkina Leonardo liga – jis iškart užmiršta tai, kas atsitiko prieš akimirką, bet puikiai atsimena visą gyvenimą iki žmonos mirties... Šį psichologinį trilerį sukūrė režisierius Christopheris Nolanas, taip pat vaidina Carrie-Ann Moss,

9 Norman Fairclough, *Media Discourse*. London, New York: Edward Arnold, 1995.

Stevenas Tobolovsky (JAV, 2001) (Vilnius). (Paimta iš *7 meno dienos*, 2002.01.24).

Abi čia pateiktos filmo anotacijos labai glaustai (amerikiečių vienu, lietuvių – dviem sakiniais) papasakoja filmų turinius. Abiejose sutelktas didelis informacijos kiekis (nuo amerikietiškosios lietuviškoji anotacija tesiskiria tuo, jog joje informacijos yra šiek tiek daugiau – nurodytas filmo režisierius ir jame vaidinantys aktoriai). Sintaksiniame lygmenyje sakiniai sudėtiniai arba išplėstiniai, abiejuose pavartojamas skyrybos ženklas – brūkšnys. Jis šiuose tekstuose ne tik pagyvina bei paryškina sakomą mintį, bet dar svarbiau – tarsi tiltas susieja filmo istorijos pradžią su jos pabaiga (amerikietiškasis pavyzdys) arba įvardija pagrindinę intrigą filme (lietuviškasis atvejis).

Trečiąjį – įtikinėjantį – aspektą filmo anotacijose puikiai iliustruoja vadinamosios žvaigždutės. Tai vienas populiariausių ir labiausiai į akis krintančių įtikinėjimo būdų[10]. Žvaigždučių simbolius (jų skaičius nusako anotuojamo filmo įvertinimą) naudoja ir lietuviai, ir amerikiečiai. Vienintelis skirtumas – lietuvių aukščiausiai įvertintas filmas turi penkias žvaigždutes, amerikiečių – keturias. Kas apsprendžia vienokį ar kitokį žvaigždučių skaičių? Lietuviškų filmo anotacijų atveju nėra aišku, išskyrus tuos atvejus, kai patys skaitytojai gali įvertinti filmą, t.y.

10 Ne visi laikraščiai ar žurnalai naudoja žvaigždutės ženklą filmui įvertinti. Štai, pavyzdžiui, Čikagos laikraštis *Newcity* vietoj žvaigždutės vartoja rodyklės ženklą. Jis reiškia, jog filmas yra rekomenduojamas.

nuspręsti, kiek žvaigždučių filmui duoti[11]. Amerikiečių filmo anotacijose žvaigždučių skaičių nustato jų autoriai.

Žvaigždutės filmo anotacijoje ne tik įvertina filmą, bet ir reklamuoja jį. Ne paslaptis, kad žiniasklaida yra vienas iš pagrindinių reklamos kanalų. Žinoma, ne visoms žiniasklaidos rūšims tenka vienodai reklamos, tačiau absoliučiai visos yra pritaikytos reklamai. Filmo anotacijos atveju reklamavimo funkciją atlieka jau minėtos žvaigždutės ir, žinoma, patys anotacijų tekstai. Pavyzdžiui,

> *About Last Night...* – One of the year's best movies [*pabraukta mano*] stars Rob Lowe and Demi Moore in a love story set in the singles' jungles of Chicago. Jim Belushi and Elizabeth Perkins play the two best friends, jealous because they're losing out to romance. The movie knows all the basic singles scenarios, and sees through them all. It's a great love story and a great comedy**** ('86), Ebert, 1986 – Rated R (Paimta iš *Chicago Sun-Times*, 1986).

Anotacija pradedama ir užbaigiama vertinamaisiais žodžiais „one of the year's best movies" ir „It's a great love story and a great comedy" (Pastarasis sakinys yra puikus filmo reklamavimo pavyzdys. Vienu šūviu nušaunami du zuikiai: leidžiama suprasti, jog nuėję į šį filmą, jūs turėsite progos pamatyti ne tik nuostabią meilės istoriją, bet ir gerą komediją. Taigi siūlomi du malonumai vienu metu). Maža to, pati teksto intonacija skamba labai teigiamai – filmu, be jokios abejonės, žavimasi. Ir net toks sakinys, kaip: „The movie knows all the basic singles scenarios [. .]" kitame kontekste gal ir neturėtų tokios vertinamosios galios, bet čia, visos anotacijos kontekste, ši

11 Toks yra, pavyzdžiui, lietuviškos internetinės svetainės *Delfi* puslapis, skirtas filmams pristatyti.

pastaba tampa dar vienu geru filmo požymiu, teigiamu jo įvertinimu.

Panašiai elgiamasi ir lietuvių filmų anotacijose:

> *Bridžitos Džouns Dienoraštis**** – ir Lietuvoje populiaraus Helen Fielding romano ekranizacija. Bridžitą Džouns galima pavadinti pirmąja universalia šio amžiaus heroje – tai jauna moteris, kuri ieško meilės, kovoja su antsvoriu, polinkiu į rūkalus ir alkoholį, su savo motina ir savimi. Su šia angle susitapatina milijonai pasaulio moterų. Kine ją įkūnijo amerikietė Renee Zellweger. Vieną dieną Bridžita nusprendžia iš esmės pakeisti savo gyvenimą. Netrukus ji užmezga romaną su savo šefu mergišiumi Danieliu (Hugh Grant), o horizonte pasirodo respektabilus advokatas Markas Darsis (Colin Firth)... (rež. Sharon Maguire, D. Britanija, 2001). (Vilnius) (Paimta iš *7 meno dienos*, 2002.01.24).

Čia filmas reklamuojamas dar subtiliau. Į pagalbą pasitelkiamas tariamasis lietuvių kultūrinis provincialumas. Anotacijos pirmieji žodžiai „ir Lietuvoje populiaraus [. . .]" tarsi įtaigauja lietuviams, jog ir jie priklauso tai bendrai Helen Fielding romanu besižavinčiųjų miniai. Toliau ši mintis plėtojama teigiant, jog pagrindinė filmo herojė Bridžita yra pirmoji universali mūsų amžiaus herojė ir kad su ja susitapatina milijonai viso pasaulio moterų. Vardijimo logika išradinga: Lietuva – universali šio amžiaus herojė – pasaulio moterys. Tokiu dėstymu siekiama pasiekti kuo daugiau tikslų: priartinti filmą prie Lietuvos žiūrovo, apeliuojant į romano populiarumą ir herojės universalumą, antruoju sakiniu filmą adresuojant išskirtinai moteriškai auditorijai. Visuotinio populiarumo ir apskritai bendrumo su visu likusiu pasauliu nuotaikos šioje anotacijoje tikrai netrūksta. Ir nors tiesiogiai nesiū-

loma to filmo žiūrėti, tarp eilučių nesunku perskaityti ir tą vienintelę pagrindinę mintį: visame likusiame pasaulyje populiarus yra ne tik romanas, bet ir jo ekranizacija, tad eikite, žiūrėkite ir susiliekite su pasauliu, dar kartą tapkite masinės kultūros dalimi.

Ketvirtasis – ideologinis – aspektas yra glaudžiai susijęs su įtikinėjamuoju aspektu, nors pats Fairclough šiuos du aspektus ir yra linkęs atskirti. Praktikoje ideologinį[12] ir įtikinėjamąjį aspektus filmo anotacijose nėra sunku pastebėti. „Movie Rating System"[13] – vienas iš akivaizdesnių ideologinio ir įtikinėjamojo aspektų susiliejimo pavyzdžių. Šios sistemos esmė ir tikslas – įvertinti filmą (jo turinį, temas, kalbą, prievartos scenas, nurodyti, ar yra nuogo kūno bei sekso elementų, narkotikų vartojimo atvejų) pagal tai, kuriai žiūrovų grupei jis yra tinkamas, ir apie tai informuoti visuomenę. Štai, pavyzdžiui, raidė G reiškia, jog filmas skiriamas bet kurio amžiaus žiūrovui, ji parodo, jog tokia raide įvertintame filme nėra jokių sekso scenų, narkotikų. Filmo kalba neperžengia kasdieninės šnekamosios kalbos ribų. Raidė R – jog filmą gali žiūrėti tik 17 metų sulaukęs žiūrovas ir tik lydimas tėvų ar kitų vyresniojo amžiaus žmonių. Tokiame filme gali būti suaugusiems skirtų scenų, kuriose vartojami narkotikai, daug prievartos ir sekso. Ir nors teigiama, jog ši filmų ver-

---

12 Ideologija šiuo atveju suprantama gana plačiai – kaip tam tikrų idėjų ar tikėjimų visuma, atstovaujama tam tikros visuomenės grupės ar vienos asmenybės ir taikoma praktikoje.

13 Pastaroji yra būdinga amerikiečių kultūrai (praktikoje tai vadinama MPAA – Motion Picture Association of America – rating). Lietuvių periodikoje tokios filmų vertinimo sistemos dar nėra, nors Lietuvos televizijoje tai jau ne naujiena.

tinimo sistema yra savanoriška[14] ir neprivaloma, ji atstovauja tam tikros Amerikos visuomenės grupės interesams bei gina jos moralinius įsitikinimus.

Paskutinioji pastaba leidžia plačiau aptarti ideologinį filmo anotacijų aspektą, kuris šiuo atveju nebūtinai turi būti vertinamas neigiamai. „Movie Rating System" yra ne tik bandymas įvertinti ir įtikinti skaitytoją, bet ir bandymas sudrausti/uždrausti. (Anot Fairclough, tai galima įvardinti ‚prohibition' – „rules for who says to whom and where"[15].) Jau anksčiau buvo užsiminta, jog ši sistema atstovauja vienos visuomenės grupės interesams, o filmų skirstymas į penkias grupes yra ne tik dar viena filmų klasifikacija, bet gana griežti ideologiniai rėmai, nurodantys filmo tinkamumą/netinkamumą, atspindimą filmo anotacijoje. Fairclough nuomone, „Appropriateness models in sociolinguistics or in educational policy documents should therefore be seen as *ideologies*, by which I mean that they are projecting imaginary representations of sociolinguistic reality which correspond to the perspective and partisan interests of one section of society or one section of a particular social institution – its dominant section." Nors ši Fairclough pastaba yra taikoma tik sociolingvistinių ir edukacinių dokumentų ideologiniams aspektams aptarti, ji

---

14 Tariamą laisvą pasirinkimą puikiai parodo toks pavyzdys. Į klausimą, „who enforces the ratings," atsakoma taip: „While the decision to enforce the rating system is purely voluntary, the National Association of Theater Owners estimate that the majority of theaters observe the Classification and Rating Administration's guideliners [*pabraukta mano*]" – www.filmratings.com/questions.htm

15 Norman Fairclough, *Critical Language Awareness*, London, New York: Longman, 1992, 50.

tinka ir filmo anotacijoms. Filmo anotacijų atveju ta visuomeninė institucija yra Amerikos kino asociacija (Motion Picture Association of America) drauge su Nacionaline kino teatrų savininkų asociacija (National Association of Theatre Owners).

Adresato problema filmo anotacijoje yra susijusi su pačios anotacijos autorių sau keliamais tikslais, užduotimis ir prioritetais. Tai yra kodėl filmo anotacija rašoma, kokiam skaitytojui ji skiriama. Didesnės filmo anotacijų dalies adresatas yra paprastas skaitytojas (arba būsimas žiūrovas), atsiverčiantis laikraštį ar žurnalą arba atsidarantis puslapį internete pažiūrėti, kokie nauji filmai pasirodė kino ekranuose ir ar verta tuos filmus pažiūrėti. Tokių anotacijų tikslas – kuo lakoniškiau išdėstyti filmo turinį arba labai bendrais sakiniais nusakyti jo temas. Jos trumpos ir informatyvios. Būtent tokių filmo anotacijų ir yra daugiausia tiek amerikiečių, tiek ir lietuvių spaudoje:

> *Mulen Ružas**** – jaunas poetas Kristianas (Ewan McGregor) atvyksta ieškoti laimės į Paryžių ir įsimyli kabareto dainininkę Satin (Nicole Kidman). Dainininkė mirtinai serga, ji blaškosi tarp meilės ir pinigų. Australų režisierius Bazas Luhrmannas sukūrė filmą, kurio pasaulis – milžiniškas paviljonas. Jame viskas juda, kunkuliuoja, viskas tampa stilizacijos objektu. Šioje grandiozinėje kičo apoteozėje skamba įvairių laikų muzikos hitai (Australija, JAV). (Vilnius) (Paimta iš *7 meno dienos*, 2002.01.24).

Pirmaisiais dviem sakiniais skaitytojas supažindinamas su filmo turiniu ir pagrindiniais filmo herojais. Tuo pačiu nurodoma, kas tuos vaidmenis atlieka. Trečiasis sakinys pristato filmą sukūrusį režisierių ir pateikia pakankamai abstrakčiai suformuluotą įspūdį apie filmą – „Mulen Ružo" pasaulis yra milžiniškas paviljonas.

Ketvirtuoju sakiniu tas įspūdis sukonkretinamas, o penktuoju – įvardijamas filmo žanras: tai kičinio pobūdžio miuziklas. Kaip matome, šioje lietuviškoje filmo anotacijoje informatyvumas sumaniai jungiamas su lakoniškumu.

Yra filmų anotacijų skirtų šiek tiek kitokiems kino mėgėjo interesams patenkinti. Lyginant *7 meno dienų* „Mulen Ružo" anotaciją su lietuvių internetiniame *Delfi* puslapyje pateikta to paties filmo anotacija, nesunku pastebėti, jog pastaroji anotacija nuo pirmosios skiriasi ne tik didesne apimtimi ir detalesniu dėmesiu filmo turiniui, bet ir informacijos kiekiu (savotiška pagarba filmo „virtuvei"[16]). *Delfi* anotacijoje išvardijama daugiau filme vaidinančių aktorių, nurodomas filmo žanras, filmo trukmė, jo oficialus platintojas, pateikiamos kitos nuorodos: oficialus filmo tinklapis, keletas recenzijų. Pačios anotacijos tekstas sudėtingesnis: cituojamas filmo režisierius, skaitytojas supažindinamas su filmo šaltiniais ir sukūrimo intencijomis. Tai daugiau analitinio, o ne tik informa-

16 Apie filmo „virtuvės" svarbą ir pagarbą jai išgirdau vienoje iš mano lankytų paskaitų, skirtų filmui. Vienas iš svarbesnių reikalavimų, kalbant apie filmą, buvo: „know as much as possible about the film you are showing/speaking about: about the director, the producers, was the work commissioned by TV, how much freedom did the director have, the director's body of work, the film's genre, the background production and distribution history of the film" (medžiaga iš paskaitos lankytos Ilinojaus universitete Čikagoje, 2001, rugsėjo 26 d.). Tokiais reikalavimais dar labiau sekama kitame lietuviškame tinklapyje www.filmai.lt. Jame, be jau *Delfi* matytų, yra išvardinti scenarijaus autorius/-iai, prodiuseriai, kompozitorius, filmo originalo kalba ir pan.

tyvaus, aprašomojo pobūdžio tekstas[17]. Taip pat daugiau dėmesio skiriama filmo formai: muzikai, choreografijai, dekoracijoms. Nėra abejonių, jog *Delfi* filmo anotacija yra orientuota į šiek tiek kitokį skaitytoją nei *7 meno dienų* filmo anotacija[18].

Gana sunku filmo anotacijas apžvelgti struktūros bei kalbinės raiškos aspektais. Ypač į akis krenta periodikoje ir internete pateikiamų filmo anotacijų skirtumai. Dar įdomesne iliustracija struktūros bei kalbos atžvilgiu galėtų būti kito lietuvių internetinio puslapio anotacijos. Čia anotacijų stilius bei kalba neišlaiko vienodumo, nesunku pastebėti, jog atskiros teksto pastraipos priklauso skirtingiems kalbos registrams (tą puikiai parodo ir grafinė teksto išvaizda). Taikant Fairclough terminologiją, tokio tipo tekstą vadintume sluoksniuotu (layered) tekstu. Paprastai anotacija pradedama sakiniu-antrašte, pvz.: „Geriausias 'juodasis' kriminalas po 'Bulvarinio skaitalo'!", kuris labiau panašus į trumpus reklaminius anonsus televizijoje (atkreiptinas dėmesys į šauktuką), nei į spaudoje sutinkamą anotaciją. Šiuo sakiniu filmas įvertinamas (geriausias), nurodomas jo žanras (kriminalas), palyginamas su kitu garsiu to paties žanro filmu – „Bulvariniu skaitalu". Kalba gyva ir efektinga, neabejotinai ja siekiama

17 Tuo *Delfi* filmų anotacijos panašios į recenzijas, kur vienas svarbesnių skiriamųjų požymių – analitiškumas. Tokie tekstai yra puikūs pavyzdžiai, kai yra peržengiamos vieno žanro (šiuo atveju anotacijos) ribos, pasinaudojant kitų žanrų ypatybėmis ir tokiu būdu sukuriant keistą kelių žanrų jungtį.

18 Tiesa, čia svarbus ir tas faktas, jog internetas yra kitoks žiniasklaidos kanalas su savo specifine erdve bei kt. ypatybėmis.

kuo didesnio poveikio skaitytojui, pavartojamas net slengas – „juodasis" (o jį lietuviškoje spaudoje vargiai ar būtų įmanoma aptikti). Toliau – išsami informacija apie filmą: režisierių, scenarijaus autorių, prodiuserius ir t.t. Tai informacinio tipo diskursas. Kita pastraipa, trumpai apibūdinanti filmą, kaip ir antraštė, priskirtina televizijos anonso žanrui: ji trumpa, vartojama klausiamoji sakinio forma, vienaskaitos antrasis asmuo. Po to sekančios keturios pastraipos skirtos filmo turiniui bei kitai informacijai (pagrindiniams filmo herojams, aktoriams ir pan.). Ši teksto atkarpa panašiausia į spausdintas filmo anotacijas.

Spausdintos filmų anotacijos yra paprastesnės struktūros ir stilistikos. Čia paprastai pasiliekama vieno žanro – anotacijos – ribose, tekstas nėra daugiasluoksnis, išlaikomas stilistiškai vienodas, vieno tipo diskursas. Tokių anotacijų tiek lietuvių, tiek ir amerikiečių spaudoje yra daugiausia.

Atskirai reikia aptarti ir filmo anotacijų autorystės problemą[19]. Šalia visų filmų anotacijų amerikiečių spaudoje yra nurodyti autoriai. Taigi autorystės problema čia neegzistuoja. Tuo tarpu lietuviškos filmų anotacijos yra anoniminės – autorių, parašiusių ar kitaip prisidėjusių prie filmo anotacijų pasirodymo spaudoje, vardai bei pavardės lieka nežinomos. Tai leidžia aptarti dar vieną kultūrinį filmų anotacijų skirtumą. Amerikiečių autorinės filmų anotacijos periodikoje gyvesnės, jose išsakoma asmeninė nuomonė apie filmą, žodynas įvairesnis, spalvingesnis, nevengiama pavartoti šnekamosios kalbos žodžių bei slengo. Savo įvairumu ir ekspresyvumu ypač išsiskiria

19 Čia kalbėsiu tik apie spaudoje publikuojamas filmo anotacijas.

būdvardžiai (juos galima būtų pavadinti vienu iš skiriamųjų amerikiečių filmo anotacijų kalbinių bruožų). Štai keletas slengo pavyzdžių: *oily (movie)* (perdėtai saldus/pataikaujantis filmas), *heist (thriller)* (trileris apie apiplėšimą), *high octane (tale)* (greitas/energingas pasakojimas), *offbeat (show)* (originalus/neįprastas pasirodymas), *thuggish (artist)* (menininkas banditas), *swell (actors)* (puikūs aktoriai) ir t.t. Lietuviškose filmo anotacijose vieninteliai būdvardžiai yra: *geriausias (filmas), populiarus (aktorius), garsus (filmas), didysis, populiarus, garsus (režisierius)* ir pan. Todėl visose anotacijose išsiverčiama vos su keturiais penkiais būdvardžiais. Beje, amerikietiškose filmo anotacijose nevengiama ir neigiamų įvertinimų (taigi ir neigiamos reikšmės būdvardžių), kurių neaptiksi lietuvių anotacijose. Pastarosiose tik žvaigždučių skaičius, bet ne tekstas parodo, kaip filmas vertinamas.

Santykis su anotuojamu filmu ir adresatu amerikiečių filmo anotacijose artimas, subjektyvus, dažnai draugiškas:

> *Alien* – A space ship picks up a signal on its way back to Earth and lands on a Saturn moon where the crew discovers a wrecked craft and a huge fossilized creature. Fear and revulsion start when the creature discovers the crew. The special effects are spectacular but it's not "Star Wars". Send the kids to bed it's not for them [*pabraukta mano*] [...] ('79) Dave Elliott 5/25/79 – Rated R. (Paimta iš *Chicago Sun-Times*, 1979).

Pirmaisiais anotacijos sakiniais, kaip ir įprasta filmo anotacijose, autorius pristato filmo siužetą. Tuo pačiu jis filmą įvertina, palygindamas jį su kitu panašaus pobūdžio filmu – „Star Wars". Paskutiniuoju sakiniu autorius ne tik išreiškia savo asmeninį santykį su anotuojamu filmu, bet

ir savo santykį su adresatu – tai draugiškas pasiūlymas, patarimas tėvams, labiau primenantis bičiulišką patapšnojimą per petį. Be to, šiuo sakiniu filmas dar kartą įvertinamas.

Visai kitaip atrodo lietuviškos filmo anotacijos:

> *Lenktynininkas** – Sylvesteris Stallone šįkart vaidina kadaise garsų lenktynininką, kurio karjera susiklostė nesėkmingai ir kuriam likimas dovanoja paskutinę galimybę – padėti daug žadančiam naujokui. Renny Harlino filme taip pat pamatysime Burtą Reynoldsą, Tilį Schweigerį, Giną Gershon, Estellą Warren (JAV, 2001). (Vilnius, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys) (Paimta iš *7 meno dienų*, 2002.01.24).

Čia santykis su adresatu formalus ir šaltas, autorius po anotacija nepasirašo. Filmas neįvertinamas nei gerai, nei blogai (išskyrus žvaigždutes), kalba negyva, neišraiškinga. Galima spėti, jog tokia filmo anotacija siekiama objektyvumo, visa, ką galima iš šios anotacijos gauti – tai sužinoti filmo siužetą ir jame vaidinančių aktorių pavardes. Šios pastabos leistų kalbėti apskritai apie lietuvių žiniasklaidos specifiką – jos intencijas likti anonimiška, jos pastangas kurti rimtą įvaizdį ne tik analizuojamo objekto, bet ir savo pačios atžvilgiu. Be abejo, tai kalba ir apie autorinių anotacijų tradicijos lietuvių kultūroje stygių.

Ilgą laiką anotacijos žanras buvo populiarus tik knygų leidyboje. Ilgainiui imta anotuoti ne tik knygas, bet ir spektaklius, koncertus, restoranus, skaitymus, filmus ir t.t. Taip atsirado įvairesnių anotacijų anotuojamų objektų atžvilgiu, be to, pats terminas įgijo ne vieną sinonimą. Šiuolaikinėje amerikiečių spaudoje žodis „anotacija" nevartojamas, vietoj jo vartojami tokie žodžiai kaip:

„movie capsules", „shorttakes", „cue" ir pan. Remiantis lietuvių kalbos tekstyno duomenimis, pagrindiniu anotuojamu objektu lietuvių spaudoje vis dar lieka knyga ar šiaip koks nors leidinys, o pats „anotacijos" terminas yra vienintelis vartojamas terminas. Tad lietuviškame kontekste anotacijos žanras tebėra kitų žanrų paraštėje. Filmo anotacija yra vienas iš populiaresnių anotacijos atmainų tiek lietuvių, tiek ir amerikiečių spaudoje. Dabartinės filmo anotacijos atlieka keleriopas funkcijas: informacinę, įtikinėjamąją, ideologinę, reklaminę, pramoginę. Toje pačioje filmo anotacijoje paprastai rastume beveik visus čia išvardintus aspektus, iš kurių ypač įtikinėjamasis, ideologinis ir reklaminis aspektai yra glaudžiai susiję, neretai ir susipynę. Didžiumos filmo anotacijų adresatas yra paprastas skaitytojas/žiūrovas, nors internetinės filmo anotacijos neabejotinai adresuotos kitokiam skaitytojo /žiūrovo tipui. Autorystės problema išryškina skirtumus tarp lietuvių ir amerikiečių filmo anotacijų: visos amerikiečių anotacijos turi nurodytus autorius, tuo tarpu lietuvių – neturi. Galbūt dėl šios priežasties amerikiečių filmo anotacijose išsakoma asmeninė nuomonė, kalba gyvesnė bei išraiškingesnė, o lietuvių – priešingai: vengiama vertinti, stengiamasi atsiriboti nuo skaitytojo, čia kalba formali ir šalta. Struktūros prasme filmo anotacijos gali būti skirstomos į dvi grupes: spaudos ir interneto. Internetinės filmo anotacijos yra daugiasluoksnės, viename tekste neretai galima atpažinti keletą skirtingiems žanrams priskirtinų diskursų. Tuo tarpu spausdintinės paprastai išlieka vieno žanro – anotacijos – ribose. Tokia filmo anotacijų įvairovė leidžia matyti kintantį šio žanro statusą – iš paribio į vis labiau populiarėjantį žanrą.

ŠALTINIAI

Chicago Reader, March 15, 2002
Chicago Sun-Times, 1982
Chicago Sun-Times, 1986
Chicago Sun-Times, 1979
Chicago Tribune, Feb 10, 2002
Chicago Tribune, Feb 15, 2002
http://www.delfi.lt , 4/25/02
http://donelaitis.vdu.lt
http://www.filmai.lt/way.htm , 4/25/02
http://www.filmratings.com/guide.htm
http://www.filmratings.com/posters.htm
Newcity, Feb 7, 2002
7 meno dienos, 2002.01.24

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Fairclough N. *Critical Language Awareness*, London, New York: Longman, 1992, 50.
Fairclough N. *Media Discourse*. London, New York: Edward Arnold, 1995.
Fitzpatrick V. *Creating an Annotation*. Washington National Library Service: , 1979, 1.
Primeau R. *Writing in the Margin. From Annotation to Critical Essay*. David McKay Company, INC, 1976.
Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, 34.

KULTŪRINIAI RŪPESČIAI

XI PASAULIO LIETUVIŲ JAUNIMO KONGRESO STUDIJŲ SAVAITĖ VOKIETIJOJE

2003 metų liepos mėnesį pasaulio lietuvių jaunimas susirinko Vilniuje į 11-jį Kongresą. Pasibaigus tris dienas trukusiam oficialiam atidarymui, kongreso dalyviai išvyko į Lenkijos lietuvių gyvenamą Punską. Ten bestovyklaudami artimiau susipažino su lietuviškomis vestuvių tradicijomis. Po smagiai praleistų dienų Punske visi autobusais iškeliavo į Vokietiją, kur Vasario 16-osios gimnazijoje įvyko studijų dienos. Studijų dienose dalyvavo per 80 delegatų iš keliolikos pasaulio šalių, pradedant Argentina ir Australija, baigiant Rusija, Jungtinėmis Valstijomis ir Urugvajumi. Savaitė prasidėjo delegatų ataskaitomis apie lietuvių jaunimo veiklą kiekvienoje šių šalių ir įspūdžiais, parsivežtais iš Lietuvos, kur kelias dienas vyko paskaitos.

Buvęs disidentas Vytautas Bogušis kalbėjo apie jaunimo dalyvavimą pasipriešinant tarybinei valdžiai aštuntame ir devintame dešimtmečiuose. Bogušis aiškino, kaip septyniolikmečio Romo Kalantos susideginimas paskatino Lietuvos jaunimą pradėti viešai priešintis tarybinei okupacijai. Remdamasis savo asmenine patirtimi ir cituodamas saugumo bylas, Bogušis prisiminė, kaip Kalantos laidotuvės įvyko dvejomis valandomis anksčiau, nei jo tėvai buvo numatę, kaip tada pirmą kartą okupuotoje Lietuvoje iš maištaujančios jaunimo minios pasigirdo „Okupantai lauk!", „Laisvė Lietuvai!" ir kiti antitarybiniai šūkiai, kaip Kaune prasidėjo riaušės ir kaip saugumas vėliau pri-

pažino, jog labai suklydo, neverbuodamas daugiau jaunimo, neinfiltruodamas moksleivių ir studentų į savo gretas. Pasak Bogušio, Kalantos susideginimas ir buvo jaunimo pasipriešinimo tarybinei okupacijai pradžia. Po 1972-jų metų atsirado naujų leidinių, draugijų, tokių kaip „Eucharistijos bičiuliai", kurių nariai aiškinosi komunizmo trūkumus ir ėmė vis garsiau reikalauti laisvės. Leidiniai buvo slaptai siunčiami i užsienį, kur išeiviai juos perspausdindavo ir sugrąžindavo į Lietuvą platinti.

Hüttenfelde susirinkusiam jaunimui buvo įdomu sužinoti, kaip sporto rungtynės ir roko koncertai tapo pasipriešinimo tarybinei santvarkai išraiška, kad net toks paprastas dalykas, kaip džinsai, buvo laikomas politiniu simboliu – tarybinė valdžia nenorėjo, kad jaunimas juos dėvėtų, kad augintų ilgus plaukus, klausytų roko muzikos. Jie taip pat sužinojo, kaip tarybinė valdžia persekiojo jaunus disidentus, neleisdama jiems įstoti į aukštąsias mokyklas, išsiųsdama karo tarnybai toli nuo Lietuvos, grasindama psichiatrinėmis ligoninėmis, net sodindama į kalėjimą. Bogušis vylėsi, kad ateityje ši tema bus labiau tiriama ir apie ją pasirodys daugiau leidinių.

Po Bogušio paskaitos studijų savaitės dalyviai klausėsi Vytauto Landsbergio kalbos, kurioje Atkuriamojo seimo pirmininkas aiškino kertines nepriklausomybės atkūrimo kovos sąvokas, pabrėždamas žodžio svarbą. Pavyzdžiui, kaip svarbu buvo Vakaruose įtvirtinti „captive nations" („įkalintos tautos") sąvoką, kaip Sąjūdžio metais užteko roko grupės „Antis" dainininkui Algirdui Kaušpėdui surikti į mikrofoną „Lietuvos valstybė!" ir minia kaip mat pašokdavo ant kojų. Kaip Sąjūdžio kova su Maskva tapo painia žodžių ir sąvokų kova – kieno įsta-

tymai galiojo, kodėl Tarybų sąjunga nepaisė savo konstitucijos ir, kiek vėliau, kieno konstitucija galiojo Lietuvoje – Lietuvos ar TSRS? Šiandieninis jaunimas – ne tik išeivijoje, bet ir Lietuvoje – subrendo jau žlugus komunizmui ir tai, ką jiems prelegentai - Bogušis ir Landsbergis – pasakojo, nėra savaime suprantami, o kartais net žinomi dalykai.

Lietuvoje gyvenantis Kanados lietuvis Darius Ross pasakojo, su kokiais iššūkiais susidūrė tik atsikraustęs į Lietuvą. Ross, kuris yra lietuvių ir škotų kilmės, pažymėjo, kad jam nuvykus į Škotiją vietos gyventojai skubėjo pripažinti jo škotišką kilmę – sužinoję, jog turi škotiško kraujo, jie iškart vadino jį savu, nors jis gimęs ir augęs Kanadoje. Lietuvoje priešingai – pasak jo, daugelis lietuvių jo lietuviškos kilmės nenorėjo pripažinti, aiškino, esą jis – amerikietis, kanadietis, bet tikrai ne lietuvis. Ross nuomone, tai susiję su tuo, jog lietuviams yra labai reikšminga jų kalba. Taip Darius įvardino temą, kuri tapo vienu iš šių studijų dienų leitmotyvų – klausimą ar lietuvių kalba yra sudėtinė lietuviškos tapatybės dalis? Svarstant globalizacijos ir Europos integracijos poveikį lietuvių kalbai ir kultūrai girdėjosi ir vienokių, ir kitokių nuomonių. Dar Ross pridūrė, jog pagyvenus Lietuvoje, jam ima keistai skambėti kai kurie išeivių reikalavimai. Komentuodamas neseniai Vilniuje įvykusį Pasaulio lietuvių bendruomenės seimą, Ross pasakė kartais manąs, jog vyresnioji išeivių karta prarado ryšį su tikrove. Šį jo pareiškimą jaunimas salėje sutiko plojimais.

Australijos lietuvis Henrikas Antanaitis, priminęs 1972-aisiais metais parengtą ataskaitą „Kokia bus lietuvybė 2000-aisiais metais?", nuogąstavo, jog šiandienos

Lietuvoje, jo nuomone, lietuvių kalbai grėsmę kelia anglų kalbos ir amerikiečių kultūros įtaka bei tariamas lietuvių neatsparumas. Antanaitis tvirtino, kad lietuviams reikėtų labiau priešintis anglų kalbos ir kultūros įtakai, puoselėti lietuviškesnę tautinę kultūrą. Jaunieji klausytojai tokius jo perspėjimus vertino gana skeptiškai, ramindami prelegentą, jog roko muzikos proveržiai per ką tik įvykusią šokių ir dainų šventę tikrai nebyloja apie lietuvių kultūros nykimą, kad Lietuva negali užsiverti pasauliui ir nesikeisti, likti tokia, kokia ji buvo 19-tąjį šimtmetį. Prelegentas tvirtino to nereikalaująs, tačiau pageidavo didesnio dėmesio tautinės kultūros išsaugojimui viešuosiuose renginiuose.

Šios diskusijos dirvą parengė kitam prelegentui, Lietuvos popmuzikos atstovui, TV moderatoriui ir žurnalistui Marijonui Mikutavičiui, kuris aptarė Lietuvos popkultūrą bei jos pažangą, didžiausią dėmesį skirdamas popmuzikai. Marijonas priminė, kaip ir kada atsirado pirmosios roko grupės Lietuvoje, kaip jų atsiradimas, Gorbačiovui paskelbus persitvarkymo ir atvirumo politiką, tapo kovos už laisvę simboliu ir priemone. Dar anuomet lietuviška popkultūra iš esmės buvo palyginti originali, šiandien, pasak Marijono, lietuviška popkultūra yra iškreipta vakarietiškos popkultūros kopija. Marijonas atkreipė dėmesį, jog per pastarąjį dešimtmetį faktiškai neatsirado nė vienos lietuviškos grupės, kuri savo įtaka ir populiarumu būtų pasiekusi, tarkime, „Fojė" ar „Anties" lygį, kuri galėtų realiai pretenduoti į pripažinimą pasaulyje. Apskritai, šiandien Lietuvoje, atrodo, populiariausia yra pigi, elektroninė popmuzika, vadinama „šūdpopsiu", nemaža jos dalis – rusiška. O žvaigždžių,

kaip ir visuomenės veikėjų, turinčių pripažinimą ir konkretų vaidmenį, Lietuvoje nėra. Kiekvienas, atsidūręs kurio nors žurnalo viršelyje, yra žvaigždė, tačiau mažai jų tomis žvaigždėmis išlieka, dauguma taip pat greit dingsta, kaip ir atsirado.

Kita dieną jaunimas klausėsi kelių kraštų atstovų nuomonių apie lietuviško švietimo perspektyvas užsienyje. Diskusijas vedė ir apie lietuvišką švietimą Jungtinėse Valstijose kalbėjo Darius Udrys, kuris yra Jungtinių Valstijų lietuvių bendruomenės švietimo tarybos narys. Udrys, apžvelgęs JAV šeštadieninių mokyklų veiklą, įvardijo keletą sunkumų, su kuriais mokyklos susiduria. Vienas jų – nerealūs tėvų lūkesčiai. Pasak Udrio, kai kuriems tėvams lietuvybė išeivijoje tampa „šeštadienine lietuvybe". Tikimasi, kad vaikai visko apie Lietuvą ir lietuvių kalbą išmoks šeštadieninėje mokykloje. Akivaizdu, jog išeivių lietuvių kalba silpsta ir tolsta nuo šiandieninės Lietuvos, kad lietuvių mokykloms Amerikoje vis sunkiau sekasi išmokyti jaunimą taisyklingai ir sklandžiai lietuviškai kalbėti. Padėtį sunkina ne tik senosios bangos nutolimas nuo Lietuvos. Naujai atvykę lietuviai, bijodami, kad vaikai neišmoks anglų kalbos, dažnai namuose kalba su jais angliškai. Kitas sunkumas – tai faktas, jog į šeštadienines mokyklas nežiūrima rimtai. Kaip trečią sunkumą Udrys įvardijo nevienodą kalbos lygį, kai mokiniai skirstomi į klases pagal amžių, o ne pagal kalbinius savo sugebėjimus, o tai trukdo pažangai. Ketvirtas sunkumas – pasenę vadovėliai. Udrys siūlė nesekti išeivijos pavyzdžiu, bet stiprinti ryšius su šiandienine Lietuva – ruošti ekskursijas į Lietuvą, skatinti jaunimą praleisti bent vieną semestrą Lietuvos universite-

tuose, vykti į stovyklas, organizuoti šeimų mainus. Taip pat siūloma kuo daugiau domėtis Lietuvos popkultūra, naudoti vadovėlius iš Lietuvos, mokinius skirstyti ne vien pagal amžių, organizuoti seminarus tėvams apie kalbos mokymą, pasiūlyti mokiniams įskaitas už šeštadienių mokyklų lankymą. Naujai iš Lietuvos atvykstančių mokytojų banga teikia vilties, jog bus atgaivintas lietuvių kalbos dėstymas Amerikoje. Svarbu, kad lietuviai tėvai suprastų, jog vaikai pamirš lietuvių kalbą, jeigu ji nebus puoselėjama namuose.

Apie lietuvišką švietimą Vokietijoje kalbėjo ir ilgametis lietuvių Vasario 16-osios gimnazijos Hüttenfelde direktorius Andrius Šmitas. Šmitas pastebėjo, jog Vokietijoje šeštadienines lietuvių mokyklas sunku įsteigti, nes sunku rasti joms patalpas. Pasak jo, buvo mėginta įsteigti šeštadieniais veikiančią lietuvių mokyklą Bonoje, lietuvių ambasados patalpose, tačiau tą planą įgyvendinti sutrukdė vienas Vokietijos pareigūnas, kuris neva rado NATO taisyklę, draudžiančią ambasadų patalpas naudoti tokiems tikslams. Taigi Vasario 16-osios gimnazija lieka bene vienintelis lietuviško švietimo židinys Vokietijoje. Šiuo metu Gimnaziją lanko ne tik lietuviai moksleiviai, bet ir vokiečiai. Ji naudinga ne tik Vokietijos lietuviams, kurie čia gali lavinti savo lietuvių kalbos įgūdžius, nenutoldami nuo lietuviškos kultūros, bet ir vokiečiams, kurie Gimnazijoje susipažįsta su Lietuva. Taip Gimnazija prisideda prie teigiamo Lietuvos įvaizdžio kūrimo užsienyje. Be to, Gimnazijoje mokosi nemažai moksleivių iš Lietuvos.

Pietų amerikiečiams atstovavęs Federico Maehne-Zavickas priminė apie Vasario16-osios gimnazijos svarbą Pietų Amerikos lietuviams, kuriems Lietuvių fondas skiria

stipendijas atvykti į Gimnaziją mokytis lietuvių kalbos. Tačiau, pasak Federico, Pietų Amerikos lietuviams jau nėra taip lengva mokytis šioje Gimnazijoje dėl naujų taisyklių, draudžiančių mokytis asmenims vyresniems nei 21 metai. Federico pažymėjo, kad vyresnis jaunimas dabar stengiasi nuvykti į pačią Lietuvą lietuvių kalbos pramokti. Steigti lietuvių mokyklas Pietų Amerikoje sunku, nes trūksta pasiruošusių lietuvių kalbos mokytojų, daugumos Pietų Amerikos lietuvių kalbos įgūdžiai per silpni.

Lenkijos lietuviams atstovavusi Jolanta Jonušonytė užsiminė, jog Varšuvoje veikia šeštadieninė lietuvių mokykla, o aplink Seinus ir Punską – nemažai paprastų mokyklų, kuriose dėstoma lietuvių kalba, nors ir žadama kai kurias jų uždaryti dėl valstybės lėšų stokos. Punske veikiančioje Kovo 11-osios gimnazijoje kursai dėstomi lietuvių ir lenkų kalbomis. Jolanta vylėsi, jog Lenkijai įstojus į Europos sąjungą lietuvių padėtis ten pagerės, nes ES institucijos vers lenkus labiau atsižvelgti į lietuvių, kaip mažumos teises.

Pašnekovai gvildeno ir lietuviškų mokymo priemonių problemą. Lietuvos švietimo ministerijai buvo pasiūlyta vietoj pasenusių ir šiuolaikinių pedagogikos standartų neatitinkančių, išeivijoje parengtų vadovėlių pasirūpinti naujų vadovėlių ir kompiuterių programinės įrangos parengimu užsienio lietuvių mokykloms. Svarstyta, kaip užtikrinti, kad vaikai išmoktų lietuvių kalbos, pabrėžta, jog būtina su jais namuose kalbėti lietuviškai, reikalauti, kad ir jie atsakytų lietuviškai, kitaip jie nemokės bendrauti. Užsiminta ir apie tai, jog dažnai tėvai nesupranta kalbos mokymosi pedagogikos. Bijodami, kad vaikams painiosis kalbos, jie vengia mokyti juos kelių

kalbų, nors pedagogų tyrimai įrodo, jog būtent pirmaisiais mokyklos metais vaikai yra gabiausi kalboms.

Viena studijų savaitės diena buvo skirta organizacijų vadybos mokymuisi. Kursus vedė Lietuvos jaunimo organizacijas jungianti Lietuvos jaunimo organizacijų taryba „Lijot". Iš „Lijot" į studijų dienas atvyko nedidelė grupė jaunimo, kurių kiekvienas vadovavo vienai darbo grupei. Studijų savaitės dalyviai pasiskirstė į darbo grupes pagal asmeninius interesus ir poreikius: vieni prisijungė prie viešųjų ryšių ir rinkodaros darbo grupės, kiti – prie konfliktų sprendimo darbo grupės, treti – prie projektų vadybos, ketvirti – prie strateginio planavimo, penkti – prie darbo komandose. Kiekvienoje grupėje įvairiausiomis priemonėmis, daugiausiai simuliacijomis, buvo mokomasi, kaip organizacijos galėtų veiksmingiau veikti. Kursus parengusi „Lijot" yra Lietuvos jaunimo organizacijų atstovė, siekianti atstovauti jų interesus, kelti organizacijų darbuotojų kvalifikacijas, – aiškino „Lijot" atstovė ryšiams su visuomene Viktorija Paliulionienė. „Lijot" siūlo projektus, tarnaujančius šiems tikslams ir telkia lėšas iš valstybinių bei nevyriausybinių fondų. Komentuodama Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso programą, Viktorija siūlė išeivijos lietuvių jaunimo sąjungoms palaikyti artimesnius ryšius su Lietuva ir apgailestavo, kad Kongreso dalyviai neturėjo progos ilgiau pabūti Lietuvoje. Kitą Kongresą žadama rengti jau ne Lietuvoje.

Lietuvių fondo veiklą pristatė ką tik kadenciją baigęs Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininkas Vytautas Kamantas. Jis užsiminė, kad išeivijoje kaupiamas Lietuvių fondas šiuo metu turi 15 milijonų dolerių neliečiamo kapitalo, kasmet apie milijonas dolerių pelno skiriama

įvairiems tikslams, tame tarpe ir stipendijoms. Kamantas paaiškino, kaip pateikti paramos prašymą per Fondo interneto svetainę http://www.lithfund.org ir kokiais būdais jauni žmonės galėtų patekti į Fondo direktorių valdybą – vertingi patarimai prisiminus, jog, nori nenori, dažnai veiklos sėkmė priklauso nuo finansų.

Atsipalaidavimui tarp paskaitų buvo suorganizuota išvyka Reino upe. Tai buvo puiki proga jaunimui ne tik pasigerėti gražiu peizažu: slėniais, senovinėmis pilimis, – bet ir artimiau susidraugauti, aptarti visiems aktualius klausimus ir, žinoma, pasilinksminti. Ekskursija praėjo sklandžiai, išskyrus tai, jog laivas išplaukė keliems studijų savaitės dalyviams laiku neatvykus. Tačiau jie, įlipę į kitą laivą, studijų savaitės laivą pasivijo.

Kitą dieną jaunimas klausėsi Atviros visuomenės instituto ombudsmenės, Lietuvoje gerai žinomos veikėjos Irenos Veisaitės paskaitos apie toleranciją Lietuvoje. Irena Veisaitė, žydų kilmės lietuvė, išgyvenusi holokaustą, išeivijos jaunimui sakė, kad, jos nuomone, tolerancijos klausimas ir skaudesni tautos istorijos puslapiai jau svarstomi blaiviau ir objektyviau Lietuvoje. Ji paskaitą pradėjo savo asmenine istorija, papasakojo, kaip tėvai ją mokė gerbti kitų žmonių įsitikinimus, kaip jai iš geto padėjo pabėgti, o vėliau ir priglaudė lietuviai. Prelegentė nurodė sritis, kuriose, anot jos, reikalinga ypatinga tolerancija. Viena tokių sričių – vertinant istorinius lietuvių santykius su lenkais, rusais, žydais, ypač svarstant lietuvių dalyvavimą holokauste. Anot jos, vien kaltinimais nieko neišspręsime. Kita sritis – aptariant lietuvių talkininkavimą tarybinei valdžiai. Pasak Veisaitės, pasaulyje mažėja homogeniškų valstybių ir Lietuva tokia

neliks. Tautos verčiamos gyventi arčiau viena kitos, o tai pareikalaus ir daugiau tolerancijos. Žinoma, toleruotina yra tik tai, kas nekenkia kitam, būtent čia prasideda ginčai – kas kenkia, ką drausti ir panašiai. Veisaitė paminėjo, kad Lietuvos istorijoje apskritai tolerancijos būta daug, nors buvo ir netolerancijos apraiškų, kaip, pavyzdžiui, Antrojo pasaulinio karo metais. Šiandien Lietuva oficialiai yra labai tolerantiška, bet problemų kyla dėl kai kurių politikų pastangų pritraukti rinkėjus, skleidžiant ksenofobiškas mintis. Prelegentė paminėjo politiko Šustausko pavyzdį, kuris, anot jos, yra pasakęs, kad jis dėkingas naciams, nes kitaip šiandien jis „kokiems nors žydams valytų batus". Kaip niūriai Lietuva beatrodytų, išgirdus tokį politiko pareiškimą, vilties teikia tai, jog atsiranda žmonių, tokių kaip Medininkų tragedijos liudininkas Tomas Šernas, viešai Šustauskui atsakiusių, kad jis mielai žydams batus valytų, „jeigu tai išgelbėtų vieno vaiko gyvybę". Bet kaip rodo naujausios apklausos, stereotipai vis dar dominuoja lietuvių mąstysenoje – čigonai tapatinami su vagimis, žydai kaltinami sukčiavimu, gėjai nepageidaujami kaip kaimynai. Daugelis žmonių asmeniškai kaltina žydus išdavus Lietuvą komunistams. Užmirštama, jog nė viena žydų organizacija neparėmė tarybinės okupacijos, kad komunistai daugiau ištrėmė į Sibirą žydų, negu lietuvių, jeigu skaičiuotume procentais. Galima kritikuoti ir kai kuriuos žydus, kurie, pasak Veisaitės, visą dėmesį sutelkia tik į savo kančias, nerodo pakankamo jautrumo kitų tautų, su kuriomis siekia dialogo, kančioms. Po Veisaitės paskaitos įsižiebė diskusijos apie moterų padėtį Lietuvoje – prelegentė nuogąstavo, jog daug Lietuvos moterų, trokšdamos būti manekenėmis,

save sudaiktina, negerbdamos savęs kenkia sau. Kelios jaunos moterys iš Lietuvos pareiškė, kad jos nesijaučia negerbiamos ar diskriminuojamos Lietuvoje ir teiravosi, ar tikrai svarbu užtikrinti, pavyzdžiui, kad Seime būtų tiek pat moterų, kiek vyrų, kaip siūlė viena diskusijų dalyvė.

Per paskutines studijų savaitės dienas vyko aistringos ir kritiškos diskusijos apie Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos vaidmenį, tikslus ir ateitį. Pasiskirstę į darbo grupes pagal regionus ir kraštus, jauni studijų savaitės dalyviai turėjo progą išsakyti savo kritines pastabas apie pasaulio lietuvių jaunimą vienijančią organizaciją, pagalvoti, kokia ta Sąjunga galėtų būtų ir pasiūlyti naujų idėjų tolesnei veiklai vystyti bei organizacijos darbui tobulinti. Nemažai kritiškų pastabų pasigirdo apie Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos tikslus. Kai kuriems dalyviams atrodė, jog Sąjunga neturi aiškaus tikslo, gvildenta nutautėjimo problema bei lietuvių kalbos nevartojimas. Kai kurie Kongreso dalyviai skundėsi, jog bendravimas dažnai vyksta anglų kalba, kai kas dėl to jautėsi palikti nuošalyje. Bendravimą tarp skirtingų kraštų atstovų kartais sunkino tiek kalbinis skirtumas – nemaža jų dalis lietuviškai kalbėjo silpnai – tiek kultūriniai skirtumai. Nepaisant to, posėdžiuose ir neoficialiuose pokalbiuose buvo rasta bendra kalba, išsakyta kritika, pateikta pasiūlymų tolesnei veiklai.

Didelio pritarimo susilaukė kritika, jog Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga ir kraštų jaunimo sąjungos kenčia dėl savo įvaizdžio – vyresnio amžiaus lietuviai, vadovaujantys Pasaulio lietuvių bendruomenei ir krašto lietuvių bendruomenėms, dažnai į jaunimą žiūri nerimtai. Todėl pasiūlyta skirti daugiau dėmesio įvaizdžio kūrimui, ypač

vyresniųjų atžvilgiu, kad jie suprastų, jog jaunimo sąjungos – tai ne vien pasilinksminimai ir pramogos. Taip pat siūlyta skirti daugiau dėmesio ryšiams su kitomis lietuviškomis organizacijomis ne tik išeivijoje, bet ir Lietuvoje. Šia prasme buvo naudingas lietuviškas organizacijas vienijančios grupės „Lijot" atstovų dalyvavimas studijų savaitėje. Jaunimui siūlyta nelikti vien jaunimo sąjungose, o veržtis į platesnes, įtakingesnes organizacijas, tokias kaip Pasaulio lietuvių bendruomenė ir Lietuvių fondo valdyba. Atsižvelgiant į kai kurių šių metų Kongreso dalyvių amžių Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungą galima būtų paskatinti nekelti narių amžiaus kartelės, o raginti vyresnį jaunimą pereiti su savo patirtimi į kitas lietuvių organizacijas, kuriose jie galėtų būti jungiamuoju faktoriumi tarp nesusikalbančių kartų. Lietuvių fondas, pavyzdžiui, kasmet skirsto apie 1 milijoną dolerių įvairiems lietuviškiems tikslams, tačiau fondo valdyboje jaunimo nėra.

Kai kurie Kongreso dalyviai liko nepatenkinti Kongreso organizavimu ir kainomis. Pasigirdo skundų, jog Kongresas kainavo per brangiai, atsižvelgiant į maisto ir patalpų kokybę.

Tačiau nuostabiausia turbūt yra tai, jog nors vos ne kasnakt buvo linksmintasi iki paryčių, studijų savaitės dalyviai kiekvieną dieną nuo devintos ryto, nors ir su aspirino pagalba, pavyzdingai ir su užsidegimu klausėsi ir dalyvavo studijų savaitės programoje. Paskutinę naktį nuo septintos vakaro iki vidurnakčio vyko ypatingas posėdis organizacijos tikslams ir jos ateičiai aptarti, nes dalyviai nusprendė, kad tam reikia skirti daugiau laiko. Paskutiniame posėdyje su dideliu dėmesiu svarstyti orga-

nizacijos statuto pakeitimai, kraštų jaunimo sąjungų planai, jų nutarimai bei būsimo kongreso reikalai. Kitą Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos kongresą nutarta surengti po ketverių metų Kanadoje. Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso studijų savaitė, o kartu ir XI Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas baigėsi banketu, kuriame grojo legendinė Lietuvos roko grupė „Vairas".

Studijų savaitės programa buvo įdomi ir naudinga – buvo paskaitų, supažindinusių su šiandienos Lietuva, taip pat su dabartine išeivijos padėtimi. Organizacijos „Lijot" atstovai pasiūlė kursus, lavinančius organizacinio darbo įgūdžius. Tačiau paskaitų buvo tiek daug – kiekvieną dieną tekdavo išklausyti po šešias paskaitas – jog dažnai likdavo mažai laiko diskusijoms, kuriose dalyviai galėtų pasidalinti savo mintimis ir deramai jas apsvarstyti.

Zita Udrys

KŪRYBINIUOSE PASAULIUOSE

Julija Švabaitė, *Kur šią naktį nakvosi.* (Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 2002).

Skaitant naują Švabaitės knygą kyla klausimas: ar užuojauta kenčiantiems, našlaičiams, užmirštiems, ar meilė tėvynei ir kiti panašūs kilnūs jausmai yra tai, ką vadiname poezija? Tarp prielaidos, kad tai iš tiesų ir yra poezijos esmė, ir įsitikinimo, kad visas tas emocinis bagažas tėra žaliava meno kūriniui, kova vyksta jau ilgus dešimtmečius. Julija Švabaitė nusipelno komplimento už tai, kad apeina visą šią dilemą panašiu būdu kaip ir Nijolė Miliauskaitė, išorinėmis poetiškomis priemonėmis mažai ornamentuotą kalbą persunkdama giliu ir turtingu jausmu, kuris padaugina rašyto teksto prasmines galimybes.

Tokiu būdu paprastas sąvartyno šiukšlių sąrašas (p. 13): skardinės, buteliai, ramentai ir t.t. tampa našlaičio beviltiško gyvenimo vilties apraiška – „gal kam jų reikės, / nupirks?" Mes visi žinome, kokia iš tiesų turėtų būti žmogaus viltis, ir iš to žinojimo išplaukia kartus ironijos jausmas, palydimas gailesčio ir baimės, kaip senovės graikų tragedijose.

Iš senovės ateina ir tragiška (arba greičiau melodramatiška) seno pranašo-patriarcho figūra, dabar netekusi viso savo biblinio orumo

> Vyras tamsiais akiniais,
> be dantų
> ilga barzda,
> skylėtu švarku (p. 2)

Jis šaukiasi Lietuvos „tarp sulūžusių dėžių, šiukšlių, žvyro, dilgėlių, varnalėšų", vaikams linksmai iš jo besijuokiant. Tokie ironiški kontrastai yra arčiau retorikos, nei poezijos. Autorė, atrodytų, labiau nori mumyse sukelti gailestį ir šventą pyktį, negu vesti specifinius eilėraščio poetinės kalbos semiotinius subtilumus. Išraiškos plotmėje galime pastebėti bent dvi besikartojančias poetines priemones. Pirmoji jų – trumpos eilutės. Nors pati kalba ne ką ir skirtųsi nuo prozos, šios eilutės sukaupia dėmesį prie atrinktų, emociškai svarbių taškų, sukurdamos didesnį įspūdį, negu laisviau organizuotas prozos tekstas. Antra svarbi priemonė – ironiškos ar bent netikėtos eilėraščių užsklandos, staiga perkeliančios skaitomą tekstą į kitą, sudėtingesnę prasmės plotmę. Štai, pavyzdžiui, gatvės vaikai apspinta „daktarą iš Amerikos", dalinantį dolerius. Scena jauki, bet baigiasi ji šitaip:

Tik norėčiau paklausti,
kodėl negyja
pirštai mano kojų
nušalę
ir kruvini? (p. 32)

Tokios užsklandos ne tik keičia skaitytojo emocinę perspektyvą, bet kartais pasitelkus gana subtilias metaforines konstrukcijas išlukštena užslėptą minties geluonį. Eilėraštyje „Kvepia degtinė" maža našlaitė pabėga iš skudurų ir degtinės smarve persunktų našlaičių namų ir mato:

Atėjo moteris
ilgu juodu drabužiu,
lygiai sušukuotais
plaukais,
šluostė mano ašaras.

Apkabinau jos kojas, –
Būk mano mama... (p. 21)

Prisimena Brazdžionio „pakvies, pakvies namo mane / vienąkart sesuo juoda". Paskutinė našlaitės paguoda ir motina yra mirtis. Dar labiau prisimena Nijolės Miliauskaitės eilutės Persefonei:

tu pasilenki
prie mažos mergaitės veidu užverktu (nenusakoma
akių tavo išraiška),
jai savo ranką ištiesi
ir su savim vedies, o, maloningoji, o
motina.

(Nijolė Miliauskaitė, iš „Eilėraščių Persefonės palydai", *Sielos labirintas*, 1999, p. 428)

Miliauskaitė labiau skverbiasi ne į pergyvenimo aprašymą, bet į jo vidinę poetišką kokybę: kaip moteris pasilenkia, koks mergaitės veidas, kokia nenusakoma deivės akių išraiška (gilus būties šulinys), ir kaip iš visų tų elementų išplaukia žodis „motina".

Kartais Švabaitė ieško ir platesnio sąryšių lauko, kur rastume detalių iš mitologijos, religijos, populiarios bohemos ir aplamai poezijos:

Prie Stiklių
šokėja raudonom lūpom,
raudonais batais,
raudona rože
plaukuos.

Ant pamėlusių
kojų pirštų
du sidabriniai
žiedai,
varinis kryžius
ant kaklo.

Pirkite
pirkite, ponai!
Raukšlėtoj saujoj
žibuoklės
iš Salomėjos Nėries
eilėraščio (p. 27).

Toji šokėja – savotiškas simbolių rinkinys. Atskamba užuomina į graikų mitologiją, moterį, iššaukusią Afroditę šokio varžyboms ir už tai nubaustą šokti su raudonais batais be perstojo iki pat mirties. Raukšlėtų rankų ir ankstyvaus pavasario ironija pasipildo sąryšiu su Salomėja Nėrim, kurios eilėraštis „Dvidešimt sū" vaizduoja panašią, beviltišką moterį, bandančią parduoti puokštę apvytusių gėlių. Apskritai, tie simboliai nurodo į pavargusią, kadaise buvusią žavingą italų *commedia dell'arte* figūrą, tarsi tai būtų gyvenimo padugnių bandymas įsipilietinti naujoje Stiklių gatvėje, kaip kažkas yra pasakęs „visų Vilniaus bambų bambos" visuomenėje.

Apleisti, nuskriausti gatvės vaikai, nuvytusios šokėjos, gyvos ir negyvos šiukšlės apibrėžia pirmos dalies, o iš tiesų ir visos knygos, pagrindinį motyvą: nužmogintas žmogus negailestingoje jį supančioje visatoje, apsiaustas nelyg Šv. Marijos skraiste, autorės protestu, gailesčiu ir meile. Antroje dalyje, „Miserere", tokių vaikų funkciją atlieka aklasis dainininkas Bocelli, kurį likimas spardo "lyg pamestą sviedinį sporto aikštėje", tuo tarpu mažas vaikutis žaidžia su sviediniu, apsikabinęs jį kaip Sizifo akmenį (p. 46). Vaikų, tiesa, gaila, bet pats Bocelli pavydėtinai gerai gyvena ir eilėraščių tematikai tinka tik kaip abstraktus modelis – aklas žmogus nereginčiųjų visatoje. Kita tikėjimo tradicijos pasmerkta figūra, Judas Iskariotas, moraliai apakintas žmogus, stovi vienas prieš

„aukštųjų kunigų, seniūnų ir rašto žinovų" pasaulį, nieko nežinantį apie atleidimą. Kristaus prisikėlimas jam yra „mažam sielos kampely / vilties / žvakelė" (p. 53). Vadinasi, turėtume atleisti gatvės vaikams už jų nevilti, Bocelli už jo aklumą, Judui už jo tragišką nesupratimo aistrą.

Autorės noras atskiromis simbolinėmis vinjetėmis aprašyti visumą pastebimas ir eilėraštyje „Naktis po 'Lituanicos' " (p. 58). Ten yra mergaitė iš geto, paslėpta maiše (nelyg Bocelli savo tamsoj), „plikagalviai" neonaciai, „lyg nubausti už bendradarbiavimą priešams", kaip buvo nubaustos su vokiečiais bendravusios prancūzės moterys, ir galų gale iš kažkokio simbolių pasaulio atėjęs mėnesienoje Rilkę skaitantis jaunuolis. Ir dar prie prezidentūros. Tai gana keistas eilėraščio įvaizdis. Neįtikėtina – todėl greičiausiai autorė taip iš tiesų ir matė.

Kadangi didelė dalis autorės aprašomų karo ir egzodo aplinkybių bei pergyvenimų savaip pažįstami mums visiems to laiko išeiviams, eiliniams ir poetams, nenuostabu, kad tos pačios nuotaikos kartojasi ir kitų egzilio poetų kūryboje. Ypač šiuo atžvilgiu Švabaitei artimas Bradūnas. Jų panašumai ir skirtumai gana aiškiai matosi, pavyzdžiui, palyginus jos eilėraštį „Nepalikite mūsų":

Nepalikite mūsų,
vaikai –
verkė mama –
nebepasimatysim...

Įdėjo lauknešėlį,
panašiai tokį nešdavom
į laukus
paludieniams
rugiapjūtėse,

ir ji ten
vidury kiemo,
su prijuoste,
aptaškyta vyšnių sultimis, –

jas skynėme,
virėm uogienę,

kurios neberagausime... (p. 69)

su Bradūno „Paliktoji duona":

– Vaikai – prabilo mama, iš krosnies ištraukusi duoną, –
Mano rankos, jaučiu, daugiau šilto raugo nelaimins.
Buvo tų žodžių gana. Mes valgėm darbymečio pietus.
Sunkūs, prinokę laukai kvepėjo pro atdarą langą.
Pievoj sukluso arkliai, ir tėvas, juos girdęs, sustojo,
Rankom pridengęs akis žiūrėjo į mėlyną tolį.
Dundančiais žingsniais rūsti artėjo nelaimė,
Ir už miškų, už kalvų jau kilo padangėsna dūmai.
Šaukštus padėjom lėtai ir matėme – rankos virpėjo,
Alkano kąsnis sprangus tarytumei užėmė amą.
Nuriektos riekės ramiai paliko gulėti ant stalo,
Šventos paliko tenai, apleistos ir pamirštos baisiai.

(Kazys Bradūnas, „Paliktoji duona", *Sutelktinė*, I, p. 54)

Šiuo atveju vidinis turinys tiesiog nusmelkia išorinį turinį, nes pergyvename ne tiek artėjančio karo griausmą, kiek dvasinius persimainymus jo akivaizdoje. Tačiau svarbu, kad abu poetai neužmiršta šio, visą jų vaizduotės pasaulį kuriančio likiminio momento, kuris lieka gyvas mumyse gal daugiau jų žodžių dėka nei mūsų pačių atminties.

Pats egzodo būties fatališkas atskirumas nuo „savos", iš vaikystės įsigyventos lietuviškos tikrovės taip pat yra raudonu siūlu per egzodo poeziją einantis pergyvenimas,

tačiau jis skleidžiasi įvairiausiais poetiniais variantais, praturtinančiais mūsų istorinę patirtį. Štai Švabaitė apie gyvenimą su svetima kalba:

O sąžinė kuždа:
ne taip mokei,
neprikėlei milžinų
iš piliakalnių,
ir žuvusių už savo gentį...

Svetima kalba
užgožė visą gyvenimą,
išsunkė, tartum baisi liga,
lietuvišką kraują (p. 39)

Liūnė Sutema, paskelbusi svetimojo krašto priklausomybę ir jos organišką priklausomybę naujajam kraštui, rašė:

Nebėra nieko svetimo,
medis, kurio nepažinau, išaugo,
išsišakojo mano akyse –
jo dilginančių lapų audinys,
plonomis linijomis išsiraizgęs
kvėpuoja mano delnuose.
Ir prie sultingo, neragauto vaisiaus
įprato mano lūpos.

(Liūnė Sutema, „Nebėra nieko svetimo",
Nebėra nieko svetimo, 1962, p. 29

Kaip prof. Violeta Kelertienė savo protingame, elegantiškai suformuluotame įvade rašė:

Julija Švabaitė, kaip niekad, atskleidžia savo tikrą charakterį – šiltą, užangažuotą, jausmingą, tikintį žmogumi ir Dievu (p. 5).

R. Šilbajoris

Leonidas Donskis. *Identity and Freedom. Mapping Nationalism and Social Criticism in Twentieth-Century Lithuania.* (New York: Routledge, 2002).

Nauja Leonido Donskio knyga – tai rimtas bandymas įvesti tris vienų iškiliausių lietuvių intelektualų: Vytautą Kavolį, Aleksandrą Shtromą ir Tomą Venclovą – į pasaulinį debatų apie konservatyvųjį ir liberalųjį nacionalizmą kontekstą. Kita vertus, ši studija elegantiškai artikuliuoja ir apjungia paties autoriaus ankstesnėse publikacijose vystytas idėjas apie lietuviškojo nacionalizmo genezę ir ateities perspektyvas. Energingojo Leonido Donskio greičiausiai pristatyti nereikia. Būdamas politikos mokslų profesoriumi Vytauto Didžiojo universitete, jis – ir akademinio bei žiniasklaidos diskursų dalyvis ir herojus, išradingai pasitelkiantis savo turtingą tarptautinę patirtį lietuviškam viešam kritiniam diskursui vystyti.

Donskio knyga *Identity and Freedom* įspūdingas trijų lietuvių mąstytojų pristatymas užsienio skaitytojui. Gausios citatos neabejotinai intriguoja pasidomėti šių autorių tekstais, o taiklus probleminio pjūvio pasirinkimas aktualizuoja bei sukuria dialogą su Kavolio, Shtromo ir Venclovos idėjomis. Dar daugiau, tai knyga ir lietuvių skaitytojui – kvietimas įsijungti į kritinę diskusiją su mūsų pačių autoriais, tik platesniame kontekste. Kita vertus, kalba nėra vien tik instrumentas informacijai perduoti. Todėl angliškas tekstas sukuria tam tikrą distanciją ir įgalina į lietuvišką akademinį diskursą pažvelgti *iš šalies*, permąstyti vartojamus terminus ir argumentacijos stilių.

Knyga žavi savo daugiaplaniškumu. Skaitytojas gali pasirinkti bent keletą skirtingų skaitymo būdų: biogra-

finį–informacinį, poleminį ar paties autoriaus vystomą normatyvinį.

Pati knygos idėja yra daugiau negu intriguojanti. *Tapatybė ir laisvė, teorija ir biografija.* Šių terminų sugretinimas – taiklus raktažodis vienai esminių įtampų šiuolaikinėje politinėje ir mokslinėje sferose, jis ypač populiarus ir vaisingas post-kolonializmo ir post-struktūralizmo paradigmose (pavyzdžiui, Jacques Derrida and Patrick Mensch, *Monolingualism of the Other or Prosthesis of Origin*, Stanford: Standord University Press, 1998 arba Homi K. Bhabha *Location of Culture*, New York: Routledge, 1994).

Šioje knygoje Donskis vysto normatyvinę nacionalizmo teoriją. Pagal norvegų politologą Robert A. Dahl, normatyvinės teorijos funkcija yra pristatyti idėjų apie tam tikras žmogiškasias galimybės sistemą, kuria remiantis būtų galima vertinti aktualius tikrovės reiškinius (Robert Alan Dahl, *Democarcy and Its Critics*, New Haven: Yale University Press, 1991, p. 109). Donskis konceptualizuoja liberalų ir apjungiantį nacionalizmą kaip socialinės ir kultūrinės kritinės minties raišką. Šiuo požiūriu intelektualinė mintis kuria normatyvinius politikos modelius (p. 6, 9). Toliau autorius siekia analizuoti identiteto ir laisvės diskursus kultūroje, kadangi „tokiu būdu galima suprasti nacionalizmą politikoje" (p. 10). Tačiau knyga nėra identiteto ir laisvės idėjų lietuviškame intelektualiniame diskurse istorija. Tai ir ne sociologizuota specifinių kultūrinių diskursų analizė. Greičiau tai eseistine forma apmąstyta identiteto, laisvės ir trijų mąstytojų gyvenimo trajektorijų tema, atskleidžianti paties Donskio požiūrį į nacionalizmą kaip į politinį ir kultūrinį reiškinį.

Donskis įdomiai pristato filosofinę laisvės ir atsakomybės problemą, pasitelkdamas probleminį nacionalizmo lauką. Pozityvi laisvė (arba filosofo Isiah Berlin apibrėžta „laisvė į") pagal Donskį yra individo savybė ir teisė, tačiau jos vienos nepakanka. Individas turi būti „moraliai angažuotas" siekti savo bendrijos gėrio, kartu palaikydamas jos identitetą ir kritine mintimi prisidėdamas prie bendrijos tobulėjimo. Kadangi nacionalinė arba tautinė valstybė yra tapusi paradigmine grupinio identiteto nešėja ir pagrindine legitimia politinės organizacijos forma, autorius savo dėmesį sutelkia ties individo ir *tautinės* bendrijos santykiu. „Identitetas ir laisvė neįmanomi be vienas kito: kaip aš galiu būti laisvas, be suvokimo kas aš esu ir kur priklausau" (p. 159). Kitaip tariant, pati „laisvė" yra situacinė kategorija, nuolat permąstoma ir iš naujo apibrėžiama. Tokiu būdu kritinis mąstymas įgauna esminės reikšmės ir Donskio studija stoja į vieną gretą su Michael Walzer, *The Company of Critics: Social Criticism and Political Commitments in the Twentieth Century* (New York: Basic Books, 1988).

Analizuodamas Lietuvos atvejį, autorius sutelkia dėmesį į idėjų genezę, elitiniame akademiniame–humanitariniame diskurse, kadangi būtent šioje sferoje buvo tradiciškai plėtotos tautiškumo temos (p. 21). Lietuvių mąstytojų generuotos idėjos aptariamos Rusijos filosofijos kontekste. Tai, mano nuomone, ne tik įdomus mėginimas, vertas didesnio dėmesio, bet ir sveikintinas bandymas užmegzti dialogą su viešuosiuose diskursuose tradiciškai neigiamai vaizduojamu politiniu „Kitu" – Rusija.

Donskis taikliai kritikuoja lietuviškąją intelektualinę tradiciją „tautybę" (nationality) tapatinti su „etniškumu"

(ethnicity). Šiame diskurse „pilietybė" yra labiau linkusi įgyti kultūrinę, o ne lojalumo politinei sistemai ir jos vertybėms reikšmę (p. 28). Kita vertus, kai kurie Donskio kritiniai teiginiai yra pernelyg bendro pobūdžio. Pavyzdžiui, autorius teigia, kad ir šiandien „agresyviai gynybiškas, ekskluzionistinis (atribojantis) ir nuolat ieškantis vidinių ir išorinių priešų, lietuviškas nacionalizmas nesugeba teoriškai save reflektuoti" (p. 33). Nelabai aišku, kas konkrečiai turima omenyje – humanitarai (nes nurodoma į kultūros filosofiją, istoriją ir su jomis susijusias disciplinas)? Akademinis elitas? Politinis elitas? Konkrečios institucijos? Kas gi tie teoriškai nereflektuojantys „nacionalizmo" veikėjai? Mano galva, tai ginčytinas teiginys. Šiuolaikiniai lietuvių tarptautinių santykių analitikai įdomiai dekonstruoja lietuviškojo nacionalizmo institucinius mechanizmus ir ideologijas (pavyzdžiui, Gražina Miniotaitė, *The Baltic States: In Search of Security and Identity*, 2001).

Nubrėžęs lietuviškojo konservatyvaus tautiškumo diskurso gaires, autorius aptaria Vytautą Kavolį kaip kultūrinio liberalizmo filosofą; Aleksandrą Shtromą kaip universalistinio požiūrio į tautiškumą skleidėją; Tomą Venclovą kaip jautrų etninio Kito ir Kitų gynėją. Trys mąstytojai propaguoja tautos kaip moralinės bendrijos idėją sudėtingame po-holokaustiniame kontekste.

Jie panašūs, tačiau ir skirtingi. Kavolis (pagal Donskį, „šventasis lietuviškojo liberalizmo globėjas") daug nuveikė lyginamojoje civilizacijų analizėje bei kultūros sociologijoje. Aleksandras Shtromas garsėjo savo pozityvistine Sovietų Sąjungos analize bei imperijos žlugimo išpranašavimu. Literatūros analitikas bei poetas Tomas

Venclova gali būti laikomas modernaus lietuviško universalizmo kūrėju. Visi trys mėgino suformuluoti liberaliojo lietuviško nacionalizmo etninius pagrindus (p. 128). Nors sunku Kavolį, Shtromą ir Venclovą vadinti „nacionalizmo teoretikais" griežtąja prasme, kadangi nė vienas iš jų nėra parašęs nuoseklesnės teorinės ar empirinės studijos šia tema, noras rekonstruoti tam tikrą sistemingą požiūrį į nacionalizmą iš atskirų poleminių esė yra pagrįstas ir sveikintinas. Būtent tokiu principu analizuojamas Machiavelli, Giuseppe Mazzini ar Johann Gottlieb Fichte teorinis palikimas.

Kita vertus, neabejotina, kad Kavolio, Shtromo ir Venclovos idėjas būtina analizuoti tokių mega–teoretikų, kaip Ernest Gellner, Anthony D. Smith teorijų kontekste. Tačiau nereikėtų pamiršti esminės skirties tarp normatyvinių mąstytojų, teikusių geros visuomenės „receptus" įvairių tautos ir individo santykių sampratų forma, ir analitikų, analizavusių nacionalizmo reiškinį kaip mokslinio tyrimo objektą. Šiame kontekste Donskis galėtų labiau išplėtoti savo originalias Gellner ir Smith interpretacijas, nes pastarieji autoriai yra labai kontroversiškai vertinami ir analizuojami. Nuoseklesnė argumentacija prisidėtų prie Donskio teiginių įtikinamumo. Pavyzdžiui, aptardamas Kavolio idėjas apie modernizuojantį nacionalizmo efektą Rytų Europos šalyse, autorius kritikuoja Gellnerį, kuris, anot jo, neatsižvelgia į šią svarbią nacionalizmo fenomeno funkciją. Tačiau pagal plačiai paplitusią klasifikaciją, Gellnerio teorija priklauso „modernizacijos" teorijų grupei, kurios būtent institucinės modernizacijos (ekonomikos ir švietimo) perspektyvoje aiškina nacionalizmo kilmę ir raidos mechanizmą. Pagal Gellnerį, nacionalizmas yra kapi-

talistinės visuomenės vystymosi pasekmė, užtikrinanti visuomenės narių egalitariškumą ir socialinį mobilumą. Todėl Gellner abejuočiai sutiktų su tuo, kad modernizacijos ir nacionalizmo raida Rytų Europoje yra neatsiejamos. Kita vertus, garsioji Anthony D. Smitho nacionalizmo, kaip iš principo kultūrinio reiškinio, besiremiančio mitais ir bendromis kultūrinėmis praktikomis ir esančio modernios visuomenės pagrindu, teorija ir buvo sukurta prieštaraujant vienpusiškai gellneristų „modernizacijos" teorijai. Dėl ypatingo kultūros sureikšminimo ir jos pavojingo politinio potencialo neįvertinimo Smith yra dažnai kritikuojamas. Todėl Donskio minimas Kavolio jautrumas kultūrinei nacionalizmo funkcijai nelabai prieštarautų Smitho idėjoms.

Natūralu, kad draugiškumo prizmė sąlygoja tam tikrą atranką. Pagal Donskį, be analitinio argumento ši knyga yra ir „moralinės bei intelektualinės ištikimybės ženklas", kadangi knygoje aptariami mąstytojai yra geri autoriaus bičiuliai. Vis dėlto šiame probleminiame kontekste būtų buvę nepaprastai įdomu pamatyti ir garsiojo semiotiko Algirdo Juliaus Greimo figūrą, kuris, galima drąsiai teigti, tarptautinėje akademinėje sferoje yra galbūt pats iškiliausias lietuvis mąstytojas.

Be abejonės, neįmanoma išmatuoti intelektualinės idėjų įtakos kiekybiškai, tačiau pasmalsavus, internetinio www.amazon.com paieška nurodo 50 knygų antraščių priskirtinų Greimui, 9 Shtromui, 6 Kavoliui ir 9 Venclovai. Tačiau mums rūpi ne antraščių skaičius! Greimo biografijos ir jo semiotikos teorijos vingiai suteiktų stulbinančios medžiagos svarstymams apie ryšį tarp mąstytojo tapatybės, kalbos ir jos pasirinkimo, teorijos ir biografijos. Kita

vertus, Greimas yra paskyręs nemažai poleminių esė nacionalizmo problematikai. Deja, jo idėjos šiuo aspektu sistemingiau beveik nėra analizuotos.

Kavolio, Shtromo ir Venclovos įtaka bei vyraujanti jiems pagarba yra neginčytina, aptariant Lietuvos akademinį kontekstą. Suprantamas ir pagirtinas noras turėti „savo" akademinę tradiciją. Lietuvos akademinei visuomenei tai yra būtina, norint jaustis pilnaverte dalyve tarptautinėje mokslinėje bendruomenėje. Tačiau šis noras neturėtų virsti dar viena „konservatyvaus" arba nekritiško, anot Donskio, *akademinio* nacionalizmo apraiška. Tai neturėtų būti naujų stabų kūrimas. Manyčiau, kad idėjos ir autoriai yra gyvi ir aktualūs tol, kol jie gali sukelti kritikos pliūpsnius. Arba, kitaip tariant, kritinis dialogas su Kavoliu, Shtromu ir Venclova būtų puiki tapatybės ir laisvės manifestacija šiuolaikinėje Lietuvoje.

Eglė Rindzevičiūtė
Stokholmas, 2003 m. spalio 4 d.

Kęstutis Nastopka, *Reikšmių poetika* (Vilnius: Vaga, 2002).

Šiais laikais, kai naujausi mąstytojai nugriovė literatūros teorijos buveinę ir jos vieton iškėlė kažkokį neapibrėžtą, šiek tiek literatūros studijas primenantį politinį–socialinį pastatą, malonu skaityti, kad tokie „atsilikę" literatūrologai kaip Kęstutis Nastopka, šaknis suleidę į Algirdo Greimo semiotiką, dar vis sako, kad yra meno tekstuose mokslo metodais pasiekiama prasmė. Dar daugiau – prasmės atradimo momentas yra „pateikiamas kaip asmeninis nuotykis tyrinėtojo gyvenime" (p. 13). Iš to

seka, kad „mokslinis žinojimas pasirodo esąs tik tikėjimo matmens fragmentas" (p. 14). Susijungia tai, kas nepriklausomai nuo asmens pergyvenimų yra objektyvu ir moksliška, su tuo, kas tą visą mokslą motyvuoja – asmeniškos įžvalgos emocinė versmė.

Tokia dvasia ir minta Kęstučio Nastopkos knyga, taikliai pavadinta „reikšmių poetika", apimanti įvairius jo straipsnius nuo 1995 iki 2002 metų, liečiančius literatūros teoriją, poeziją apskritai ir atskirų autorių eilėraščius, prozą, net tekstus, kurie įprastinėj galvosenoj nebūtų laikomi meniniais, tokius kaip Gedimino laiškai. Šis platus laukas padalintas į tris dalis. Čia nevardinsim visų straipsnių atskirai, pasirinksim tik keletą jų.

Visų pirma, pristatoma teorija, kur naudojant Greimo semiotiką, stengiamasi apibrėžti mokslinį literatūros tyrinėjimo metodą, pateikiant konkrečių tekstų analizes. Antroji dalis – „literatūrinė semiotika", kurioje Nastopka su analitiko-chirurgo peiliu suskaido ir vėl bando sudėti įvairius tekstus, siekdamas tų paskirų dalių tarpusavio santykių nustatymo, iš kurio sektų gilesnis ir aiškesnis tų tekstų supratimas, taigi būtų pasiektas mokslinio skaitymo tikslas. Ten ant operacinio stalo tarp kitų rasime ir rusų rašytojo Andrejaus Platonovo keistą apysaką ir labai įdomų semiotinį Prosper Mérimée „Lokio" skaitymą. Trečia dalis, pavadinta „Mitas ir menas", nukreipta į tekstus, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai siejasi su senovės graikų ir vėlesnių amžių mitais, vienaip ar kitaip tapusiais visuotinio meno paveldu. Ten Nastopka grįžta prie Mérimée apysakos, šį kartą su „kultūrologine" perspektyva, kuri skiriasi nuo „literatūrologinės". Aptariami Nykos-Niliūno ir Kazio Bradūno eilėraščiai bibline

Kristaus pasirodymo Emaus tema. Po sudėtingos ir įžvalgios Hieronimo Boscho paveikslo „Linksmybių sodas" analizės (deja, knygoje atspausdinta tik viena to paveikslo dalis, nors Nastopka aptaria jį visą), kur dar kartą sprendžiama sena „ut pictura poesis", dailės ir žodžio meno sąveikų problema, Nastopka iš arti pažvelgia į Nijolės Miliauskaitės „moterišką mitologiją", jos eilėraščių ciklą „Persefonės palydai".

Bevartant knygą, iškyla klausimas – kas gi nulemia sėkmingą teksto skaitymą: ar pasirinktas metodas, ar skaitančiojo talentas ir jo asmuo? Nastopka apie savo talentą, aišku, nesako nė žodžio, bet galima tikrai matyti, kad jo turima. Jis peršviečia visas jo analizes, suteikdamas joms įžvalgumo, įdomumo ir gyvybės. Tuo tarpu jo asmenybė, subjektyvi skaitančiojo vizija, visada atiduoda pirmenybę semiotinio nagrinėjimo metodui, pasitraukdama už jo kaip už iš mokslo nuaustos uždangos, nežiūrint to, kad analitinė įžvalga esanti lyg „asmeninis nuotykis tyrinėtojo gyvenime". Tokia nuostata suteikia knygai kuklaus orumo, racionalaus principingumo, tačiau beskaitant ją dvasioje lieka kažkoks alkis, tartum būtum privestas prie pat, Roland Barthes žodžiais tariant, „jouissance" vartų tik tam, kad jie tau būtų mandagiai uždaryti, nes tai, kas matosi už tų vartų, nėra mokslininko linksmybių sodas.

Nastopkos metodika aiškiai apibrėžiama Tomo Venclovos eilėraščio „Ruduo Kopenhagoje" diskusijos: „Bet kuri analizė prasideda pasirinktojo objekto suskaidymu į sudedamasias dalis, o po to siekiama nustatyti, kas sieja šias pavienes dalis tarp savęs ir su teksto visuma" (p. 55). Po to, kruopščiai suskaidomas Venclovos eilėraštis, prieinant išvados, kad ten „iš simetriškų komponentų su-

daroma asimetriška visuma" (p. 56), kurią palaiko „semiotinės priešpriešos": kalbėjimas ir tyla, mirtis ir gyvybė, sustingimas ir kaita" (pp. 56–7). Tolesnė analizė nustato, kad yra „trys diskursyvinės figūrų klasės: laikai ir atlikėjai" (p. 57). Ir taip toliau. Sužinome apie horizontalias ir vertikalias eilėraščio ašis, apie gamtos entropiją, kuriai priešinasi kultūra, apie gamtos slinktį į rudenį ir mirtį. Yra ir daugiau panašių išvadų, pvz., kad, pagal patį Venclovą, eilėraštis yra „trejopas meilės romanas", kurio visi aspektai baigiasi nesėkme. Atidžiai skaitant, visos šios analitinės įžvalgos pasirodo įtikinančios, gražiai išryškėja atskirų eilėraščio dalių tarpusavio santykiai, matome puikų teksto modelį, ne mažiau elegantišką ir sugestyvų, negu pats eilėraštis, o gal net ir labiau. Bet tuo modeliu dažniau pasidžiaugs koks nors kitas literatūrologijos profesionalas, statantis savo modelius. Ką žmogui skauda, ko jam ilgu eilėraštyje, kas prasiveržia gaiviškame aistros priepuolyje, kaip ten atsitinka, kad noras ilgėtis tampa noru mylėti, o noras mylėti atsiveria kaip mirtis – visa tai paliečia (arba nepaliečia) skaitytoją nepriklausomai nuo tos rūpestingos semiotinės analizės (nors, pripažinkime, kartą palietus skaudantį nervą, Nastopkos analizė padeda ji turiningiau užčiuopti).

Rūpestingai atsargus, taigi, pagal Nastopką, objektyvus ir moksliškas rašymo būdas kartais pasiūlo išvadą, kad įžvalga kyla iš sugebėjimo analizuoti tai, kas pašaliečio akiai atrodytų savaime aišku. Štai, žiūrėdami į Jono Aisčio eilutes: „Ar ne Dievo buvo rykštė/ Ar ne aš kritau?..", kritikas rimtai paaiškina: „kadangi kritimas siejamas su Dievo rykšte, Dievo buveinė turėtų būti viršuje" (p. 68). Taigi. Bet štai, už tokių įžvalgų matosi

Greimo semiotiniai kvadratai, vertikalios ir horizontalios ašys ir jas aptariantys terminai, kurių išsidėstymo ir sąveikų aptarimas ir yra literatūrinė analizė.

Viena iš gerų nuoseklaus Nastopkos metodo savybių yra jo rūpestis straipsnių pradžioje pateikti teorines prielaidas, kurias naudojant bus analizuojamas tekstas. Štai prieš Juozo Apučio apsakymo „Lidija Skoblikova ir tėvo žingsniai" nagrinėjimą skaitome, kad:

> Teksto reikšmės struktūrą suprantame kaip hierarchišką teksto vidinių santykių visetą. Semiotikai siekia ją aprašyti neprieštaringai, išsamiai ir kiek galima, paprastai. Grožinės literatūros tekstai neprieštaringumo bei paprastumo principui nevisada paklūsta. Juose rungiasi priešingi požiūriai, skirtingos vertybių sistemos. Tokiu būdu kalbame apie poleminį teksto reikšmės struktūros matmenį (p. 74).

Šioje citatoje jaučiame jau seną struktūralistų nuostatą į tekstą žiūrėti kaip į hierarchinę struktūrą, kad jame atsivertų analizės galimybės. Čia jaučiame du prieštaravimus: tekstas priešinasi kritiko norui taikant metodą pasiekti aiškumo ir paprastumo, bet pats tekstas irgi turi savo vidinius prieštaravimus. Susidaro dinamiška įtampa, kur analizė ir paties teksto įvairūs aspektai kiekvienas traukia į savo pusę. Tada jau Nastopka sėda prie teksto, nuodugniai jį išnarplioja ir galų gale padaro tvarką, kuri, tiesa, gana poetiškai pateikiama kaip metafora: „lipdomas kregždžių lizdas, lekiančiųjų gaudymas – ir visų dvilypio laiko gyventojų socialinė sutartis". Tačiau nežinia, ar Apučio novelės kregždės taip ims ir susitars sutūpti į analitiko lipdomą lizdą.

Vieni iš įdomiausių knygos straipsnių yra du: apie Prosper Mérimée apsakymą „Lokys". Nastopka sako, kad

jo analizė yra „semiotinis skaitymas", bet jis neužgožia straipsnių diskurso ir netrukdo su malonumu įsiskaityti į rūpestingai ištirtų šaltinių informaciją, perduotą gyvu stiliumi, kur jaučiasi paties kritiko susižavėjimas kūriniu, apgaubtas kažkokios paslaptingos ir užburiančios, niekada nebuvusios Lietuvos mito. Atrodo, lyg Nastopka apsigyveno Mérimée išgalvotame pasaulyje, ten jaučiasi kaip namuose ir dosniai dalinasi su mumis savo kelionės įspūdžiais.

Semiotika ryškiau nuspalvina Niliūno bei Bradūno eilėraščių, rašytų Emaus tema analizes. Tačiau, antra vertus, Nastopkos mokslinis atsargumas ir principingumas kartais ima ir atšaldo skaitytojo susižavėjimą pačiu tekstu. Skaitome Bradūno posmelį:

> Mes valgėme prie vieno stalo
> Iš deginto molio dubens,
> Tu užsigėrei vandens –
> Ir man gomurys apsalo
> Troškuliu artėjančios tiesos...

Prasta kaimo smuklė, molio indas, nepažįstamas, tačiau keistai savas, lyg sielos prieglobstis keleiviui, vandens gurkšnis, kuris jau pradeda užimti žadą švento sakramento nujautimu, ir tada staigus, nors lyrinio „aš" dar tesuprantamas tik kaip troškulys, persimainymas iš molio į sielą, mąstančią amžinybę, kaip, pagal Bibliją, buvo žmogaus pradžioje. Visa tai kažkaip sutelpa vienoje Bradūno frazėje „gomurys apsalo". O Nastopka rašo:

> Kai *tu* atlieka pragmatinį veiksmą – malšindamas troškulį užsigeria vandens, – atlikėjo, kalbančio pirmuoju asmeniu, gomurys apsąla *troškuliu artėjančios tiesos*. Tai euforinė būsena, priklausanti nuo kognityvių pastangų susijungti su

vertės objektu – tiesos pažinimu ir nuo įsitikinimo, kad ši konjunktūra yra įmanoma (p. 163).

Toks diskursas yra mokslinis. Iš tiesų, gerai pagalvojus, jis tiksliai aprašo tą patį jausmą kaip ir emocinė mūsų reakcija. Tačiau ne visiems gomurys apsąla tokios semiotinės tiesos troškuliu. Yra mąstytojų, tarp jų Greimas ir Nastopka, kuriems tokio tiesos supratimo troškulio pakanka, kad jam numalšinti pašvęstų savo profesinį gyvenimą. Už tai jie nusipelno mūsų lojalumo, dėkingumo ir pagarbos.

R. Šilbajoris

METMENIMS aukojo:

2 000 dol.
LIETUVIŲ FONDAS

150 dol.
Saulė Šatienė

60 dol.
Vytautas Černius

50 dol.
Liucija Beržinskienė
Laimutė Šmulkštienė
Gedidminas Kazėnas

---

metmenys

Redaguoja: Violeta Kelertienė, Rimvydas Šilbajoris
Department of Slavic & Baltic Languages & Literatures (m/c 306)
1610 University Hall,
University of Illinois at Chicago
601 South Morgan
Chicago, Illinois 60607-7112

Redakcijos bendradarbiai: Egidijus Aleksandravičius, Leonidas Donskis, Mykolas Drunga, Aušra-Marija Jurašienė, Zina Katiliškienė, Algirdas Landsbergis, Icchokas Meras, Algis Mickūnas, Romas Misiūnas, Kostas Ostrauskas, Gražina M. Slavėnienė, Alina Staknienė, Giedrius Subačius, Artūras Tereškinas, Bronius Vaškelis, Tomas Venclova, Kęstutis Paulius Žygas

Dailės priežiūra: Nora Aušrienė

Techninė redaktorė: Henrieta Vepštienė

Šio numerio techniniai bendradarbiai: Dalia Cidzikaitė, Vytautas Vepštas

Administracija: Marija Paškevičienė
306 55th Place
Downers Grove, IL 60516

Viršelio projektas: Vytautas O. Virkau

Kaina: pavienio numerio — $10.00. Prenumerata metams (du numeriai) — $20.00. Kanados ir užsienio prenumeratoriai prašomi siųsti čekius JAV valiuta.

Leidžiami AM & M Publications nuo 1959 m. dukart per metus.

Laikydamiesi liberalios politikos, leidėjai ir redaktoriai iš bendradarbių nereikalauja vien tokių minčių, su kuriomis pirmieji visada sutiktų.

Published by AM & M Publications, Non-profit Organization.

ISSN 0543-615X

ALp(LKA)1742
2004, Nr.84